TĖVYNĖS SARGAS

Krikščioniškoji demokratija Pietų Amerikoje ir kova dėl jos.

Demokratija tobuliausia socialinio ir politinio gyvenimo forma ir jos kova su totalitarizmais.

Lietuvių krikšč. demokratija ir jos kova su totalitarinėmis tendencijomis.

Senatvė yra ne tik kiekvienam žmogui grėsmė, bet ir svarbi socialinė problema.

Labai sumodernėjęs JAV auklėjimas pasidarė neefektingas ir yra reikalingas reformų.

Reikia išleisti pilną visų M. Krupavičiaus raštų rinkinį.

1983 **Nr. 2 (55)**

TĖVYNĖS SARGAS — GUARDIAN OF THE FATHERLAND

Pradėtas leisti 1896 m. — Established 1896

Redaguoja — Editor: Petras Maldeikis

Redakcijos adresas — Address of Editor: 117 Sunset Drive, Hot Springs, Arkansas 71901 Tel. (501) 624-6659.

Administracija: Antanas Balčytis, 6819 S. Washtenaw Ave., Chicago, Ill., 60629

Leidžia Popiežiaus Leono XIII Literatūrinis Fondas.

Vladas Šoliūnas, 8335 Fieldcrest, Willow Springs, IL. 60480. Tel. (312) 839-5874.

Adomas Viliušis, 4050 S. Campbell, Chicago, IL. 60632. Tel. (312) LA 3-8330.

Published by Pope Leo XIII Literary Fund.

Viršelį piešė Paulius Jurkus.

Spaudžia PRANCIŠKONŲ spaustuvė, 341 Highland Blvd., Brooklyn, N.Y. 11207

TĖVYNĖS SARGO BENDRADARBIAI

M. J. Adomaitis, P. Alšėnas, P. Bagdanavičius, kun. V. Bagdanavičius, MIC, P. Balčiūnas, dr. J. Balys, O. Baršketytė, dr. K. Bobelis, vysk. V. Brizgys, dr. A. M. Budreckis, J. Burkus, St. Dzikas, prof. dr. J. Eretas, P. Gaučys, M. Gelžinis, L. Grinius, dr. P. Kaladė, J. Kairys, A. J. Kasulaitis, B. Kemežaitė, dr. A. Kučas, dr. O. Labanauskaitė, J. B. Laučka, M. Liulevičienė, J. Lymantas, M. Mackevičius, P. Maldeikis, Č. Masaitis, prof. dr. J. Meškauskas, M. Peteraitienė, prel. P. Ragažinskas, S. Rauckinas, A. Rinkūnas, A. Rugytė, J. Sakas-Sakevičius, P. Spetyla, dr. V. Sruogienė, P. Stravinskas, S. Sužiedėlis, dr. K. Šidlauskas, dr. A. Škėrys, Vl. Šoliūnas, dr. D. Tamulionytė, K. Tautkus, prel. L. Tulaba, kun. dr. Ig. Urbonas, dr. J. Vaišnora, MIC, dr. J. K. Valiūnas, A. Venckus, A. Viliušis, kan. V. Zakarauskas, dr. T. Žiūraitis, O.P., B. Žukauskas.

TĖVYNĖS SARGAS

1983 ĮSTEIGTAS 1896 Nr. 2 (55)

EDUARDO FREI MONTALVA

Laisvės ir socialinio teisingumo šauklys

A. J. KASULAITIS

I.

Neseniai sukako metai nuo didžiojo Pietų Amerikos krikščionių demokratų vado, politiko, valstybininko, buvusio Čilės respublikos prezidento Eduardo Frei Montalva mirties. Su jo mirtimi Čilė ir visa Pietų Amerika neteko iškiliausio pokario meto valstybininko ir politiko, o pasaulio krikščioniškoji demokratija vieno iš žymiausiųjų savo vadų. Kas Prancūzijai buvo Schuman, Vokietijai Adenaueris, Italijai De Gasperi, Lietuvai Krupavičius, tas Čilei ir visai Pietų Amerikai buvo Frei. Toki vyrai retai gimsta, žėrinčiai šviečia ir istorijoje palieka giliai įmintas įėdas.

Frei mirė 1981 m. sausio 22 d. ir palaidotas Santiago de Chile mieste, Čilės sostinėje. Laidotuvėse dalyvavo keli šimtai tūkstančių žmonių iš viso pasaulio, tarp jų eilė valstybininkų, politikų, įvairių vyriausybės narių. Kalbas laidotuvėse pasakė buvęs Venecuelos prezidentas ir artimas draugas bei vienmintis Rafael Caldera, Pasaulio Krikščionių Demokratų Sąjungos (UMDC) tuometinis pirmininkas Mariano Rumor, Čilės krikščionių demokratų partijos pirm. sen. Tomas Reyes Vicuna. Tarp kitų laidotuvėse dar dalyvavo P. Amerikos krikščionių demokratų sąjungos (ODCA) pirm. Arias Calderon, UMDC užsienio reikalų sekretorius Stanislaw Gebhard, ODCA gen. sekretorius Aristides Calvani, partijų lyderiai: Venecuelos COPEI Eduardo Fernandez, Italijos Democrazia Christiana Vito Lattanzio, Angelo Bernassola ir Gilberto Bonalumi, Urugvajaus

Daniel Sosa Diaz, Argentinos Jose Antonio Allende ir Vokietijos Bruno Heck.

Čilės diktatorius, deja, daugeliui artimų Frei draugų ir bendradarbių neleido laidotuvėse dalyvauti. Pinochet neleido visai eilei KD vadų, gyvenančių tremtyje, grįžti bent vienai dienai į gimtąjį kraštą atiduoti paskutinę pagarbą mirusiam buvusiam krašto prezidentui: tarp jų Čilės KD buv. pirm. Andres Zaldivar, Čilės Žmogaus Teisių Komisijos pirm. Jaime Castillo, buv. KD pirm. sen. Renan Fuentealba ir buv. parlamentarui Claudio Huepe. UMDC gen. sekret. Rene de Leon tokį elgesį griežtai ir viešai pasmerkė. Juo pasekė ir visa eilė KD partijų.[1]

Sekančiuose puslapiuose bandysime trumpai susipažinti su Čile ir vienu jos didžiausių ir šviesiausių sūnų.

II

Čilė vakariniu P. Amerikos pajūriu iš šiaurės į pietus nutįsusi virš 4000 km., nors yra siaura — vidurkis apie 170 km. Daugiau kaip du trečdaliai krašto nukloti Andų kalnais ir pajūrio kalnų grandinėmis. Plotas — 750,000 kv. km. (286,396 kv. mylios). Kaimynai — Peru, Bolivija ir Argentina.

Kadangi Čilė išsidriekia tūkstančius kilometrų, jos klimatas įvairuoja nuo karšto iki šiurkščiai šalto, nuo sauso iki drėgno ir lietingo. Dėlto ji gausi ir įvairia augmenija, pradedant būdinga tropinei dykumai ir baigiant tundrai.

Apie pusė čiliečių verčiasi žemės ūkiu, nors gal tik 10% viso ploto yra dirbama žemė. Apie 20% krašto sudaro miškai.

Čilė turtinga variu ir kitais žemės turtais; nitratais, druska, sidabru, geležies rūda, anglimi, auksu, boksitu, cinku, guano trąšomis (išdžiūvęs paukščių mėšlas). Krašto pramonė remiasi savais ištekliais — gaminama daug plieno, tekstilės ir medžio dirbinių. Žemės ūkis verčiasi daugiausia javais, ryžiais, pupelėmis, bulvėmis, žirniais, vynuogėmis. 1979 m. krašto produkcija siekė $1,566 kiekvienam gyventojui.[2]

Čilė dabar turi apie 11 milijonų gyventojų, kurių pusė yra baltieji, pusė — mišriakraujai, indėnų ir baltųjų mišinys. Kalba ispanų. 90% žmonių raštingi. 90 % katalikai.

Čilės sostinė ir didžiausias miestas yra Santiago su virš 3.5 mil. gyventojų. Kraštas suskirstytas į 12 regijonų, plus Santiago regijoną ir 25 provincijas.

Čilę atrado F. Magelanas 1520 m. Po 15 m. ji jau buvo ispanų valdžioje, šiems nukariavus inkas. Taip Čilė iki 1810 m. buvo

ispanų kolonija, kai ji tapo ispanų kolonijų karo lauku. Iš ispanų išsilaisvino 1810 - 1818 m. kovose, vadovaujant Jose de San Martin ir Bernardo O'Higgins.

Iki 1823 m. kaip diktatorius kraštą valdė jo išlaisvintojas O'Higgins, kuris tais metais buvo priverstas atsistatydinti. Užvirė vidaus kovos, kurias baigė gen. Prieto 1830 m.

Per ateinančius 60 m. krašto valdžia buvo dominuojama konservatyvių valstybės valdininkų, ėmusių pavyzdį iš Europos valstybių ir mokiusių jaunąsias kartas griežto patriotiškumo ir pagarbos teisei bei demokratiškumui, nors pastarasis ir buvo tik elito, valdančiųjų sluogsnių, privilegija.[3]

Izoliuoti nuo kitų P. Amerikos valstybių, čiliečiai sui generis išvystė centralistinę tradiciją, kuri buvo palenkta demokratijai, teisei ir civilių valdymui.

Tik 1891 m. laivynui padedant, sukilę literalai pakeitė liniją, kuri vyravo virš 30 m. 1925 m. supliuško ir liberalai. Tais metais priimta nauja konstitucija vėl atšvietė biurokratinį centrizmą.

Būdingas Čilės politinio gyvenimo faktas tai jos aukštųjų sluogsnių visuomet labai aktyvus dalyvavimas krašto politikoje. Ne kaip Argentinoje, kur nuo 1930 m. krašto šviesuomenė, inteligentija yra politinio ir valstybinio gyvenimo paraštėje. Čiliečių pagarba kompromisui ir konfrontacijos vengimas buvo ryškus ir svarbus jų politinio gyvenimo faktorius.

Nemažiau būdingas yra Čilės demokratijos sąmoningumas. Socializmas Čilėje atsirado daug metų prieš Meksikos revoliuciją, pvz. radikalų partija susikūrė prieš 115 m., o socialdemokratai prieš 100 m.

Nuo XIX a. pradžios iki 1973 m. karinio perversmo Čilės politika buvo kitokia negu kitų P. Amerikos valstybių. Karinių pajėgų įtaka buvo maža. Demokratinė santvarka buvo taisyklė, bet ne išimtis. Radikalų, socialistų, komunistų, krikščionių demokratų partijos buvo panašios į empyrines partijas. Čilės elektoratas buvo daugiau išprusęs už kitus P. Amerikos valstybių elektoratus. Čilės balsuotojai mažiau pakluso privilegijuotų klasių valiai ir užgaidoms.[4]

Iki 1930 m. Pietų Amerikoje vyravo arba kapitalistai konservatoriai, arba vienur kitur masonų, laisvamanių ir socialistų inspiruotos partijos ar jų junginiai, dažnai griežtai antikatalikiški. Kapitalistai buvo daugiausiai cukraus, kavos ar gyvulių plantacijų turtingi savininkai.

1938 m. Čilė nepakluso valdantiems obligarchams ir pre-

[illegible]

zidentu išsirinko Pedro Aquirre Cerda "populiariojo fronto" (socialistų, komunistų ir radikalų) kandidatą. Frontas kovojo su kraštutiniais dešiniaisiais dvidešimt metų. 1960 m. pastarieji buvo galutinai sutriuškinti.

Tai buvo feodalinių, konservatyvių partijų Pietų Amerikoje dominavimo pabaiga. Kilo naujos partijos, vadovaujamos naujų jaunų vadų, socialiniai jautrios, radikalesnės, moderniškos. Tarp jų pirmavo krikščionys demorkatai.[5]

Krikščionys demokratai į save dėmesį patraukė visų pirmiausiai giliu demokratiškumu ir socialinio teisingumo siekimu. Jie taip pat buvo atviri krikščioniškam universalizmui ir kosmopolitizmui.

Brazilijoje tuo metu kilo Tarora, kuris rinkimuose galynėjosi su Kubičeku, Urugvajuje — Regules, vienas pirmųjų P. Amerikos KD kūrėjų, Venecueloje — Caldera, Frei draugas, vėliau Venecuelos prezidentas ir po Frei turbūt žymiausias pokario politikas P. Amerikoje.

1964 m. Čilės visuotinius rinkimus laimėjo krikščionys demokratai, surinkdami 56.1% balsų. Dešinieji, tiesa, 1970 m. atgavo kiek balsų, bet laimėtojas buvo Allende. Negalėdami kitaip grįžti į valdžią, dešinieji 1973 m. griebėsi karinio smurto bei brutalios prievartos, nuvertė ir nužudė Allende ir kraštą teroru valdo iki dabar.

III

Krikščionys demokratai ir Eduardo Frei Montalva jau seniai krašte vaidino ryškų, kartais ir svarbų vaidmenį.

KD Pietų Amerikoje prasidėjo kaip socialinė akcija ar studijų klūbai pirmojo pasaulinio karo metu. Jų pradžia Čilėje, Urugvajuje ir Argentinoje. Tuo metu tai buvo trys daugiausia supramonintos P. Amerikos valstybės.

KD kaip aiški politinė akcija Čilėje (ir Urugvajuje) prasidėjo 1935 m. grupei jaunų intelektualų sukūrus "Juventud Conservadora", kuris pritapo prie konservatorių partijos. Organizacijos pradininkai buvo Frei, Bernardo Leighton, Rafael Gummucio, Radomiro Tomic, Manuel Garreton. Ne vienas jų kovojo prieš Carlos Ibanez diktatūrą 1931 m. Frei ir Garreton jau buvo buvę Europoje ir susižavėję Maritaino filosofija bei jo krikščioniškuoju humanizmu. Jaunąjį Frei lygiai žavėjo ir italų KD kūrėjas Don Luigi Sturzo, kunigas, sociologas, politikas. Lygus La Tour du Pin, Albert de Mun, Ozanamui. Jo mintys bus gerbiamos kaip gerbiamos mintys Pascalio, Fenelono, Kettelerio, Maritaino.

1933 m. Europos KD kongrese Frei ir Rafael Caldera buvo jauniausieji dalyviai. Kongrese pagrindinę kalbą apie jaunimą ir politiką bei reikalą rūpintis varguomene pasakė kun. Eugenio Pacelli, vėliau Popiežius Pijus XII.[6]

Kaip ir kitos to meto politinės Čilės grupės, JC šalia savęs įkūrė pusiau karinę "Tautinę Falangą". Ši gvardija netrukus buvo panaikinta ir JC perėmė jos vardą visai organizacijai.

Čilės falangistai nuo pat pradžių rūpinosi panaikinti klasių skirtumus ir masių skurdą. Juos inspiravo ne tik Maritaino filosofija, bet ir du saviškiai kunigai — Fernando Vives de Solar ir Jorge Fernandez Fradel, kurie jau nuo 1931 m. bandė paveikti Čilės hierarchiją priimti ir vykdyti socialinius principus, paskelbtus Pijaus XI enciklikoje Quadragesimo Anno (1931 m.).

Falangistų mąstymą ir nusistatymą aiškiausiai formulavo ne kas kitas tik pats Frei savo knygoje Nežinomoji Čilė — Chile Desconocido, išleistoje 1937 m., jam turint 26 m. amžiaus. Joje Frei kaltina oligarchiją nesirūpinimu socialiniais, ekonominiais ir moralinės gerovės klausimais. Kartu siūlo Čilėje įvesti korporatyvizmą. Ne valdžios sukurtą, bet jos remiamą. Visų svarbiausiai savo knygoje Frei ragina ne tik nesužlugdyti Čilėje demokratijos, bet sukurti tokį politinį sąjūdį, kuris rūpintųsi viso krašto problemomis, bet ne siaurais ekstremistinių grupių reikalais, ir, gavęs tautos pasitikėjimą, galėtų kurti viso krašto gerovę vieton valdymo "lopais" — lopymu atsirandančių sistemoje skylių ir plyšių.

Su pažangiu falangistų galvojimu vis mažiau sutiko konservatoriai. Priėjo prie to, kad 1938 m. įvyko skilimas. Tų metų rinkimuose konservatoriai pasisakė už finansininką Gustavo Ross, falangistai — už vidurio kandidatą Jorge Matte.

Nors Matte netrukus savo kandidatūrą atsiėmė, bet skilimas tarp konservatorių ir falangistų ne tik negijo, bet gilėjo. Ross pralaimėjus (laimėjo populiariojo fronto Pedro Aquirre Cerda) falangistai galutinai nuo konservatorių atskilo.

Sekančius 20 m. falangistai neįstengė nei augti, nei vaidinti reikšmingesnio vaidmens. 1940 m. jie dargi susilaukė kito KD konkurento — konservatorių Socialų Krikščionių Partijos.

Tačiau tas nereiškia, kad jie jokio vaidmens nevaidino. Jų vadas Frei konsolidavo jėgas, tiesė kelius, kovojo už žmonių širdis ir protus. Jis taip pat daug rašė socialinės neteisybės ir krikščioniškosios demokratijos klausimais. Tarp to

meto veikalų žymesni — La politica y el Espiritu (1940), Aun es tiempo (1942), Sentido y forma de una politica (1951), La verdad tiene su hora (1955). Už pastarąjį gavo Čilės literatūros 1956 m. premiją.[7]

Vos 34 m. būdamas, Frei jau buvo viešųjų darbų ministeris. Nuo 1949 m. senatorius. Jame brendo gili demokratinė sąžinė, realus žvilgsnis, griežtas socialinio teisingumo pojūtis.

Jau 1937 m. Frei kalbėjo, kad vienas būtiniausių dalykų yra čiliečių geresnis apgyvendinimas. Tapęs prezidentu, jis netruko įkurti Apgyvendinimo ministeriją (1965 m.). Tais pačiais 1937 m. jis siūlė ekonominę bei administracinę decentralizaciją, siūlydamas mokesčių lengvatas. Tuo jis bandė spręsti ypač Santiago augimo problemas.

Frei apgailestavo ir faktą, kad mokyklose nemokoma religijos. Moralinis švietimas reikalingas etinės akcijos ir sveiko idealizmo ugdymui. Frei stipriai pasisakė už privačias mokyklas.

Šiame laikotarpyje nuo savo vado neatsiliko ir partija. Į ją vis daugiau linko intelektualų, darbo sąjungų vadų ir profesionalų. Jos nepopuliarumas didėjo ir dėl išorinių priežasčių. Tuo metu krikščionys demokratai buvo valdžioje (po II-jo pasaulinio karo) Vakarų Vokietijoje, Prancūzijoje, Italijoje, ir jų laimėjimai tuose kraštuose buvo pažymėtini. KD žymiai prisidėjo prie Europos integracijos minties kėlimo ir jos įgyvendinimo anglies ir plieno bendruomenės forma. KD buvo populiari ir kitose V. Europos valstybėse. Pagaliau prisidėjo ir P. Amerikos imlumas KD idėjoms, subrendimas krikščioniškosios demokratijos akcijai.

1960 m. spalio mėn. Brazilijos prezidentu buvo išrinktas Janio Quadros. Tai pirmas krikščioniškosios inspiracijos politikas, laimėjęs P. Amerikoje prezidentūrą. Jam tuo metu buvo 44 m. amžiaus. Būdinga, kad ir John F. Kennedy tuo metu buvo išrinktas JAV prezidentu. To paties amžiaus, pirmas katalikas JAV prezidentas, Kennedy gal buvo savo politine sąmone ir sąranga artimiausias krikščioniškąjai demokratijai.

Pagelbėjo ir 1957 m. Krikščionių Konservatorių Partijos užsidarymas. Tie metai ir kitais atžvilgiais svarbūs. Konservatorių partijai užsidarius, daugelis jos narių perėjo į Palangą. Netrukus ir jos vardas išnyko, kai 1957 m. liepos 28 d. ji pasivadino Čilės Krikščionių Demokratų Partija.[8]

Tais pačiais 1957 m. parlamento rinkimuose KD balsai

pašoko nuo 9% iki 17%. Frei buvo vėl išrinktas į senatą jau kaip sostinės Santiago atstovas. 1958 m. prezidentiniuose rinkimuose krikščionys demokratai gavo 20% visų balsų, bet už dviejų metų, 1960 m., vietiniuose rinkimuose balsų procentas vėl nukrito iki 13%.

Sekančiuose, 1963 m. rinkimuose (taip pat į vietines vietas) KD atsigriebė ir surinko 22%, o 1964 m. prezidentiniuose rinkimuose sen. Eduardo Frei Montalva buvo išrinktas prezidentu 56.1% balsų dauguma.

Šis 1964 m. rugsėjo mėn. Frei dramatinis laimėjimas laikomas istoriniu, kas liečia Čilės ir visos Pietų Amerikos krikščionis demokratus. Tai buvo pirmas kartas, kai prezidentinis kandidatas gavo absoliučią balsų daugumą. Tiesa, KD valdžioje buvo ir anksčiau — kabinetuose ir parlamente, bet ne prazidentūrose.

Frei turėjo tvarkingą socialinę ir ekonominę programą. Turėjo prasmingą politinės reformos planą. Frei skelbė, kad jo administracija atneš "revoliuciją laisvėje" — Revoliucion en Libertad. Tam tikra prasme tai buvo ir pradžia kovos su Fidel Castro: revoliucinė laisvės programa prieš revoliucinę tironijos programą. Krikščioniškosios demokratijos gelmėse gimusios demokratijos kova su Kremliaus gelmėse gimusiu tarptautiniu komunizmu. Frei pažadėjo, kad demokratija bus sustiprinta, įkuriant veiksmingas kaimynijų organizacijas. Ekonomija bus ugdoma, vario pramonė bus suvalstybinta, infliacija pristabdyta. Svarbiausia, socialinės prarajos tarp klasių bus panaikintos, pravedus žemės reformą bei įvedus išsamias gyvendinimo ir švietimo programas ir teisingesnę mokesčių sistemą.

Laimėjimas 1965 m. kovo mėn. parlamentiniuose rinkimuose parodė, kad naujojo prezidento ir jo partijos programa yra kraštę populiari.

Prezidento Frei administracijos atsiekimai buvo nemaži. Pietų Amerikos mąstu labai dideli. Reikia neužmiršti, kad 1964 m. trečdalis Čilės gyventojų gyveno skurde. Infliacija siekė 24 - 30%. Žemės ūkyje dominavo beveik feodalinė sistema. Vidurio slėnyje didieji žemvaldžiai nedirbdavo ištisus šimtus tūkstančių hektarų žemės, tuo būdu mažindami krašto produkciją, prisidėdami prie infliacijos ir kenkdami eksportui.

Iki 1960 m. žemės ūkio reforma Lotynų Amerikoje buvo anatema. Gal tik keli šviesuoliai, revoliucionieriai ir tarptautinių agentūrų valdininkai apie tai mąstė ir kalbėjo. JAV žemės reformos reikalingumą arba ignoravo, arba kalbėjo ir veikė prieš.

O žemės reforma metai po metų darėsi būtinesnė. Tik Meksika ir Bolivija žemės reformas pravedė, bet abi gimė kruvinose revoliucijose, ne taikos lopšyje.

Čia būtina prisiminti su giliu dėkingumu ir nemaža doze pasididžiavimo Lietuvos žemės reformą ir jos kūrėjus bei pravedėjus. Lietuva jau 1922 m. pravedė žemės reformos įstatymą ir įvykdė vieną iš pačių prasmingiausių tos rūšies reformų, kai daugelis pasaulio kraštų iki šiandien to negeba ar neįstangia atlikti. Dideli nuopelnai šalia kitų čia priklauso ir lietuviams krikščionims demokratams, o labiausiai prel. Mykolui Krupavičiui.

1960 m. Venecuela pirmoji priėmė prasmingą žemės reformos įstatymą ir pradėjo ją vykdyti. Paakintos Fidel Castro triukšmavimo ir Jungtinės Valstybės Bogotos Aktu ragino žemės reformą bei siūlė tam reikalui finansinę paramą. Tačiau "pilietybės" teises žemės reformos mintis įsigijo 1961 m. įvykusioje Punta del Este konferencijoje.

Prez. Kennedy jau anksčiau buvo taręs, kad "tie, kurie padaro taikią revoliuciją neįmanomą, padarys smurto revoliuciją neišvengiamą".[9] Jau anksčiau jis buvo pasėjęs ir Alliance for Progress — Progreso Sanbūvio sėklas. Programą Kennedy paskelbė1961 m. kovo 13 d., o 1961 m. rugpiūčio mėn. buvo pasirašyta Punta del Este Charta. Žemės reforma buvo jos kertinis principas. Progreso Sanbūvis atnešė daug gero Pietų Amerikai, bet visų lūkesčių neišpildė.

1964 m. Frei vyriausybė pakeitė 1963 m. žemės reformos įstatymą kitu, kuris turėjo būti veiksmingesnis.

"Prezidentas Eduardo Frei yra humanitarinio idealizmo ir praktinės ekonomikos mišinio geras pavyzdys. 1964 m. kampanijos pagrindinis uždavinys buvo įjungti žemdirbius į Čilės gyvenimo sriautą. Tačiau jis kartu apeliavo į miestiečius, argumentuodamas, kad agrarinė reforma pristatys daugiau ir pigesnio maisto miestams. Apgailestaudamas žemės ūkio produktų importą (apie 25% eksporto pajamų), prez. Frei pirmame savo pranešime kraštui (1965 m.) sakė: 'Yra neginčijamas faktas, kad kritiškiausias mūsų ekonominio vystymosi reikalas yra mūsų žemės ūkio atsilikimas' ".[10]

IV

Ir kiti prez. Frei bei jo administracijos pasiekimai yra imponuojantys:

— Kaip žadėjo, Frei jau 1965 m. pravedė švietimo reformą, kuri apėmė ir techninį arba amatų mokymą. Įkurta

daug naujų mokyklų, amatų mokyklų ir centrų bei kitokių švietimo ir bendro ir specialaus lavinimo mazgų. Universitetuose studentų skaičius paaugo 100%.

— Eilėje miestų pravesti atnaujinimo darbai ir programos. Pastatyti tūkstančiai naujų pastatų.

— Sumažinta naujagimių ir apskritai gyventojų mirtingumo rata.

— Žemės reformą pravedus, stipriai sustiprintas javų ir gyvulių ūkis. Pirmą kartą krašto istorijoje žemdirbiai galėjo susiorganizuoti į savo darbo sąjungas.

— Įsteigta visa eilė kaimyninių organizacijų, tarp jų moterų centrų. Padaugėjo kooperatyvų. Pramoninėse darbo sąjungose narių skaičius padvigubėjo. Padaugėjo ir sustiprėjo amatininkų gildos, mažųjų biznių draugijos ir profesionalų sąjungos.

— Suvalstybinta vario pramonė be jokio politinio, socialinio ar ekonominio šoko. Valdžia įsigijo 51% nuosavybės didžiosiose amerikiečių valdomose Čilės kompanijose. Kasyklų pramonėje pravesta labai sėkminga privataus kapitalo investavimo akcija. Įkurtos naujos pramonės įmonės, sudarytos joms finansinės investicijų sąlygos ir sukurta tūkstančiams darbininkų naujų darbų. Darbininkų uždarbis pakilo iki niekuomet nepasiektų 54% visų pajamų.

— Sumoderninta transportacija. Įsigyta naujų vagonų, autobusų, laivų ir lėktuvų. Elektros energija padidinta 50%. Vario produkcija padvigubėjo. Produktingumas ir produkcija pakilo elektroninėj, tekstilės, chemikalų, kasyklų pramonėj ir žemės ūkyje. Pastatyta pirmoji Pietų Amerikos satelitų komunikacijos stotis. Televizijos tinklas išplėstas po visą kraštą.

— Išasfaltuota 4,000 km. kelių. Pastatyta tiltų, iškasta tunelių, pastatyta aerodromų, uostų, etc. Pradėta požeminio traukinio sistemos statyba Santiago mieste.

— Progresavo ir miškų ūkis, žuvininkystė, namų ir butnamių statyba, sveikatos apsauga, ligoninių statyba ir t.t.

Užsienio srityje Frei laimėjimai mažų mažiausiai kontraversiški. Jis —

— Atstatė santykius su komunistiniais kraštais.

— Protestavo prieš JAV intervenciją Santo Domingo.

— Parėmė Peru, kai JAV bandė jai taikyti vad. Hickenlooperio įstatymą. (JAV įstatymas, draudžiantis prezidentui toliau teikti paramą tiems kraštams, kurie konfiskuoja JAV nuosavybę).

— Aktyviai kūrė Andų Faktą ir Specialią P. Amerikai Koordinuoti Komisiją.

— Priešinosi Tarp-amerikinės gynybos pajėgų organizavimui.[11] Nėra kalbos, kad būta ir problemų.

— Pagrindiniai įstatymų projektai (žemės reformos, vario pramonės suvalstybinimo, etc.) labai ilgai užtruko parlamente daugiausiai dėl marksistų ir konservatorių blokavimo ir obskrukcinės taktikos. Ryšium su tuo dalis partijos neišlaikė nervų ir 1970 m. atskilo, susiburdami į Jungtinį Populiariosios Akcijos Sąjūdį.

— Sunkiai sekėsi suvaldyti skaudžiai krašto ekonomiją, teriojančią infliaciją.

— Nepadėjo ir nieko su politika neturinčios, bet politiką bei gyvenimą veikiančios nuostolingos sausros.

Tačiau gal pats didžiausias prez. Frei ir Čilės krikščionių demokratų laimėjimas buvo tas, kad demokratija buvo ir liko nepažeista. Konstitucijai ištikimai tarnauta ir rinkimus pralaimėjus valdžia taikiai ir tvarkingai perduota laimėtojams.

1970 m. rinkimuose Čilės KDP dalyvavo jau ne kaip nauja gaivi idėja, bet kaip žymių rezultatų pasiekusi, vienok ir nepasisekimų turėjusi politinė partija.

Prez. Frei konstitucija neleido kandidatuoti antram terminui. Krikščionys demokratai nominavo Radomiro Tomic, neabejotinai tinkamą kandidatą, tačiau jis tebuvo trečiasis iš trijų. Rinkimus laimėjo raudonas marksistas Salvador Allende Gossens. Kraštutiniai dešinieji ir dabar nerimo. Jei jiems buvo sunkiau kovoti su Frei, Allende buvo visais atžvilgiais geresnis taikinys.

1973 m. lapkričio 11 d. Allende vyriausybė buvo jėga nuversta ir jis pats nužudytas. Čilės diktatorium tapo gen. Auguste Pinoche Ugarte (gimęs 1915 m. lapkričio 25 d.). Prasidėjo socialinės neteisybės, žmogaus teisių brutalaus laužymo, tarptautinės izoliacijos perijodas.

V

Būdamas Čilės prezidentu, Frei pasiekė ir savo populiarumo viršūnę. Iš tikrųjų jau 1959 m. viename straipsnyje Frei vadinamas "žymiausiu Čilės piliečiu". Netrukus jis tapo ir vienas iškiliausių, gal net pats iškiliausias politikas ir valstybininkas. Iš tikrųjų, tik jo dėka (gal dar ir Calderos) KD sąjūdis P. Amerikoje iškilo į svarbiuosius politinius sąjūdžius. Jo pozicijas tvirtino ir dalyvavimas tarptautinėje veikloje bei

aukštos pareigos tarptautinėse KD institucijose. (Frei labai aktyviai ir kūrybingai dalyvavo 1947 m. pasauliniame KD kongrese Montevideo, 1955 m. pirmajame P. Amerikos KD kongrese Santiago (buvo jo pirmininkas) ir 1956 m. pasaulio KD kongreso Paryžiuje. 1965 m. ilga kelionė po Europos sostines dar sustiprino jo pozicijas Pietų Amerikoje.

Tačiau idėjų kūrėjas ir KD organizatorius Frei buvo dar prieš II-jį pasaulinį karą. Jam suprasti reikia tad suvokti Čilės KD revoliuciją, jos dvasią, jos siekius ir Frei vaidmenį (kaip vado) Čilės netolimos politinės ir idėjinės praeities rėmuose. Nes Frei buvo ir P. Amerikos neo-tomistinės minties bei filosofijos vienas iškiliausių skelbėjų šalia Jackson de Figueirdo ir Alcen Amoroso. Jie ir Rafael Caldera buvo Jaques Maritain mokiniai ir Don Luigi Sturzo politiniai ir socialiniai pasekėjai. Šie vyrai buvo ir P. Amerikos krikščioniškosios demokratijos kūrėjai ir puoselėtojai.

Frei giliai ir nuoširdžiai tikėjo krikščioniškąja demokratija. Apie ją jis sakė:

"Pagrindinis krikščioniškosios demokratijos principas yra tikėjimas, kad mes esame liūdininkai išvargusio pasaulio krizės, paternalizmo mirties ir naujos darbo ir solidarumo civilizacijos, kurios centre yra žmogus, bet ne pelno siekimas, kuris yra persunkęs buržuazinę visuomenę. Jos inspiracija yra tai, kad ši nauja istorijos era ir naujoji socialinė buitis bus pagrįsta krikščioniškomis vertybėmis ir krikščioniškaisiais sanpročiais".[12]

Ir toliau:

"Galios įgijimas jau daugiau nereiškia mums tik mažus politinės struktūros pasikeitimus, kaip tai reiškia Jungtinių Valstybių piliečiams, bet visos socialinės struktūros pasikeitimą, reikalaujantį naujos šeimų, švietimo, valstybės ir žmogaus orientacijos".[13]

Penktajame tarptautiniame krikščionių demokratų kongrese Frei kalbėjo, kad

"KD partija yra daugiau negu tik politinis sambūris. Tai yra žmogiškojo gyvenimo interpretacija, tai yra žmogiškojo asmens su jo nemaria siela, su jo šventomis teisėmis sanprotis".[14]

Americo Pla Rodriguez sako, kad Pietų Amerikos krikščioniškąją demokratiją žymi keturi būdingi bruožai: demokratiškumas, krikščioniškoji inspiracija, socialinio teisingumo siekimas ir tarptautinis solidarumas.[15] Pagal jį, KD nėra nei

religija, nei filosofija, bet politinė veikla, pirmosios inspiruota ir antrosios vedama. Demokratija suponuoja laisvę ir pagarbą žmogui bei pagrindines žmogaus teises.

Tik krikščioniškajai demokratijai yra būdingas socialinis - teisinis pluralizmas, kuris randa atramą krikščionybėj. Pasak Maritaino:

"išsprendis yra ne ieškojimas bendro vardiklio priešingiems įsitikinimams, bet supratimas, kad visuomenė sudaryta iš tamprių grupių nuo šeimos iki valstybės, kurios visos gerbtinos pačios savyje. Jokia civilizacija neturi vertybių monopolio".[16]

Pluralizmą išpažino ir Frei. Pagal jį

"pluralizmas yra optimistinė filosofija, kuri tiki, kad net ir skirtingiausio galvojimo bei įvauriausių įsitikinimų žmonės gali žygiuoti

Tačiau jis randa, kad virš pluralizmo, vertybine prasme yra jo vadinamas "ekonominis humanizmas", kurį jis kartais dar vadina ir "bendruomeniniu ekonomizmu", nes šis jungia ir vienija tampriau, negu krikščioniškas pluralizmas.

Frei yra kalbėjęs ir rašęs daug. Jo mintys yra svarbios ir neretai kontroversinės, kaip ir aukščiau pateiktoji. Ne visos, bet kai kurios. Ne vieną kartą jis savo credo reiškia pasitelkdamas Maritainą, kurį laikė savo mokytoju ir įkvėpėju.

Pagal Frei,

"Valstybė yra ideologijos išraiška, kuri seka ideologiją, organizuodama visuomenę".[18] "Laisvės idėja yra XIX a. politinis laimėjimas. Teisingumas yra mūsų šimtmečio pagrindinis siekis".[19]

Frei tikėjo subsidiariteto principu:

"Tikrojoje demokratijoje, kuri turi turinį ir gelmę, bendruomeninis gyvenimas yra savaime intensyvus. Bendruomenė yra žmogiškosios grupės jausminė dalis ir jokia centrinė valdžia negali jos atstoti. Tik joje galima surasti ir pajausti tautos, jos kultūros, jos bendradarbiavimo siekimo, jos organizavimosi galimybių pulsą ir išspręsti tūkstančius gyvenamosios realybės pateikiamų problemų".[20]

VI

Frei tikėjo demokratija visa širdim ir siela. Kartu jis buvo ir griežtas antimarksistas ir antikomunistas. Ir Pietų Amerikos bei Čilės specialiai KD partijos buvo antikomunistinės. Sakykim, Čilės KD partija buvo tik truputį nuo vidurio į kairę

pasvirusi. Tačiau nemažai atskirų narių turėjo ir turi gerokai individualistinį nusistatymą komunizmo atžvilgiu. Štai prieš eilę metų KD dominuojama Čilės studentų sąjunga laiškę prez. Eisenhoweriui rašė, kad "neperžengiamos kliūtys skiria mus nuo komunistinės ideologijos ir metodų".[21] Šiandien gi, tarp studentų ir jaunesniųjų intelektualų yra nemažai "ružavųjų", kurių ideologija ir metodai mums lietuviams nėra priimtini, o bandymas derinti krikščionybę su marksizmu nesuprantamas. Todėl P. Amerikos krikščionys demokratai anksčiau neretai prieš komunizmą kalbėję ir kovoję, dabar — tyli.

Savo nusistatymą demokratijos, marksizmo ir kitais klausimais Frei išdėstė savo knygoje Latin America: The Hopeful Option.[22]

Jis ten tarp kitko sako, kad

"marksizmo stiprybė glūdi fakte, kad jis pasiūlo idėjų sistemą, istorijos teoriją, žmogaus interpretaciją ir būsimosios visuomenės viziją. Tokiam marksistui - leninistui kaip Mao Cetungas 'dialektinis materializmas yra proletarinė pasaulio samprata, kuri tuo pačiu metu yra proletariato susikurtas metodas susipažinti su aplinkos pasauliu bei vykdyti revoliucinę akciją. Tai yra universalinės pasaulėžvalgos ir tam tikros metodologijos junginys' ".[23]

"Iš kitos pusės daugeliui demokratijos stiprybė glūdi tame, kad nežiūrint visų jos silpnybių, ji yra vienintėlis protingas žmogiškojo progreso kelias".[25]

"Demokratija turi būti daugiau negu tik politinė formulė. Ji turi išplaukti iš tam tikros žmogaus ir visuomenės, iš teisės ir tiesos šaltinių, iš tų institucijų, kurios sudaro jos formalios struktūros raison d'etre".[25]

"Mano tezė yra, kad demokratijos teoretiniai pagrindai ir jos praktinė kryptis randami humanizme: filosofijoje ir visuomenės sampratoje".[26]

Frei toliau sako, kad kadangi šiais laikais žodžiai kaip "humanizmas", "demokratija", "krikščionys" ir kt. turi gausybę interpretacijų, būtina juos tiksliai, net preciziškai aptarti. Gal preciziškiausias ir rūpestingiausias, jo manymu, čia buvo Jokūbas Maritainas.

1939 m. Maritainas išleido nedidelę knygą, pavadintą "Le crepuscule de la civilizacion". Joje jis bandė atsakyti jau kitų (Spenglerio, Berdiajevo) keltą klausimą: kur link Vakarų civilizacija?

Pagal Frei, Maritainas, mąstydamas, Vakarų civilizacijos slinktį atmeta abu — ir "profesionalinius optimistus" ir "fatalistų pesimizmą". Jis teigia integralinį humanizmą ir reikalauja herojinių pastangų pajungti dvasinę energiją dirbti žmogaus laisvės išlaikymui.

Šiandien šis humanizmas turįs du būdingus bruožus. Pirma, pastangos turi būti nukreiptos nuo dramblio bokšte užsidariusių mąstytojų ar mažų elito grupių teisių gynybos. Jos turi liesti visus ir surealinti visų teises į egzistencijos poreikius. Kitais žodžiais, rūpintis "masių problemomis". Tai pirmasis dalykas, kurį humanizmas turi atsiminti.

Antrasis bruožas — tai užsiangažavimas uždaviniui iš esmės pakeisti pasaulinę tvarką. Prekybinė, pinigais paremta ekonomija, turėtų būti pakeista ne kolektyvine ekonomija, bet personalistine civilizacija, atspindinčia evangelinių tiesų laikinį spindėjimą.

"Demokratija yra vienintelė mums žinoma sistema, kuri patikina naudojimąsi laisve. Vienintelė, kuri gina asmenų teises, kad jie galėtų pasiekti savo pilnatvę. Vienintelė, kuri saugoja žmones nuo beprasmės, kaprizingos tvarkos".[27]

Frei vėl grįžta prie jau minėto Maritaino veikalo ir sako, kad pagal jį

"demokratija yra teise paremtų laisvių racionali organizacija (...) Su demokratija žmonija pasirinko vienintėlį autentišką kelią, i.e. politinio gyvenimo moralinę racionalizaciją. Tai kelias, kuris veda į pilniausią žmonišką realizaciją, kokią tik žmonės gali pasiekti šiame pasaulyje (...) Demokratija gali būti šiurkšti, nejautri ir su trūkumais. Gal ji verta savo galimybių skaudžios kritikos (...) Bet tai vienintelis tikras žmogiškosios istorijos profersyviųjų jėgų ir galimybių takas".[28]

Frei tiki Maritainu, kai šis sako, jog demokratija laimės taiką, kaip laimėjo karą, jei tik bus suderinti krikščionybės ir demokratijos principai.[29]

"Jei krikščionybė bus nebylė masių atžvilgiu, mes tikrai būsime pasmerkti stebėti komunistinės ideologijos ir jos sėbro ateizmo artėjimą. Nes komunistai turi griežtą ir nesikeičiančią sistemą, prieš kurią liberalinė ideologija yra bejėgė. Krikščionys, gi, gali turėti doktriną, kuri yra užtektinai drąsi, tvirta ir griežta sustabdyti ateizmui ir jo postulatams; susiremti atvirose grumtynėse ir pastatyti filosofiją prieš filosofiją, tikėjimo inspiruotą filosofiją prieš ateistinę filosofiją, integralinį humanizmą prieš ateistinį humanizmą".[30]

"Tikroji demokratija savyje kaupia nuomonių ir valios vienybę, grįstą bendrais išgyvenimais. Ji taip pat turi turėti savisąmonę, suprasti savo principus ir būti pajėgi išsaugoti ir apginti savo pačios politinio ir socialinio gyvenimo sampratą. Trumpai, ji turi turėti bendrą žmogišką tikėjimą laisve".[31]

"Tikroji demokratija negali (...) užkarti savo piliečiams jokio religinio ar filosofinio tikėjimo kaip sąlygos gyventi bendruomenėje (...) Mūsų dienose mes matome totalitarinių valstybių tai hipokratinėje, tai smurtinėje veikloje nežmonišką falsifikaciją".[32]

VII

Labai ryškus Frei demokratiškumas ir meilė bei pagarba demokratijai ir jo santykiuose su komunizmu ir Čilės komunistais. Apie tai jau užsiminėme kiek anksčiau.

Dardo Regules, vienas Čilės KD vadų, yra pasakęs, kad kapitalistinėj sistemoj keli žmonės turi viską; marksistinėj sistemoj niekas neturi nieko, o krikščionys demokratai nori, kad visi žmonės turėtų visko bent po truputį. Nuosavybė reikalinga dvasiniam progresui. Humanizmui darbas nėra prekė. Ekonomika yra žmogui, ne žmogus ekonomikai.

Jau anksčiau tarėme, kad ir Frei buvo iš principo nusistatęs prieš marksizmą ir komunizmą ir su jais kovojo. Savo ruožtu, didžiausi Frei priešai ir kritikai pačioje Čilėje, jį skaudžiausiai puolę, buvo komunistai. Jie kitaip jo nevadino kaip "fašistu, kuris dedasi reformistu".

Tačiau iš kitos pusės Frei niekuomet nenustojo vylęsis, kad bendradarbiavimas galimas ir kartas nuo karto jo siekė parlamente, dėdamasis su komunistais vieno ar kito įstatymo pravedime. Reikia pasakyti, kad beveik visos kitos Pietų Amerikos KD partijos buvo daugiau antikomunistinės, nors ir Čilės KDP niekuomet su komunistais nei tampriau, nei ilgėliau nesutapo.[33] Esmėje jie, kaip ir Frei, laikėsi nusistatymą, kurį savo jau minėtame laiškę pareiškė Čilės KD studentai prez. Eisenhoweriui. Laiške be kitko rašoma, kad tarptautinis komunizmas yra "didžiausias pavojus krikščioniškajai civilizacijai ir mūsų kontinento saugumui".[34]

Ne kitoks buvo ir komunistų nusistatymas. Frei jiems buvo priešas, jie jį tokiu laikė ir jam prezidentaujant bendradarbiavo, kai buvo būtiniausiai reikalinga, oponavo, kai politiškai jiems naudinga.[35]

Čilės KD ideologas Castillo tokį Frei ir partijos nusistatymą aiškino tardamas, kad

"legalus komunistų partijos toleravimas nereiškia doktrininės kovos nutraukimo ar pasyvaus ir indiferentiško nusiteikimo komunistų partijos atžvilgiu".[36]

Tą patį tik kitais žodžiais sakė parlamente ir Frei, kalbėdamas prieš antikomunistinio įstatymo projektą, nors pats, kaip žinia, buvo kovotojas prieš komunizmą.

"Šiame krašte, kuriame trūksta arbatos, pieno ir namų, mes neprivalome užgniaužti ir laisvės".[37]

Frei dažnai abejojo demokratijos atsaku į komunizmo iššūkį.

"Baimės, 'tvarkos' palaikymo ir kariniuose perversmuose demonstruojamų jėgų antikomunizmai yra pasmerkti pražūčiai ir yra visuomet atsitraukimo kelyje. Jie neturi nieko ką pasakyti jaunimui ar suaugusiems. Tas paaiškina nusivylimus, kuriuos sukelia 'tvarkos' iešką režimai. Iš kitos pusės, viską remti 'laisvo apsisprendimo biznyje' principu yra beveik absurdiška. Tas nepatenkina niekeno nei proto, nei sielos. Toliau, gi, kalbėjimas apie laisvę ir demokratiją tiems, kurie neturi žemės, mokyklų, namų ar galimybių pagerinti savo gyvenimą, yra beveik bevertiška. Tai niekais paleisti žodžiai. Kas yra svarbu, tai nurodyti kelią į tikrąją demokratiją ir tikrąją laisvę".[38]

Įdomus yra ir vieno revoliucinės kairės vado, ne komunisto, žvilgsnis į Pietų Amerikos komunizmą ir antikomunizmą:

"Pietų Amerikoje į komunizmą žiūrima kaip į kaitos būdą, kaip galima nepatenkinamo gyvenimo lygio išsprendį (. . .) Negatyvusis antikomunizmas, dažnai siejamas su akla opozicija bet kokiai kaitai, yra tradiciškai puoselėjamas Amerikos užsienių politikos ir tas dažnai komunizmui tik padeda".[39]

Kalbant apie Jungtines Valstybes tenka pastebėti, kad Frei buvo dažnas jų politikos kritikas. Tačiau jis laikėsi nusistatymo, kad

"abi Amerikos yra Vakarų ir krikščioniškosios civilizacijos įpėdinės. Tai vieno kamieno dvi šakos, turinčios tą pačią prigimtį ir, nežiūrint daugelio skirtybių, gerokai vienodą galvoseną ir tokį pat sanprotį apie žmogų".[40]

Ir kitoje vietoje Frei tarė reikalą puoselėti kūrybingą antikomunizmą, ne tik neigiantį, bet išsprendį siūlantį:

"Kovojant su komunizmu, mes turime nusispręsti, kaip paversti krikščionišką socialinę filosofiją į praktinę formulę, kurią galima pri-

taikinti skirtingų kraštų socialinėms, ekonominėms ir politinėms situacijoms".[41]

Tą patį vėliau pakartojo ir kun. Roger E. Vekeman, S.J., sociologas, tyrimų ir socialinės akcijos centro direktorius Čilėje, artimas prez. Frei patarėjas, katalikų socialinės akcijos Čilėje ir P. Amerikoje vadas.

"Be visa apimančios ir greitos socialinės kaitos, revoliucinio mąsto kaitos, nebus galima pasiekti Lotynų Amerikoje autentiško ir greito ekonominio išsivystymo; ir be tikrai didelės ekonominės plėtros nėra jokios galimybės tinkamai atsiliepti į vieno ar kito regijono revoliucinę krizę (...) Aklas ir nedelsiantis užsienio spaudimas, nekreipiąs dėmesio į L. Amerikos socialinės kaitos reikalingumą, gali laikinai sprogimą nukelti. Tačiau net ir nukeltas šis sprogimas vis tiktai bus ir juo ilgiau jis nusitęs, juo didesniu smurtu pasižymės".42

Savo veikloje Frei labai artimai ir tampriai bendradarbiavo su Bažnyčia, nors į ją jis jau gebėjo žvelgti modernaus krikščionio akimis.

Pietų Amerikos katalikų Bažnyčia kaip dabar, taip ir prieš generaciją buvo kritikuojama už anachronistinę socialinę doktriną, ekonominio mąstymo atsilikimą, žemą švietimo lygį, sustabarėjusią klasių sistemą, garbinimą tvarkos ir tradicijų bei jų apraiškų, nežiūrint jų vertės. Patys katalikai pripažįsta, kad tik keletas mąstytojų kilo iš jų tarpo, o pati Bažnyčia teologiškai ir kitais atžvilgiais mito (ir nemaža dalim tebeminta) Vakarų Europos sultimis.

Tačiau niekas šiandien P. Amerikoje tokiu greičiu nekinta, kaip Katalikų Bažnyčia. Vienok, kaip ji nebuvo visiškai monolitinė ir nepajudoma praeityje, taip jos dabartinis kitimas nėra nei visuotinis, nei be kontroversijų.

Naujasis Čilės ir apskritai P. Amerikos Katalikų Bažnyčios veidas išryškėjo 1960-jų metų pradžioje. Nėra abejonės, kad KD čia vaidino labai svarbų vaidmenį, kaip lygiai ir jų vadai Frei, Tomic ir kt.

Nemaži nuopelnai čia tenka ir jauniems bei aktyviams jėzuitams, kurių įtaka buvo ryški ir svarbi, ypač jaunime.

1962 m. net ir episkopatas viešai išėjo už žemės reformą, švietimo sistemos perorganizavimą, mitybos pagerinimą, nedarbo išsprendį, pagreitintą butnamių ir kitokių namų statybą. Santiago ir Talca vyskupai dovanojo valstybei didelius plotus žemės jos reformos reikalams.[43]

Tačiau Bažnyčios ir krikščionių demokratų sandėris bei Čilės KDP vienybė, nežiūrint pasiektų labai teigiamų ir vaisingų rezultatų, 1965 m. pradėjo irti. Kai kurie politikai atskilo ir susikūrė atskirą partiją — Vieningos Populiarios Akcijos Sąjūdį — Movimiento de Accion Popular Unitaria (MAPU). Savo ruožtu Čilės episkopatas buvo laikinai uždaręs jėzuitų leidžiamą žurnalą už šio atviras simpatijas Kubos Che Guevarra. Gi 1968 m. rugpiūčio mėn. grupė kunigų, seserų vienuolių ir pasauliečių aktyvistų "okupavo" Santiago katedrą, reikšdami protestą prieš Popiežiaus Pauliaus VI vizitą Kolumbijon.

Žinoma, problemos neatsirado 1965 m. Jau daug anksčiau kai kurie P. Amerikos kraštų vyskupai, kunigai ir pasauliečiai, ieškodami išeities iš socialinį teisingumą pamynusios praeities ir būdų pritaikinti krikščionišką socialinį mokslą dabarčiai, suformulavo taip vadinamą "išlaisvinimo teologiją". Ši teologija, gimusi kraštutinumus mėgstančiuose protuose ir visuomenėje, pati žymi nenuoseklumu ir kraštutinumais.

Pats svarbiausias ir esminis nenuoseklumas yra jos bandymas derinti krikščionybę su marksizmu bei manymas, kad toks hibridas iš tikrųjų galimas. Iš tikrųjų, gi, išlaisvinimo teologija nėra niekas kitas kaip tas pats marksizmas, pasipuošęs krikščionybės plunksnomis. To net patys komunistai neslepia. Štai ką tuo reikalu sako amerikietis komunistas, komunizmo teoretikas Dr. Herbert Aptheker:

"Iš tiesų tarp išlaisvinimo teologijos ir marksizmo pastebime ne tik žodžių sutapimą, bet ir krauju sutvirtintą bendros kovos bičiulystę. Kaip tik, turėdamas galvoj El Salvadoro ir Nikaragvos situaciją, Fidel Castro neseniai pareiškė, kad krikščionys ne tik vykdo dialogą su marksistais, bet taip pat ir praktiškai bei efektyviai prisideda prie revoliucijų".[44]

Ir KD eilėse kai kurie jau senokai linkte linko į bendradarbiavimą, net sąjungą su kairiaisiais ir komunistais, tik buvo centristų nubalsuoti, kaip ir dešinieji, kurie linko prie fašistinės dešinės.[45]

Šiuo klausimu Frei pasisakė Foreign Affairs žurnale:

"Šiandien Bažnyčia ne tiktai remia kaitos antplūdį, bet gimdo radikalius pasiūlymus, stengdamasi ištrinti amžių būvyje sukurtą savo įvaizdį. Šis procesas taip sukrėtė kai kuriuos dvasiškijos sluogsnius, kad atrodo, jog dalyvavimas kaitoje tapo kai kam sąžinės ir pašaukimo reikalu. Daugelis tokių pasinėrė į politinį darbą ir socialinę veiklą tik iš

gilaus teisingumo jausmo ir moralinės inspiracijos skatinami, nors neturi jokio supratimo apie tokios vieklos praktiką ar techniką".[46]

VIII

Kaip jau anksčiau minėjau, prezidentu Frei tebuvo vieną 6 metų kadenciją. Krašto konstitucija jam neleido kandidatuoti antram terminui. Prezidentinis KD kandidatas Radomiro Tomic, gi, pralaimėjo ir naujuoju prezidentu tapo Allende.

Opozicija Allende režimui prasidėjo nuo pat pirmos dienos. Krikščionys demokratai su siaubu žiūrėjo, kai jų kurtos programos viena po kitos griuvo po Allende mašinos ratais.

1971 m. lapkričio 27 d. įvykusiame partijos suvažiavime kadenciją baigiąs centro komiteto pirmininkas senatorius Narciso Irureta savo kalboje pateikė priežastis, kodėl Čilės KD yra Allende opozicijoje:

"Kaip opozicijos partija mes nekovojame prieš kaitą, bet prieš klaidas, prieš nedemokratines nuokrypas, prieš sekuliarizmą, prieš valdžios kontrolę ir populizmą, prieš vyriausybės nesugebėjimą ir trūkumus — štai prieš ką mes esame opozicijoje".[47]

Allende marksistinį režimą stipriai kritikavo ir buvęs prez. Frei, kalbėdamas už KD kandidatą specialiuose rinkimuose į parlamentą 1971 m. Jis kritikavo vyriausybės ekonominę politiką, kurios padarinius, pagal jį, tauta jau pradėjusi pajusti, ir tą nuotaiką, kurią krašte kuria marksistinė valdžios politika įvairiose srityse.[48]

1971 m. gruodžio 16 d. KDP turėjo masinį susirinkimą Santiago valstybiniame sporto stadijone. Dalyvaujant 80,000 žmonių, pagrindinę kalbą pasakė partijos pirm. sen. Renan Fuentealba. Savo ilgoje kalboje jis pasmerkė prez. Allende ir jo partijos — Unidad Popular užmačias ir patikino čiliečius, kad KDP gina demokratines piliečių teises ir konstitucines garantijas. Žmonės nori pasikeitimų ekonominėje ir socialinėje krašto struktūroje, bet demokratiniuose rėmuose ir gerbiant bei tausuojant laisvę, teisę ir asmens orumą.[49]

Po rinkimų, 1972 m. sausio 19 d., partijos tautinė taryba išleido pareiškimą, kurį pasirašė partijos pirm. sen. Fuentealba ir sekret. Belisario Velasco. Pareiškime sakoma, kad

"Čilės piliečiai yra kategoriškai nusistatę prieš viešas ar slaptas, tiesias ar aplinkines pastangas vesti kraštą į valdžios kontrolę ar paversti tautą totalitarine visuomene ir todėl atmeta Populiariosios Sąjungos (Allende partijos, AJK) tokias marksistines užmačias.

Krikščioniškoji demokratija nežengs nė vieno žingsnio atgal kovoje už jai priklausančią dalį Čilės gyvenime. Frei vyriausybė suorganizavo ir suvienijo tautą taip, kad visi dalyvautų jame ir turėtų savo dalį".[50]

Dešinieji prez. Allende laikė komunistu ir didžiausiu savo priešu. Amerikiečiai, kurie niekuomet nesivaržė ir nesidrovėjo kištis į savo pietų kaimynų reikalus, Allende nepasitikėjo ir rėmė jo oponentus.

Negelbėjo sau nei pats Allende. Atvirai flirtuodamas su komunistiniais kraštais, jis daugiau panašėjo į eurokomunistą, negu į demokratinį socialistą.

Opozicija Allende režimui išsivystė dar ir dėl to, kad krašto ekonomija labai šlubuodama grimzdo į krizę, o krašte vis didėjo smurto veiksmai.

1971 m. pragyvenimo lygio kaina pakilo 22.1%. Nors Allende žadėjo, kad infliacija bus ne tik sustabdyta, bet bus lygi nuliui, vien tik 1972 m. sausio ir vasario mėnesiais ji pakilo 10.2%.[51]

Galas atėjo, kai tradiciniai neutralios karinės pajėgos atsisuko prieš Allende ir jo politiką. Sukilimas ir perversmas buvo neišvengiamas, ir jis atėjo 1973 m. lapkričio 11 d. amerikiečiams aktyviai užkulisiuose dalyvaujant.[52] Jo metu Allende žuvo ir valdžią užėmė gen. maj. Augusto Pinochet, kurio režimas iki dabar bando sutvarkyti opoziciją (ir kraštą) diktatūrinėmis priemonėmis.

Politinė situacija:

Pinochet į savo rankas tuojau paėmė visą valdžią — vykdomąją, legisliaciją ir teismus. Parlamentas paleistas 1973 m. Demokratinės politinės partijos pirma suspenduotos, vėliau uždarytos, ir visas jų turtas konfiskuotas. Bet kokia politinė veikla uždrausta ir baudžiama griežčiausiomis bausmėmis. Krašte paskelbtas karo stovis. Tuo būdu piliečiai gali būti (ir yra) areštuojami už mažiausią nuokrypą, laikomi kalėjime be teismo ir t.t. Karinė valdžia kišasi į universitetų reikalus, pažeisdama tradicinę jų autonomiją. Spauda, radijas ir televizija yra valdžios kontroliuojami. Visos žinios yra griežtai cenzūruojamos. Susistemintas žmogaus teisių laužymas. Didžiausias nusikaltėlis prieš žmogaus teises yra slaptoji policija.

Socialinė situacija:

Panaikinta miestų ir kitokia savivaldybė. Viskas dabar pavaldu vidaus reikalų ministerijai. Studentų organizacijos uždarytos. Darbo sąjungos uždarytos ir jų vadai išvaikyti. Daug

darbininkų teisių panaikintos, įskaitant streiko teisę. Kooperatyvai boikotuojami. Ekonominė politika apskritai alina kraštą ir gyventojus. Valstybės pagalba sveikatingumui, švietimui, gyvendinimui, smulkiajai prekybai ir pramonei ir ūkininkams drastiškai sumažinta. Kraštas suskaldytas tarp turtingųjų, kurie tampa vis turtingesni, ir beturčių, kurie vis mažiau tebeturi. Valdžioje vyrauja ypatingas nejaustrumas socialinėms problemoms, kartais išvirstąs į moralinę degradaciją. 40 m. ugdytos solidarumo, socialinio teisingumo ir broliškumo vertybės pakeistos naujomis, egoizmu, nesveiku lenktyniavimu, individualizmu, materializmu.

Ekonominė situacija:

Iš esmės pakeista Čilės ekonominė sistema. Allende prezidentaujant, valdžia gal perdaug kišosi į ekonominius žmonių reikalus. Pinochet, gi, visą ekonominę struktūrą paliko privačiai iniciatyvai iki tokio laipsnio, kad dabar nukenčia švietimas, sveikatingumas, užsienių prekyba, namų statyba, žmonių įdarbinimas, profesinis ir amatų mokymas ir t.t. Nežiūrint kai kurių teigiamų rezultatų, e.g. infliacijos sumažėjimo, fiskalinio equilibriumo, naujų gaminių eksporto pakilimo, eilė problemų paaštrėjo. Tarp jų — sumažėjo kapitalo kūrimas, pakilo nedarbas, pakilo valstybės skola užsieniams, stipriai sumažėjo vidurinė klasė.

Tarptautinė situacija:

karinė valdžia izoliavo seniausią demokratinį Pietų Amerikos kraštą nuo viso pasaulio. Čilė palaiko diplomatinius santykius tik su P. Amerikos kraštais ir tik keliomis kitomis valstybėmis. Santykiai su JAV blogi dėl Orlando Latellier nužudymo Vašingtone.[53]

1973-1977 m. būvyje Čilėje vyko masiniai areštai, kankinimai, trėmimai. Šimtai čiliečių dingo be žinios.[54] Ypatingai skaudžiai buvo persekiojami krikščionys demokratai, nors smurtas buvo nukreiptas prieš visus.

1976 m. rugpiūčio 6 d. iš Čilės ištremtas Jaime Castillo Velasco, intelektualas, uždaryto autoritetingo Politica y Espiritu žurnalo redaktorius, Frei kabinete valstybės ir teisingumo ministeris, buvęs Čilės KD partijos pirmininkas.[55]

Tuo pačiu metu ištremtas ir Čilės universiteto teisių fakulteto dekanas Radikalų partijos lyderis Eugenio Velasco Lettelier.[56] Netrukus ištremti ir žemųjų parlamento rūmų buvęs pirm. Hector Valenzuela Valderrama, krikščionis demokratas; parlamento narys Aylwin Azocar, taip pat KD, amba-

sadorius Lettelier, teisininkas Fernando Guzman Zanartu. Prieš ištremiant Aylwin pergyveno pasikėsinimą prieš jo gyvybę, kaip ir kitas KD lyderis Bernardo Leighton.

1977 m. rugsėjo mėn. su kitais 60 KD bloko darbo sąjungų vadų ir veikėjų iš Čilės ištremtas buvęs gubernatorius ir parlamentaras Cesareo Castillo, 1978 m. grąžintas į tėvynę su sąlyga, kad nedalyvaus jokiame politiniame darbe ar veikloje.

Neišvengė smurto ir pats buvęs krašto prezidentas Frei. Jam atsisakius tapti Pinochet vyriausybės tarybos nariu, prieš jį buvo suorganizuota ypatingai žiauri kampanija, koliojanti jį komunistų simpatiku. Pats Pinochot savo kalbose jį vadina antičilėnu.[57]

IX

Nuo 1977 m. žmogaus teisių situacija Čilėje kiek pagerėjo. Nežiūrint kai kurių dokumentuotų faktų, kalinių kankinimai, atrodo, išnykę, žmonės nedingsta be žinios, kalinių padėtis lengvesnė. Tačiau politiniai areštai ir trėmimai vyko dar 1981 m. Politinės partijos uždraustos, kalbos ir susirinkimų laisvė suvaržyta, darbo unijų veikla apkarpyta, bet riboto streiko teisė grąžinta 1979 m. Karo lauko stovis atnaujinamas kas šeši mėnesiai, ir tas teikia vyriausybei neribotas "teises" elgtis kaip tinkamai.

Nauja konstitucija paskelbta 1981 m. kovo 11 d. Atspalvis — diktatoriškas. Konstituciją patvirtino 1980 m. rugsėjo mėn. "plebiscitas", kuris dviejų trečdalių balsų dauguma taip pat "patvirtino" Augusto Pinochet prezidentavimą bei suteikė jam dar 8 metams karinės valdžios mandatą (pereinamajam laikotarpiui"). Žmogaus teisių nuostatai aprėžti, senato ir atstovų rūmų rinkimai nukelti po pereinamojo laikotarpio, į 1988 m. pabaigą.

1980-81 m. smurtas padidėjo: pasikėsinimai, bombardavimai, apiplėšimai, užpuolimai. Kaltę daugiausiai prisiėmė kairieji — Revoliucinės Kairės Sąjūdis, Kūbos Castro augintiniai.

Ekonomija kiek susitvarkė: nuo 1976 m. GNP paaugo kasmet virš 7%, infliacija 1981 m. buvo 9.5%, nedarbas Santiago rajone buvo 9.5%. Finansinės sumos skiriamos socialiniams poreikiams padidėjo. Kūdikių mirtingumas stipriai sumažėjo. Parama švietimui padidėjo.

Nors kankinimas džiaudžiamas (1981 m. konstitucijos 19 paragrafas), 68 žmonės 1981 m. padavė skundus ryšium su kankinimais. Nė viena byla dar neišspręsta. Kankinimais ir žiaurumais daugiausiai kaltinamas Tautinis Informacijos Centras.

Nuo 1977 m. žmonės jau nebedingsta be žinios. Tačiau 635 tokio ankstesnio dingimo atvejai dar nėra teigiamai išspręsti.

Čilėje šiuo metu yra religijos laisvė. 1979 m. studentams grąžinta teisė rinkti savo autonomines atstovybes. Universitetų rektoriai tebėra anksčiau paskirtieji karininkai, vicerektoriai — akademikai. Politinis veikimas universitetuose uždraustas. Ir politinės partijos tebelieka uždraustos. Marksistinis - komunistinis veikimas persekiojamas.

Už žmogaus teises ir prieš jų pažeidimą daugiausiai kovoja Bažnyčia. Jos ir Pinochet santykiai įtempti.[58]

1978 m. penkerių metų valdymo sukakties proga gen. Pinochet surežisavo tautos referendumą, kuriame, žinoma, 75% balsų pasisakė už jį, jo vyriausybę ir jo politiką. Ne taip galvojo Eduardo Frei:

"Šis referendumas organizuojamas, kai kraštas dar yra karo stovyje, asmeninės laisvės yra užgniaužtos ir krašte nėra nei rinkimo, nei valios pareiškimo laisvės".

Prieš referendumo parodiją specialiais memorandumais pasisakė ištremtas ir Italijoj gyvenąs buvęs Frei viceprezidentas Bernardo Leighton, Santiago kardinolas, tuometinis Jungtinių Valstybių sekretorius Cyrus Vance, Pasaulio Krikščionių Demokratų Sąjungos (UMDC) gen. sekretoriaus pavaduotojas Angelo Bernassola, Pasaulio KD Jaunimo Sąjunga, UMDC vicepirm. Kai Uwe von Hassel ir kt.

Į ta proga paskelbtą Pinochet atsišaukimą, kuriame giriamasi atsiektais laimėjimais, atsiliepė iš pogrindžio prispausta, uždrausta ir persekiojama Čilės partija.

"Penkeri metai prabėgo, bet karo lauko stovis tebeegzistuoja, apgulties stovis tebėra su visais civilinių teisių suvaržymais, be darbo sąjungų laisvės, be spaudos laisvės ir su griežta universitetų kontrole.

Politinės, socialinės ir ekonominės teisės, garantuotos Visuotinės Žmogaus Teisių Deklaracijos, tebėra laužomos iki tokio laipsnio, kad Jungtinių Tautų Komisija buvojusi Čilėje 1978 m. liepos mėn., net to negalėjo suprasti. Komisija su pasipiktinimu konstatavo, jog valdžia dar vis nepaaiškina dingusiųjų areštuotųjų likimo ir neleidžia grįžti ištremtiesiems į užsienius, nors ji pati yra paskelbusi amnestiją".[59]

Dar prieš referendumą Frei savo kalboje 1978 m. sausio

30-31 d. Caracas, Venecueloje, įvykusioje UMDC Politinio Komiteto konferencijoje drąsino savo tautiečius ateities viltimis:

"Nežiūrint, kad daugelio mūsų kraštų panorama yra tamsi, aš esu įsitikinęs, kad juose yra nenugalimas ir nepakreipiamas sąjūdis atstatyti demokratinį gyvenimą. Šis sąjūdis yra įsišaknijęs žmonėse, jaunime, profesionaluose, intelektualuose ir amatininkuose. Niekas negalės jį sulaikyti (. . .) Neužtenka tik kovoti prieš diktatūras. Reikalinga pateikti alternatyvą, kuri gali išvystyti to ar kito krašto ekonomiją, sukurti teisinę sistemą, įjungti visą tautą į valstybinį gyvenimą ir pagerbti kiekvieno asmens laisves bei teises".[60]

Tai būdinga Frei mokytojo Jokūbo Maritaino įtaka. Maritainas savo esmėje irgi visuomet buvo optimistas. (Iš tikrųjų juk joks krikščionis kitokiu ir negali būti!). Viename savo rašinyje Frei citavo Maritainą, kuris tarė, kad

"istorija slenka tuo pačiu metu į dvi priešingas puses — visuomenės energijai nykstant dėl inercijos ar laiko slinkties, kūrybinės laisvės ir dvasios galios turi tendenciją atnaujinti tos energijos kvalitetą".[61]

Reikia pastebėti, kad beveik visos regijoninės ir pasaulinės KD organizacijos visuomet solidarizavo Čilės ir kitų Pietų Amerikos kraštų vienminčiams, kovojantiems tai su dešiniųjų, tai su kairiųjų diktatūrinių režimų jų kraštuose ekscesais.

Tačiau nei savo krašto kančia, nei pasaulio viešoji opinija Pinochet ypatingai nepalietė. Tuoj po referendumo ir protestų bangos, nauja areštų ir trėmimų banga: buvęs senatorius ir partijos vicepirm. Tomas Reyes Vicuna, studentų sąjungos buvęs pirm. Guillermo Yunge, Enrique Hernandez, KD radijo stoties buvęs vedėjas Belisario Velasco (jau anksčiau buvęs pusantrų metų tremtyje), Geogina Aceiturno, buvęs parlamentaras Andres Aylwin, etc.

Tačiau ir nauji persekiojimai nenumalšino kovos prieš diktatorių ir jo užmačias. Niekuomet nenurimo kovojęs ir didysis KD vadas bei žmogaus teisių čempijonas Frei.

1979 m. rugpiūčio 24 d. įvykusioje "šiaurės - pietų komiteto" konferencijoje Vina del Mar Eduardo Frei pasakė kalbą, kurios klausėsi apie tūkstantis dalyvių. Joje Frei pateikė savo ir Čilės krikščionių demokratų alternatyvą Pinochet režimui:

— kraštui turi būti sugrąžinta demokratinė santvarka,

i.e. valdžia turi būti grąžinta žmonėms,

— turi būti atstatytos laisvės, išplaukiančios iš konstitucijos ir Visuotinės Žmogaus Teisių Deklaracijos,

— turi būti nuimti visi laisvės varžtai ir panaikintas karo lauko stovis,

— turi būti paruoštas konstitucinis reformos planas, siekiantis demokratinio parlamento.

— kraštui reikia vyriausybės, kuri gydytų praeities žaizdas, atkurtų demokratiją ir garantuotų Čilei tarptautinį saugumą,

— turi būti sugrąžintos darbo sąjungų teisės ir darbo problemos sprendžiamos pagal darbo sąjungų sukurtus precedentus,

— politinėms partijoms tvarkyti turi būti priimtas specialus įstatymas.[62]

X

Gen. Pinochet diktatūra nėra nei naujas, nei retas reiškinys. Demokratinės santvarkos P. Amerikoje retos, kaip erchidėjos ledynuose, o kariniai režimai, šias eilutes rašant, klesti 38 valstybėse visuose kontinentuose, išskyrus Š. Ameriką ir Australiją.

Pinochet režimas ir šiandien remiasi jėga, nors ji dabar naudojama rafinuotesnėmis formomis, negu anksčiau. Yra ironiška, kad režimas, kuris taip nepakenčia komunizmo, ne tik naudojo komunistines visuomenės pavergimo ir išnaudojimo formas ir techniką, bet dargi jas patobulino.

Iki šiandien čilėnai kenčia kankinimus, masinius areštus, trėmimus, fizines bausmes ir psichologinį terorą. Nenuostabu, kad Čilės visuomenė jau pradeda jausti susvetimėjimą, socialinį laipsniavimą, baimę.[63]

Iki 1982 m. birželio mėn. Čilės kalėjimuose tebebuvo 557 asmenys, kalinami už grynai politinius "nusikaltimus", o areštinėse, daboklėse ir kt. vardo kalėjimuose dar 7,719 asmenų. Dokumentuotų kankinimo epizodų buvo 65 (1981 m. — 68). Krašte teveikia karo stovis, politinės partijos tebėra uždraustos, uždrausti darbininkų bei ūkininkų susirinkimai.

Iš krašto ištremti apie 300,000 čilėnų, kurių 50,000 niekuomet negalės grįžti pagal dabar veikiančius įstatymus. Virš 100 žinomų žmonių kenčia ištrėmimą krašto viduje, daugiausiai puslaukinėse vietose.

Žmogaus teisių aktyvistai yra persekiojami. Jų įstaigos kratomos. Draugijų, kalbos ir minties laisvė uždrausta. Švietimo sistemą valdo kariuomenė. Sociologijos ir politinių mokslų

dėstymas uždraustas. Jie laikomi marksistinėmis disciplinomis (Sic!).[64]

Ekonomiškai Čilė yra gilioje krizėje. 1982 m. Pinochet privertė atsistatydinti du ministerių kabinetus ir vis dėlto ekonomijos negalavimo. Pramonės produkcija krito 14% pirmajame 1982 m. ketvirtyje, infliacija pakilo nuo 9.5% iki 15%. Palūkanos iškilo, statyba drastiškai sumažėjo, bankrotai padaugėjo, nedarbas 1982 m. rugpiūčio mėn. pasiekė 23%. Vien tik Santiago mieste yra vienas milijonas bedarbių. Čilės pezas nuvertintas du kartus vienerių metų būvyje. Nėra nei vienos srities, kurioje Čilė būtų geresnėje padėtyje negu buvo prieš perversmą.

Nėra išspręstas ir Lettelier - Mofit žmogžudystės atvejis. Tai tik sustiprina įspūdį, kad dabartinis režimas neturi jokios pagarbos teisei ir teisingumui, teisinėms normoms ir demokratinėms institucijoms.

Vienoje iš retų spaudos konferencijų 1982 m. rugsėjo mėn. Pinochet pakartojo savo nusistatymą, kad Čilė reikalinga "apsaugotos demokratijos", kad ji nepajėgi atsispirti marksizmui ir kad politinės partijos jau daugiau nevaidina tokio vaidmens, kokį vaidino, jei ir bus atgaivintos 1997 m., kaip numato 1980 m. konstitucija. Turbūt nebuvo ir nėra diktatoriaus ar į diktatorius pretenduojančio, kuris apie partijas nebūtų taip kalbėjęs . . .

XI

Jei Maritainas buvo teisus sakydamas, kad šiandieninis pasaulis yra liūdininkas "keturis šimtmečius trukusio antropocentrinio humanizmo likvidacijos",[65] tai Frei Montalva buvo pasaulyje liūdininku tos krikščioniškosios demokratijos, kuri turi potencialą pakeisti ekonomines sistemas, politines santvarkas ir žmonių širdis.

Frei jau jaunystėje skelbė kontinentalinę krikščioniškąją demokratiją, skelbdamas jos pabudimą P. Amerikoje kartu su masių pabudimu, kuriose krikščioniškoji demokratija įžiebs gėrio siekimą. Vėliau, jo mylimai Čilei jau kenčiant tironiją, jis paskelbė jai ir visai Pietų Amerikai vizijinį ateities tvarkysenos projektą.

Frei "istorinis projektas" Lotynų Amerikai veda į tikrąją demokratiją, inspiruotą autentiškų humanizmo vertybių. Projektui įvykdyti reikia valios ir moralinio nusiteikimo tų, kurie jį remia. Reikia taip pat ir aiškaus sanpročio, kas yra tvirtas

demokratinis sutarimas. Svarbiausi tokio projekto, tokio sutarimo punktai:

— Reikia sup. ., kad laisvė neteikia mūsų jausmams ir troškimams teisę daryti, ką nori, bet, kad laisvė, būdama žmogiškosios būsenos ryškiausias įsikūnijimas, suponuoja didelę atsakomybę.

— Reikia suprasti, kad laisva visuomenė negali veikti be kokio nors stipraus ir pastovaus autoriteto, kuris garantuoja taiką, saugumą ir bendrą tautos gėrį. Šis autoritetas yra žmonių deleguotas, bet suverenitetas pasilieka tautoje. Teisėtas autoritetas tad turi būti deleguotas slaptu balsavimu periodiniuose rinkimuose.

— Visuomenė turi būti suorganizuota pluralistine, komunitarine sistema, paremta teisingumu, tolerancija ir nerezervuota pagarba žmogaus teisėms.

— Pagrindiniu siekimu turi būti neturto nugalėjimas ir socialinio dualizmo išnaikinimas, integruojant visą tautą. Tautos dabar suskaldytos į du skirtingus pasaulius.

— Reikia pakeisti viešųjų institucijų padalinių dabartinę struktūrą, valdžios administraciją, politines partijas ir įvairias socialines institucijas ir organizacijas. Jos turi prisitaikinti prie šiandieninės realybės ir mokslo bei technologijos sukurtų sąlygų, kad galėtų geriau tarnauti tautos interesams ir siekiams.

— Reikia ugdyti mūsų žmonių politinį, ekonominį, socialinį, kultūrinį ir asmeninį vystymąsi. Pagrindinis dėmesys turi būti skiriamas žmogui, šeimai ir bendruomeninio gyvenimo pagerinimui.

— Reikia suteikti galimybę visiems dalyvauti pagrindinių sprendimų procese. Per savo organizacijas, žmonėms turi būti suteikta galimybė įžvelgti, kaip daromi sprendimai, liečią jų likimą.

— Reikia kategoriškai atmesti visas neapykantos ir smurto apraiškas ir neleisti demokratijos pažadams būti sunaikintiems ar pažeistiems.

— Reikia dirbti Lotynų Amerikos tikram ir prasmingam integralumui realizuoti.

— Reikia įsidėmėti, kad regijoninis integralumas veda į pasaulinį integralumą. Tik pasaulinė vienybė gali užtikrinti atskiroms tautoms laisvę ir tinkamą socialinę, ekonominę ir politinę padėtį.[66]

XII

Ši programa yra kartu ir P. Amerikos krikščioniškosios demokratijos programa. Tačiau ar pati krikščioniškoji demokratija, ar jos išpažinėjai ir sekėjai yra pakankamai stiprūs ant savo pečių išnešti viso kontinento naštą? Naštą, kuri tiesiog sverte nusverta skurdu, vargu, socialiniu neteisingumu, žmogaus niekinimu, žudynėmis, sunkiu istoriniu palikimu? Ypač, kad pati KD turi nemažai kliuvinių.

Tarp jų vienas — nerealus mesianistinis entuziazmas. Yra ir kitų — per didelis tikėjimas ir pasitikėjimas moksliniu planavimus ir socialine inžinerija, gal per didelis optimistinis vitališkumas, negalėjimas sukurti autentiškos pluralistinės politinės bendruomenės, žaidimas su nepilnai išvystytomis korporatyvizmo ir komunitarizmo teorijomis, pačių partijų naujumas, "viduriniųjų" principų trūkumas (po *ką* daryti, *kaip* daryti), infiltracijos pavojus, revoliucija arba niekas mentalitetas, etc.

Iš kitos pusės Pietų Amerikos krikščionys demokratai turi aiškią demokratinę, humanistinę ideologiją, kuri pilnai atliepia šiandienos problemas, stovi ant tvirtų katalikybės pagrindų, naudoja modernią politinę techniką, intelektualai, jauni ir nuoširdūs,

Viena yra aišku — Pietų Amerika Frei asmenyje neteko didelio ir gabaus vado. Jos kelias dėl to bus sunkesnis, nors nebūtinai užgriautas neperlipamomis kliūtimis. Frei palikimas yra didi ir brangi dovana jo vienminčiams.

Prezidento Frei kadencijos metu ir Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungą buvo užmezgusi tamprius ir nuoširdžius ryšius tiek su prezidentūra, tiek su Čilės KDP. Tai liūdija archyve esą raštai, kurių vienas su pačio Frei parašu ir visa eilė leidinių, liečiančių jo administraciją. LKDS buvo kviečiama dalyvauti Čilės KD partijos konferencijose, studijų dienose ir pan.

Frei mirus, jo vienmintis, bičiulis ir buvęs jo kabineto narys Rafael Moreno rašė:

"Vienas iš daugelio prez. Frei Montalva būdo bruožų buvo jo tautinių problemų sanprotis ir vaidmuo tarptautiniame gyvenime įvairiuose savo gyvenimo tarpsniuose".[67]

Gilinaitis į Frei socialines ir politines mintis, nesunku matyti, kad jau ankstyvoje jaunystėje jis suprato, jog daugelis

jo taip mylimo krašto problemų turėjo atitikmenis kituose kraštuose, tad ir jų išsprendis buvo galimas, naudojantis kitų patyrimais, studijuojant įvairius kitus modelius ir panaudojant jų elementus Čilėje ir apskritai pietų Amerikoje.

Jis buvo imlus ir nepavargstantis Čilės ir P. Amerikos istorijos studentas. Kartu jis buvo atviras, nors ir atsargus kitoms politinėms bei filosofinėms doktrinoms ir mintims, kurios būdavo karts nuo karto diskutuojamos intelektualinėse ir politinėse sferose. Tarp įvairių kontaktų, kurių jis turėjo gyvenimo būvyje, vienas dar jaunystėje padarė jam daugiau įspūdžio negu bet koks kitas. Tai buvo jo pirmosios kelionės į Europą metu, specialiai į Paryžių ir Romą, dalyvauti abiejų Amerikų universitetų kongrese Romoje kaip Čilės studentų delegacijos pirmininkas. Čia jį nepaprastai paveikė Katalikų Bažnyčios socialinės doktrinos jėga, čia jis susitiko Giovanni Papini ir, svarbiausia, Paryžiuje Jokūbą Maritainą, kurio mintys, kaip minėjome, paliko jam visą gyvenimą neišdildomus įspūdžius. Vėliau savo akiratį plėtė susitikimuose su Adenaueriu, De Gaulle, De Gasperi, Kennedy ir kt.[68]

Jo paskutinis rašto darbas, išleistas prieš pat jo mirtį, buvo "Humanistinė pasiuntinybė". Jį rašyti inspiravo Jono Pauliaus II taikos atsišaukimai. Savo knygoje Frei iškalbingai kviečia į demokratinį progresą, prašo gerbti žmogaus teises ir kurti pasaulį, paremtą teisingumu ir laisve. Tai buvo giliai prasminga darbo užbaiga didžio krikščionio, humanisto, demokrato ir krikščionio demokrato.

Išnašos

1. Žr. UMDC Information, New Series, Nr. 19, 15 February, 1982 (UMDC — Union Mondial Democrat Chrettienne — Pasaulio Krikščionių Demokratų Sąjunga). Biuletenis leidžiamas nereguliariai prancūzų, anglų, vokiečių, ispanų ir italų kalbomis, bet nerečiau kaip kartą per mėnesį. Leidžia Pasaulio KD komitetas Romoje.
2. Žr. Country Reports on Human Rights Practices for 1979. Report Submitted to the Committee on Foreign Affairs, U.S. House of Representatives, and the Committee on Foreign Relations, U.S. Senate by the Department of State in Accordance with Sections 116(b) and 502(b) of the Foreign Assistance Act of 1961, as Amended. February 4, 1980. Žr. taip pat Lietuvių Enciklopediją, III t. 189-191 psl.
3. Žr. The Chilean Experiment, by Claudio Veliz, Foreign Affairs, April, 1971, pp. 442-453. Veliz yra knygų autorius, buvęs tarptautinių studijų direktorius Santiago universitete bei karališkojo tarptautinių santykių instituto Londone vyr. tyrinėtojas 1962 - 1966 m.

4. Žr. The Mandate of History and Chile's Future, by Eduardo Frei Montalva, translated by Miguel d'Escoto, M.M. Edited with an Historical Introduction by Thomas W. Walker, Ohio University for International Studies, Latin America Programs, 1977, Athens, Ohio. Originalus leidimas — El Mandato de la Historia y las exigencias del provenir, 1975, Santiago de Chile: Editorial del Pacifico.
5. Žr. Christian Democracy — New Political Force in Latin America, Rudolf Smersu, slovėnų kilmės žurnalistas, gyvenantis Buenos Aires, Christian Democratic Review, 1959 March, Nr. 50(109) Vol. IX.
6. Christian Democracy in Venezuela, by Donald L. Herman, The University of North Carolina Press, Chapel Hill, 1980, p. 11.
7. Frei ir toliau buvo kūrybingas žurnalistas ir rašytojas. Vėlesni jo veikalai: Pensamiento y accion, 1956, Chile 1964 - 1970, 1974, Maritain entre nosostros, 1964, America Latina tiene un destino, 1967. Un mundo nuevo; requesta u una carta, 1973, Perspectivas y Riesgos en le Construction de una Nueva Sociedad (Prez. Frei programinė kalba - paskaita, skaityta Čilės Katalikų universitete ryšium su jam suteiktu mokslų garbės daktaro laipsniu).
8. Žr. Second Anniversary of the Chilean Christian Democratic party by Patricio Aylwin Azocar, Christian Democratic Review Vol. IX, October 1959, Nr. 55—114). Azocar buvo vienas pirmųjų Čilės KD partijos lyderių.
9. The Alliance that Lost its Way, Eduardo Frei Montalva, Foreign Affairs, Nr. 3, April 1967, p. 438.
10. Agrarian Reform in Latin America, Francis M. Foland, Foreign Affairs, October 1969, p. 102. Foland yra Lotynų Amerikos reikalų specialistas.
11. Smulkiau apie prez. Frei kadenciją galima rasti įvairiuose KD leidiniuose, o taip pat ir Lo Que Chile Esta Realizando 1965-1968, Extracto del Mensaje Presidencial al Congreso Nacional (21 del Mayo de 1968). Taip pat ir prez. Frei oficialiuose metiniuose pranešimuose parlamentui.
12. Latin American Christian Democratic Parties, Edward J. Williams, Marquette University, The University of Tennessee Press, Knoxville, 1967, p. 181.
13. Ten pat.
14. The Aims of Christian Democracy, Commonweal, LXXXI, 1964.X.9 65 psl.
15. Mūsų vadovaujantys principai, "Los Principios de la Democrazia Christiana".
16. Ten pat.
17. L. American CD Parties . . . p. 51.
18. Politica y Espiritu, cit. iš L. American CD Parties . . . p. 60.
19. Sun es el Tiempo, cit. iš L. American CD Parties . . . p. 89.
20. L. American CD Parties . . .
21. Cit. iš L. American CD Parties . . . p. 47.
22. Latin America: The Hopeful Option, Eduardo Frei, Vertė John Drury, Orbis Books, Maryknoll, N.Y. 10545, 1978. Pirmasis leidimas 1977 m. America Latina: Option y Esperanca.
23. The Hopeful Option, p. 34.
24. Ten pat.
25. Ten pat.
26. Ten pat.
27. Ten pat, 50 psl.

28. Ten pat.
29. Ten pat, 53 psl.
30. Jacques Maritain, Lettre Sur l'independence, cit. iš The Hopeful Option, p. 73.
31. Ten pat, 80 psl.
32. Ten pat.
33. Žr. Latin American CD Parties . . .
34. Ten pat, 47 psl.
35. Ten pat, 199 psl.
36. Ten pat, 198 psl.
37. Revolution in Latin America, George C. Lodge, Foreign Affairs, January 1966, p. 176.
38. Iš 1963 m. Frei raštų. Cit. iš Revolution in Latin America, Foreign Affairs, January 1966, p. 182.
39. Ten pat, 190 psl.
40. The Hopeful Option . . .
41. Christian Democratic Review, Nr. 24, Vol. VI, May 1956.
42. Revolution in L. America . . . p. 175.
43. Žr. The Church in Latin America, Thomas G. Sanders, buvęs religinių studijų associate profesorius Brown universitete, Foreign Affairs, January 1970, pp. 285-299.
44. Skurdas ir moralė: marksistų - krikščionių dialogo klausimu, Political Affairs, 1982 m. kovas. (Political Affairs yra komunistų leidžiamas politinis žurnalas).
45. Žr. The Church in Latin America. Foreign Affairs, 1/70.
46. Second Latin American Revolution, Eduardo Frei Montalva, Foreign Affairs, October 1971, p. 86.
47. Christian Democratic Letter from Chille, Publication of Chilean Christian Democratic Party's International Department, Director Enrique Krauss, Executive Secretary Federico Cumming, 1971 m. gruodžio 9 d.
48. Ten pat, 1972 m. sausio 18 d.
49. UMDC Informations, Nr. 1/72, 1972.I.31.
50. CD Letter from Chille, 1972 m. sausio 18 d.
51. UMDC Informations, Nr. 3/72, 1972.III.31.
52. Kad prez. Nixonas buvo įveltas į tuolaikinę Čilės politiką informuoja eilė šaltinių. Vienas pastarųjų yra žurnalistas Seymour Hersh, kuris apie tai rašo 1983 m. pavasarį išeinančioj savo knygoj "Jėgos kaina: Kissingerio ir Nixono Baltieji Rūmai". Knygos ištraukoj, tilpusioj Atlantic žurnalo 1982 m. gruodžio mėn. laidoj rašoma, kad 11 dienų po Salvador Allende išrinkimo prezidentu, t.y. 1970 m. rugsėjo 15 d. prezidento ovaliniame kabinete vykusiame posėdyje Nixonas įpareigojo CIA direktorių bet kokiu būdu pašalinti Allende iš pareigų. Posėdyje šalia CIA direktoriaus Ričardo Helms dalyvavo gen. prokuroras Jonas Mitchell ir Henry Kissinger. Hersh rašo, kad Allende išrinkimas labai užpykino Nixoną ir jo bendradarbius. Helms ryšium su ištraukos pasirodymu pareiškė, kad Nixonas niekuomet tokio įsakymo (atsikratyti Allende) nėra davęs ir Hersh teigimai yra jo fantazijos kūriniai.
53. Žr. Documents — 1, Doccier Chille, UMDC Informations, 11-12/79.
54. Žr. Country Reports on Human Rights Practices for 1981. February 1982, Čilė, 369-379 psl.

55. Castillo reikalauja, kad Pinochet leistų jam grįžti į Čilę ir stoti teisman, kad jis galėtų parodyti dabartinės Čilės diktatūros tikrąjį veidą. Castillo buvo Čilės ambasadorius Vašingtone ir Orlando Letelier gynėjas prieš pastarojo nužudymą Pinochet įsakymu. 1982 m. rugsėjo 25 d. Castillo buvo pradėjęs bado streiką. Ryšium su tuo, pasaulio KD Sąjungos gen. sekret. Rene de Leon pareiškė jam ir visiems jo tautiečiams pasaulio krikščionių demokratų užuojautą ir solidarumą. Šias eilutes rašant, Castillo tebėra tremtyje. Žr. UMDC Information, New Series, Nr. 34, 1982 m. lapkričio 3 d.
56. UMDC Information, 8-10/76.
57. Ten pat, 5-7/76.
58. Žr. Country Reports . . . for 1981.
59. UMDC Informations, 11-12/78, p. 29.
60. Ten pat, 1-2/78.
61. The Alliance that Lost its Way, Eduardo Frei, Foreign Affairs, April, 1967, Nr. 3, p. 437.
62. UMDC Informations, 8-10/79, p. 32.
63. Žr. A Somber Anniversary, Paul G. Buchanan, Commonweal, 22 October 1982, pp. 561-563.
64. Ten pat.
65. Latin American CD Parties . . . p. 37.
66. Žr. The Hopeful Option.
67 UMDC Information, New Series, Nr. 26, 1982.VI.14, Eduardo Frei: His Role and His International Vision.
68. Ten pat.

. . . "Lietuvių išeivijos visų politinių srovių pirmaeilis uždavinysmdarniai ir be atvangos kovoti už Lietuvos valstybingumo atkūrimą, formuojant ateities demokratinės valstybės viziją".

Dr. Kazys Eringis
(Laisvoji Lietuva, 1982 m. 21 nr.)

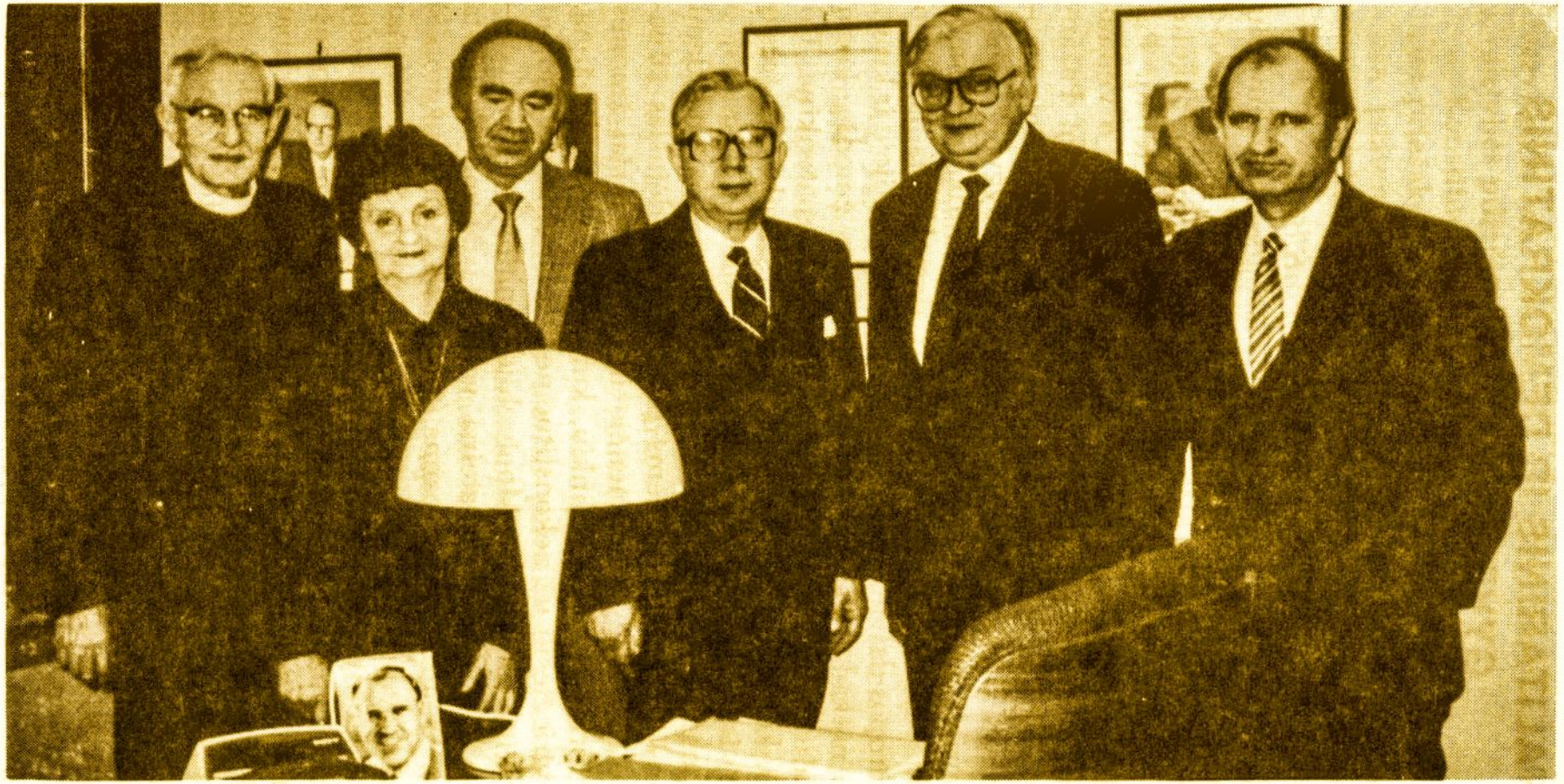

VLIKo delegacija atsilankumo metu pas Europos Parlamento vicepirmininką Dr. E. Klepsch — ilgametį lietuvių draugą. Iš dešinės į kairę: inž. A. Venskus — VLIKo atstovas prie Europos Parlamento, dr. E. Klepsch, Dr. K. Bobelis — VLIKo ir delegacijos pirmininkas, Z. Juras — D. Britanijos Liet. S-gos pirmininkas, B. Venskuvienė — pranc. ELTOS redaktorė ir kun. dr. J. Prunskis — ALTo Informacijos direktorius.

TOTALITARINIS IR DEMOKRATINIS GYVENIMO BŪDAS

J. VARNAS

1. Tarp monarchijos ir demokratijos

Žmogaus iš seniausių laikų siekimas išsilaisvinti iš buvusių vergijų, baudžiavų ir kitokių priespaudų, laikui bėgant, buvo vienaip ar kitaip įgyvendintas. Naujaisiais laikais jį pakeitė siekimas išsikovoti daugiau laisvės ir žmogiškųjų teisių. Palaipsniui Europoje griuvo monarchijų absoliutizmas, o vėliausiais laikais maža beliko ir konstitucinių monarchijų. Pažangiausiuose kraštuose įsigalėjo demokratija, kuri garantuoja žmonėms įvairias laisves, siekia įgyvendinti visišką lygybę ir gina žmonėms priklausančias ir dar jų įgyjamas ar dar siekiamas teises. Tokia visiems gerovės siekianti demokratija įsigalėjo didelėje Europos dalyje, Šiaurės Amerikoje, Australijoje ir kitur.

Tačiau niekada netrūksta neramios dvasios žmonių, kurių demokratija ir jos nešama visų žmonių lygybė nepatenkina. Tai yra žmonės, kurie nelinkę respektuoti žmonių išsikovotų teisių bei laisvių, ir kurie yra linkę siaurinti visuomenės teises, o išplėsti teises valdovų, kuriais jie patys pasidaro, panaudodami vienokią ar kitokią jėgą ar jiems palankiai susidėjusias situacijas. Tokio vaidmens visuomenėje imasi dažniausiai žmonės su labai stipriu valdymo polinkiu, kurie bando įvesti režimą, dažnai dar griežtesnį už nekonstitucines monarchijas, įvesdami vienokią ar kitokią diktatūrą. Monarchijoje valdovai — karaliai — užima sostą, kitaip tariant, ateina valdyti įstatymų nustatyta tvarka. Tuo tarpu diktatoriai paima (teisingiau sakant, užgrobia) valdžią ne pagal įstatymais numatytą tvarką, o dažniausiai jėga nušalindami rinkimų keliu pačių žmonių pastatytą teisėtą valdžią. Karalių paveldėjimo keliu valdžios užėmimas neprieštarauja demokratinei socialinei ir politinei santvarkai. Ir dabar Europoje išlikusiose monarchijose demokratijos dažniausiai yra daugiau, negu kai kuriose respublikose. Jose nėra tokio žmogaus teisių bei laisvių paneigimo, kuris paprastai yra diktatūrose. Nuo respublikų konstitucinės monarchijos dažniausiai skiriasi ne žmogaus teisių ir demokratijos išsaugojimu, o tuo, kad jose nėra renkami prezidentai, o jų vietoje yra valdžią paveldintieji karaliai ar kitais panašiais pavadinimais valdovai, kurie iš tikrųjų tik karaliauja, o ne valdo. Jų teisės kai kuriais

atžvilgiais yra tradicijų ir įstatymų daugiau apribotos, negu valstybės piliečių.

Konstitucinės monarchijos nėra totalitaristinės. Nors valstybės priešakyje stovi ir jai reprezentuoja karalius, kuris atlieka jam įstatymais numatytas funkcijas, tačiau valstybės valdžia nėra totališkai sutelkta į jo vieno rankas. Valstybės valdžia joje dažniausiai kyla iš pačių žmonių ir yra vykdoma per jų išrinktus atstovus, kurie yra tikrosios valdžios pagrindas. Gi diktatūroje valdžios šaltinis yra diktatorius. Nors karalius yra vyriausias ginkluotų jėgų vadas, tačiau tas jo vadovavimas yra apibrėžtas konstitucijos ir kitų parlamento išrinktų atstovų išleistų įstatymų. Diktatūra, ją lyginant su konstitucine monarchija, yra didelis žingsnis atgal.

2. Totalitarizmo ir demokratijos sankryžoje

Mes esame toje socialinės pažangos pakopoje, kurią yra pasiekusi socialinė sąmonė, gerbianti žmogų ir kovojanti dėl žmonių lygybės ir apskritai dėl žmogaus teisių. Tačiau dalyje žmonijos, ypač vadinamose neišsivysčiusiose tautose ir komunistų užvaldytuose kraštuose, žmogaus teisės dar nėra labai respektuojamos, o dažniausiai yra įsigalėjusi ar naujai įsigali diktatūra, kur žmonės dažnai persekiojami vien dėl to, kad jie siekia demokratinės tvarkos ir reikalauja žmogiškųjų teisių. Už siekimą demokratinės tvarkos dar nemažoje pasaulio dalyje žmonės persekiojami ir žiauriai baudžiami, kaip yra didžiulėje Sovietų imperijoje bei jos valdomuose satelitiniuose kraštuose ir kitose komunistinei tvarkai palenktose valstybėse. Panašiai ir Pietų bei Vidurio Amerikoje generolų ir kitokių diktatorių valdomose valstybėse, naujai Afrikoje ir Azijoje susikūrusiose valstybėse, buvusiose kolonijose, kur daugiausia komunistų įtakoje arba jų ginkluotų perversmų keliu atradusiose valstybėse iš žmonių buvo atimtos žmogiškosios teisės, nors jos jau daug kur buvo pakeliui į demokratiją.

Totalitarinių valstybių daugumas šiuo metu reikalauja ir totalitarizmą pripažinti tam tikro laikotarpio pereinamąja valdymosi forma, tam tikru gal ilgai netveriančiu režimu, kuris, nors ir žmonių nemėgstamas ir moraliai nepateisinamas, turi savyje jėgų ir suranda būdų bei priemonių laikytis tam tikrą laiką, kol perversmu ar evoliucijos keliu būna pasiekta žmonių teises gerbianti demokratijos stadija. Gi šiuo metu atskiras žmogus, jei jis nenori visiškai savo krašto palikti ar būti iš jo pašalintas, net negali pagal savo norą pasirinkti gyventi vienokioje ar

kitokioje — totalitaristinėje ar demokratinėje — santvarkoje, nes jos daug kur priklauso ne nuo tiesioginio žmonių vieno ar kito režimo pasirinkimo, o nuo to, kuri sistema yra prieš jo ir daugumos žmonių valią įsigalėjusi jo gyvenamame krašte. Gyvendamas daugelyje Pietų Amerikos, Afrikos, Azijos ir kai kuriuose Europos kraštuose, žmogus turi prisitaikyti prie vietos sąlygų, turi priprasti gyventi ir totalitariniame režime, lygiai, kaip gyvendamas Vakarų Europoje, Jungtinėse Amerikos Valstybėse ar Kanadoje, jis naudojasi demokratinės sistemos žmonėms pripažįstamomis teisėmis ir jiems leidžiamomis laisvėmis.

3. Totalitarizmo esmė

Totalitarizmo pagrindą sudaro valdžios sutelkimas į tam tikrą visuomenės sluoksnį, kurią nors asmenų grupę arba tam tikros ideologijos sekėjus, neduodant lygaus balso visuomenei, pripažįstant ar bent sutinkant, kad šiaip žmonės, sudarantys didžiąją visuomenės dalį, iš prigimties nėra tinkami save kontroliuoti politiškai, ekonomiškai ir kitais atžvilgiais, jei tik jie neprisideda prie vado sukurtos, kuria nors totalitarine idėja pagrįstos socialinės tvarkos. Jie turi būti diriguojami ir padedami iškilusios ir vado vadovaujamos bei jo sekėjų sudaromos partijos, kuri yra laikoma gera ir skirta kitiems valdyti. Ji yra integracinis centras, apie kurį turi koncentruotis valstybė, kuri yra visuomenė. Tokiu centru marksizme yra proletarinės valdžios principas, nacionalsocializmo principas, kad suasmeninta valstybė yra jėga, jos vado simbolizuojama.

Totalitarinėje partijoje jėga ir įvairios funkcijos paskirstomos pagal partijos struktūrą ir yra jos atitinkamų vienetų kontroliuojamos. Partija paskirstoma į celes arba mažus vienetus, kurie koordinuojami į didesnes grupes, suvedamas į visam sąjūdžiui vadovaujančių asmenų valdžią, kurios priekyje stovi vadas, totalitarinės diktatūros galva.

Toje valstybės pajungtoje visuomenėje visoks veikimas yra i anksto nustatytas, ir visos vertybės individui yra nuspręstos. Individui veikimo plotmė paruošiama jam nedalyvaujant. Jis turi priimti, kas jam paskirta, ir to laikytis. Negali būti jokių abejonių, jokių klausimų ir sulyginančio veikimo, nustatant politiką ir vykdant programas. Tai yra sustingusi ir uždara sociališkai kultūrinė sistema. Viršūnėje yra valdytojai, o apačioje robotai, kurių funkcijos ir pareigos yra klausyti. Nėra jokio įvairumo civilinėje, ekonominėje, religinėje ir kitokioje veikloje. Yra tik masinis konformiškumas. Nėra jokių nei ideologiš-

kų, nei praktinių "jei", "ir", "bet"; jokių klausimų "kodėl", o tik gal "kaip". Panaudojant kalbinę analogiją, totalitarinėje sistemoje vyrauja liepiamieji ir pareiškiamieji sakiniai, be šalutinių paaiškinamųjų sakinių.

Valdantieji pateikia apgalvotą programą su atitinkamais techniškais nurodymais ir su kai kuriais iracionalumais ir fantastiniais kreipimaisi, siekiant kontroliuoti emocijas ir gilesnes vertybes. Ypatingai pabrėžiamas veiklumas. Nėra tendencijos naudoti viešąjį svarstymą ar diskusijas. Musolinis simbolizavo tokį nusistatymą posakiu: "Mes jau apkalbėjom". Ir Hitleris pašiepdavo demokratus vadus, kad jie yra silpni, kad jie konferuoja, diskutuoja ir daro nuolaidas, užuot gąsdinę ir operavę jėga ir tikrumu, kad jų interesai yra pavojuje.

Totalitaristai siekia kontroliuoti visus poveikius, kurie tik pasiekia mases — tiek jaunus, tiek senus. Kadangi nėra praleidžiama kitokių minties ir akcijos kelių, valdantiems reikalinga būti tikriems, kad jokie pašaliniai arba kliudantys poveikiai, kaip skirtingos idėjos, žmonių nepasiektų. Tokia jų kultūrinė programa nieko nepalieka atsitiktinei progai ar individų bei grupių, ypač šalia dominuojančios klasės lankstumui. Totalitarizme paprastai yra pilna laikraščių cenzūra, diskusijų draudimas ir dideles teises turinti galinga agentūra, kaip pvz., slaptoji policija ir slapti informuotojai, kad ji žmones išlaikytų nustatytoje linijoje. Virš to, toje sistemoje veikia turtinga fantastinė propaganda, skleidžianti masėse "teisingus" motyvus ir emocijastinkamam žmonių laikymuisi. Stengiamasi žmones laikyti tam tikrame įtempime, remiant režimą fantastinėmis prielaidomis apie karo grėsmę iš kitų valstybių pusės, apie pavojų valstybės viduje, apkaltinant kaip nepatikimus kitaip manančius neva ryšiais su valstybės priešais, išrandant juose tai, kas galėtų kenkti ar grėsti valstybei. Greta to, laikas nuo laiko skelbiami partijos sukurtos laimingos ateities pažadai. Tai sulaiko mases nuo bet kokio rimto mąstymo apie kitokio gyvenimo planus.

Kadangi bet kieno rolė ir statusas yra iš anksto nustatytas, nuspręstas ir apribotas, nelieka vietos daugeliui pažangių pakitimų. Tokie nustatyti gyvenimo būdai siūlo siaurą principą, idėjų, bruožų ir pažiūrų organizaciją, kuri nebepalieka vietos nepritarimams, abejojimams ir emociniam netikrumui. Tokia sistema gali visiškai sukliudyti pasireikšti asmenybės brendimui su savaimingais bruožais. Ji gali visiškai sukliudyti ir užblokuoti svarstymus apie gyvenimo įvairiausių sričių pažangą.

Totalitarizmas yra priešingybė pliuralistinei demokratijai,

kurioje yra laisvė įvairioms organizacijoms ir įvairioms nuomonėms.

4. Demokratinio gyvenimo kelias

Jei diktatūrinio bei totalitarinio režimo viršūnėje stovi diktatorius, tai demokratija pažodžiui reiškia žmonių arb liaudies valdžią. Aptariant demokratiją kaip žmonių valdžią, kartu išaiškėja ir jos pagrindinis uždavinys ginti žmonių teises ir rūpintis jų gerove.

Demokratija reiškiasi pagarba asmeniui ir žmogaus asmenybės, kaip nelygstamos vertybės, pripažinimu. Todėl demokratijoje individas turi pirmumą prieš visuomenės junginius. Valstybė demokratinėje santvarkoje nėra visuomenės viešpats, o tik jos tarnas. Visuomenė, kaip politinės jėgos šaltinis, yra aukščiau už valstybę. Demokratija sudaro apsaugą mažumoms prieš daugmą, visiems užtikrindama žmogaus teises, žodžio, spaudos ir taikingo susirinkimo laisvę ir tuo būdu pasidaro galutiniu politinės valstybės kontrolės šaltiniu. Politinė ir visuomeninė jėga galutiniame analizavime remiasi piliečių visuma, kuri pareiškia savo valią, išrinkdama savo reprezentantus valstybei valdyti.

Jei, kaip matėme, totalitarizmas išsivysto iš atskirų neramių individų perdidelio jėgos polinkio ar mažų politinių grupių agoistinių siekimų užvaldyti daugumą ir jai primesti savo valią, tai apie demokratiją reikia pasakyti, kad ji kyla iš pačios tautos, siekiant gerovės bei apsaugos jos žemesniems sluoksniams ir harmoningumo jos socialinėje struktūroje.

Jei totalitarizmas kyla iš mažos godžios valdyti asmenų grupės, taigi mažumos, kuri prievartos keliu savo valdymą primeta visuomenės daugumai, tai demokratijoje valdžią organizuoja visuomenės daugumos išrinkti atstovai pagal daugumos valią. Jei totalitarizmas neleidžia tautai būti politiškai laisvai organizuotai ir nori ją neorganizuotą valdyti, tai demokratinė santvarka yra pačios visuomenės organizacija, kurioje savo vaidmenį vaidina visi visuomenės sluoksniai proporcingai pagal jų svorį visuomenėje.

Demokratija yra daugumos žmonių siekiamas tikslas. Ji yra santvarka, kurios dauguma siekia. Net ir totalitaristai, norėdami savo režimą padaryti patrauklesnį, vadina jį demokratišku. Totalitarizmas yra tai, ko dauguma žmonių nenori ir bando išvengti. Diktatūra yra padėtis, prieš kurią kovojama ir kurios visur, kur tik ji įsigali, stengiamasi nusikratyti. Demokratija yra dažniausiai pažangių visuomenių socialinė santvarka. Diktatūra

yra dažniausiai mažiau išsivysčiusios laikina valdžios forma.

Demokratija reiškiasi daugiau žmonių meilė ir jų gerovės siekimas. Diktatūra rodo nepasitikėjimą žmonėms. Demokratijoje yra daugiau išaukštintas žmogus. Totalizme išaukštintas valstybės valdžią atstovaujantis pareigūnas, turintis priemonių žmonėms palenkti bei priversti jam paklusti.

Didžiausias demokratijai iššūkis — tai kaip koordinuoti kolektyvinę jėgą išsaugoti tvarkai arba pastovumui, arba kartu išlaikyti ir tvarką ir pastovumą ir užtikrinti laisvę arba lankstumą didžiausiam individų skaičiui.

Kadangi šių laikų demokratija valstybiniame gyvenime dažniausiai remiasi pliuralistiniu pagrindu, ji susiduria su sunkumais, suderinant įvairių srovių siekimus su valstybės ir visuomenės gerove.

Didžiausia demokratijos silpnybė yra tai, kad sunkiu bei kritišku metu ji gali pasirodyti nepajėgi išlikti. Jos tobulumas yra nepajėgus virsti brutalumu: ji vengia prievartos ir fizinės jėgos. Diktatūra, kuri dažnai remiasi prievarta, nevengia brutalumo, kuriam pateisinti griebiamasi neteisingų pateisinimų.

Demokratijai sunaikinti viena jos priešų dažniausiai vartojamų priemonių yra demagogija. Panaudodami krašte susidariusius sunkumus ir už juos versdami kaltę demokratinei sistemai ir valdžioje esantiems demokratams, demagogai apgaulingais pažadais ir viliojančiais šūkiais suklaidina visuomenės mažiau kritiškus sluoksnius bei politiškai nepastovias minias ir ypač politiškai bei sociališkai nesubrendusį ir lengvai savimi pasitikintį bei gyvenimo patirties neturintį jaunimą.

Bet kur ir bet kurios partijos viešose kalbose, paskaitose ir spaudoje sutinkamą nesaikingą demagogiją tenka priimti su tam tikru atsargumu, atsargiai prileidžiant, kad ji gali reikšti kai kurių politikų neatsakingumą, o gal ir jų tendenciją į totalitarizmą.

Demagogija vis atviriau reiškiasi ir lietuvių išeivijoje, kurios kai kurioje spaudoje ir viešosiose kalbose prieš Lietuvos laisvinimo veiksnius daugelio pasisakymų jau nebegalima laikyti bei išaiškinti tik opoziciniu kritikavimu, o reikia priimti jau kaip jų griovimą. Išeivijos spauda siaurėja, tačiau negalima paneigti, kad joje nesiaurėja labai aštrūs ir demagogiški išsireiškimai bei šūkiai. O tai gal jau rodo kai kurį menkėjimą.

PRIEŠ KRIKŠČIONIŠKĄJĄ DEMOKRATIJĄ

M. GEČIONIS

Dar pasitaiko išeivijoje senesnių žmonių, ypač nuošaliai stovinčių nuo politinio gyvenimo, kurie, nesusipažinę su kitados įvykusiu skilimu krikščionių politikų gyvenime, dar neskiria fronto bičiulių nuo krikščionių demokratų ir dėl frontininkų jiems nepatinkamos veiklos kaltina krikščionis demokratus. Gi iš tikrųjų šios dvi politinės grupės išsiskyrė dar tremtyje taip, kad išeivijos politinėje veikloje tarp tų dviejų politinių srovių skirtumas yra išsivystęs didesnis, negu jis šiuo metu yra jų su kitomis partijomis.

Ryšium su šia nauja ir nuo krikščionių demokratų ideologiškai ir politiniais užsimojimais atsiribojusia politine srove (su visais politinės partijos atributais) Lietuvos krikščioniškajai demokratijai teko pergyventi nemažą sukrėtimą, tariant, iš šalies sukeltą krizę, kuri nemažai paveikė tam tikram laikui jų veiklą. Ta krizė paveikė krikščionis demokratus ne tik tuo, kad nuo jų atskilo jų jaunesnių veikėjų dalis, bet dar daugiau tuo, kad atskilusioji dalis nuėjo skirtingais keliais, kad jos veikla pasireiškia priešingais užsimojimais, kurių priešingumas iki šiol dar didėja.

Demokratiniame nepriklausomos Lietuvos laikotarpyje krikščioniškasis blokas seimuose turėjo daugumą. Nors jis turėjo gana stiprią valstiečių liaudininkų ir socialdemokratų opoziciją (prie jų dar prisidėdavo neseiminė nedidelė, bet gana veikli tautininkų opozicija), katalikai — krikščioniškasis blokas — veikė daugiau ar mažiau bent tam tikrą laiką vieningai ir atliko daug labai svarbių darbų (konstitucijos paruošimas bei priėmimas, žemės reformos įstatymo parengimas ir jo priėmimas, švietimo sistemos sukūrimas ir kt.), sukūrė daug svarbių institucijų ir priėmė šiaip svarbių įstatymų. Po 1926 metų rinkimų, perleisdami valstybės valdymą naujai susidariusiai koalicinei daugumai, perdavė jį buvusiai opozicijai jau gerai organizuotos, tvirtai veikiančios ir į tinkamas vėles įstatytos valstybės vairą. Bet, nepaisant rinkimuose pralaimėjimo, krikščioniškasis blokas, krikščionių demokratų vadovaujamas, išliko kaip stipriausia Lietuvos visuomeninė ir politinė jėga, nes jį rėmė katalikiškoji Lietuvos visuomenė, kuriai priklausė dauguma Lietuvos gyventojų.

Tačiau tas blokas, nepaisant jo atliktų didelių darbų, mūsų laikų akimis žiūrint, turėjo ir silpnų pusių bei sunkumų. Neseniai laisvę atgavusios Lietuvos respublikos politinis gyvenimas dar nebuvo tvirtai nusistovėjęs, žmonės dar nebuvo tvirtai įaugę į politines organizacijas ir galėjo dar būti visuomenės svyravimų tarp įvairių politinių organizacijų. Krikščioniškąjį bloką sudarę trys frakcijos silpnino jo vieningumą. Ūkininkų Sąjungos ir Darbo Federacijos skirtingi siekimai ir dėl to kartais iškylantys nesutarimai buvo natūraliai atsiradę, ir jie, laikui bėgant ir įvairius klausimus seimuose svarstant, nemažėjo, o didėjo. Rinkimų metu pasireikšdavo jų veiklos krypčių ir jų atstovaujamų visuomenės dalių interesų skirtingumai. Nors ir tų dviejų frakcijų atstovai seime ir jų veikėjai visuomenėje politiškai buvo brendę kaip krikščionys demokratai ir išpažino krikščioniškosios demokratijos principus, bet per keletą metų atstovaudami skirtingiems visuomenės sluoksniams ir skirtingoms seimų frakcijoms, ėmė jau mažiau jausti krikščionimis demokratais. Todėl prieš visų svarbesnių įstatymų projektų svarstymą visų trijų frakcijų po vieną atstovą turėdavo susirinkti jų nuomonėms suderinti. Bet po ilgesnio laiko ir tas nuomonių derinimas nebuvo visiškai sklandus. Galimumams susitarti pagerinti visos trys frakcijos į tokius pasitarimus siųsdavo po du atstovus. Tai rodė, kad tame bloke tarp atskirų frakcijų ėmė rastis nesutarimų. Taip vietoje buvusių daugiau tik rinkimų balsams medžioti profesinės krypties frakcijų išsivystė atskiros jau skirtingų krypčių organizacijos. Atsirado tai, kas anksčiau nebuvo numatyta ir kas buvo labai nepageidaujama — jų vis didėjantis išskyrimas į tris atskiras organizacijas. Tai buvo kažkas panašu į naują skilimą, kas susilpnino krikščioniškąjį bloką.

Krikščionims demokratams kiek pakenkė ir St. Šalkauskio ateitininkų ideologijos bei veiklos interpretacijoje paskelbtas principas, kad studentai dar nedalyvauja politinėje veikloje, o tik ruošiasi. Anais laikais, kada Lietuvos visuomenei dar labai trūko šviesuomenės, tai ir studentai, kurių nemaža dalis buvo amžiumi jau labiau subrendę, vaidino svarbų vaidmenį visuomeninėje veikloje ir užėmė atsakingas vietas valstybinėse ir kitokiose įstaigose, ir jų išskyrimas iš politinės veiklos atsiliepė į krikščionių demokratų veiklą, nors anuo metu nebuvo galima studentų ateitininkų visiškai išskirti tiek iš politinių krikščionių organizacijų, tiek iš tarnybų valdžios įstaigose, tiek iš visuomeninių organizacijų veiklos. Tačiau praktiškai tas

klausimas nebuvo lengvai išsprendžiamas. Šalkauskis kartą prikišo Krupavičiui, kad jis skiria į valdžios tarnybas studentus — dar nebaigusius mokslo. Krupavičius atsakė: "Duok man jau mokslus baigusių ir atitinkamam darbui paruoštų jaunų žmonių, ir aš juos paskirsiu". Tada ir Šalkauskis pasakė jam savo reikalavimą: "duok man pakankamai laiko, ir aš jų paruošiu". Tas pokalbis rodo, kad anuo metu politinė veikla, nesant pakankamai įvairiems darbams paruoštų žmonių, turėjo sunkumų, ir Šalkauskio paskelbtas principas dar buvo perankstyvas.

Anksčiau dalis studentų ateitininkų dalyvavo krikščionių demokratų veikloje, jiems pagelbėdami rinkimuose ir kitokiame pagalbiniame darbe ir, susipažinę su krikščionių demokratų partijos principais bei veikla, prisidėdavo prie krikščionių demokratų. Dabar studentai ateitininkai, prisilaikydami St. Šalkauskio paskelbtų principų dėl politinės veiklos, mažiau bepagelbėjo krikščionims demokratams ir mažiau bejautė pareigos padėti katalikams politikams. Artimi jiems liko studentų ateitininkų Vytauto Klubo ir Kęstučio korporacijos nariai.

Greta to, Lietuvos universiteto teologijos - filosofijos fakulteto profesorių tarpe ėmė rastis opozicija katalikams politikams ir iš dalies pačiai politinei veiklai. Ta nuotaika persidavė ir į kai kuriuos studentus ateitininkus, kurie dažnai kritikuodavo katalikus politikus, nes pagal Šalkauskio paskelbtus studentų politikoje dalyvavimo arba teisingiau nedalyvavimo principus jie jautė savo uždavinį ne politikoje veikti, o tik jai ruoštis. Taip ir Krikščionių Demokratų Partiją uždarius, veiklieji ateitininkai, kurie nepriklausė Vytauto ir Kęstučio korporacijoms, prie politinio darbo nebesidėjo, su krikščioniškąja politika nesuaugo ir jai nepasiruošė. Taip veiklieji ateitininkai, nebeveikiant Krikščionių Demokratų Partijai, pasyviai nutolo nuo krikščioniškosios demokratijos, vis mažiau joje dalyvavo, su ja nebesusipažindami. Nesuaugę su demokratija, to meto nedemokratinėms nuotaikoms veikiant, pradėjo kalbėti apie reikalą paieškoti kitokių, be demokratijos, valdymosi formų. Su krikščioniškąja demokratija nebesutapusi grupė aktyvių žmonių susibūrė studijuoti įvairius valdymosi galimumus. Nebuvo išskirta ir diktatūra: iš fašistinės Italijos sklido nedemokratinės idėjos. Ir Lietuvoje buvo bandoma politiniams reikalams įgyvendinti korporacinį principą — korporacinę santvarką skelbiant kaip organinę valdymo sistemą. Tai buvo daug kam neaiški pradžia jų išsiskyrimo su krikščioniškąja demokratija ir apskritai daugumai nesuprantamas posūkis nuo Lie-

tuvoje jau prigijusios demokratijos sampratos į politiškai nepagrįstą, daugiau ekonomišką antspalvį turinčią santvarką. Dėl jų vaidinto vaidmens 1941 metų sukilime ir laikinojoje vyriausybėje jaunesnės bei vidurinės kartos katalikai veikėjai pasijuto galinčiais vadovauti katalikiškosios visuomenės politikai ir užimti anksčiau vyravusių krikščionių demokratų vietą. Atsirado jų tarpe kalbų, kad krikščionys demokratai jau nebereikalingi ir kad reikia kuo kitu užpildyti jų vietą. Viename jų bei jų šalininkų būrelio slaptame susirinkime (vokiečių okupacijos laikais) buvo svarstytas Lietuvių Krikščionių Demokratų Partijos uždarymo pasiūlymas. Partijos Centro Komiteto vicepirmininkas Jonas Matulionis užprotestavo prieš tokį nutarimą, motyvuodamas, kad apie 30 asmenų, daugumos net nebuvusių tos partijos nariais, susirinkimas neturi teisės nuspręsti didelės, visame krašte išplitusios partijos likimo.

Karui besibaigiant, tai jaunų politikų srovei imponavo Prancūzijos karo pabaigoje ir po karo iškilęs pogrindyje pagarsėjusio istorijos profesoriaus Georg Bidaulto vadovaujamas MRK respublikonų Liaudies Sąjūdis — (tada Prancūzijos Krikščionių Demokratų Partija). Tačiau tada lietuvių išeivijoje į politikus išėję ateitininkai tiek buvo neįvertinę krikščioniškosios demokratijos, kad jie jau nenorėjo nė bendradarbiauti su Lietuvai daug nusipelniusia Lietuvių Krikščionių Demokratų Partija. Norėdami nuo jų atsiriboti ir sukurti savo naują politinę srovę, jie griebėsi iš visų pusių krikščionis demokratus dažnai ir nekritiškai kritikuoti, pasiremdami įvairiais pretekstais. Jie juos kaltino daugeliu dalykų. "Vietoje krikščioniškosios demokratijos pagrindinio ramsčio — krikščionybės principo — ėmė formuotis katalikų sąjūdis su nelabai aiškiai aptartu ir ilgai diskutuotu nepasaulėžiūriškumo principu, kuris kitur paprastai sudaro pasaulėžiūrinio liberalizmo pagrindą. Vietoje Krupavičiui brangios parlamentinės demokratijos pradėta pasisakyti už taip pat neišryškintą, bet kai kurių katalikų intelektualų jau prieš eilę metų užgirtą ir tautininkų teoretikų ir praktikų politikų aktualintą korporacinę santvarką, anksčiau kultivuotą tik nedemokratiniuose fašistinės krypties režimuose. (Nuo politinės, diktatūra remiančios korporacinės santvarkos reikia skirti kai kur kitur prigijusias socialines - ekonomines korporacines sistemas). Po to krikščionims demokratams buvo jau nelengva rasti su jais bendrą ideologinę plotmę.

Bandanti krikščionių demokratų vietą užimti Lietuvių

Frontu pasivadinusi partija priekaištingai kritikavo visą nepriklausomoje Lietuvoje kitados prigijusią demokratinę sistemą su jos pagrindiniais principais. Puldami demokratiją, frontininkai ją kaltino ir partijų gausumu ir sakėsi, kad jie sieksią įvesti dviejų partijų sistemą. Tai reiškė, kad jie panaudos būdus kitoms partijoms tvarkyti, jų požiūriu nereikalingoms likviduoti iki jų pasirinkto skaičiaus. Tik neaišku (jie nepasisakė), kurią kitą partiją jie greta savęs buvo numatę toleruoti ir palikti politiniame gyvenime ir kaip jie susitvarkys su kitomis jų nepripažįstančiomis partijomis. Vėlesnėje savo veikloje jie parodė jau kai kur realizuojamą užsimojimą viską suimti į vienas savo rankas. Taigi praktiškai jie vykdė ir vykdo, pvz. Lietuvių Bendruomenėje, jau ne dviejų, o tik vienos partijos sistemą, — totalitarizmą, — jau nepalikdami vietos politiniam pliuralizmui.

Kada krikščionys demokratai ilgai vengė su naujai atsiradusia srove konflikto, bandė vykstantį skilimą sulaikyti ir atstatyti neatsakingai pažeistą katalikų politinę vienybę, frontininkai, nebesutikdami su buvusių krikščionių demokratų vyravimu, vis dar darė jiems vieną po kito svarbių priekaištų, tuo paskelbdami jiems jų neišprovokuotą kovą. Didžiausias jų buvo tai, kad Krikščionių Demokratų Partija yra konservatyvi, atsilikusi. Krupavičius lengvai tą priekaištą atmetė kaip visiškai neteisingą, nurodydamas, kad Lietuvoje ji buvo kai kieno laikoma per daug radikalia, o pats Krupavičius dėl jo politikos radikalumo buvo Voldemaro net bolševiku apšauktas. Tada frontininkai krikščionis demokratus kaltino, kad jie blogi katalikai. Bet dėl jų pačių pasisavinto nepasaulėžiūriškumo principo tas priekaištas kaip tik jiems labiausiai tiko, nes jie su savo ideologine politika prieštaravo Bažnyčios socialinei doktrinai. Tarp kitų priekaištų Krupavičius atmetė ir tą, kad krikščionys demokratai nedalyvavo rezistencijoje, nurodydamas, kad ne vieni frontininkai, o visa tauta stojo rezistencijon prieš okupantą — nuo seno ligi mažo, — visos draugijos ir partijos. Su visa tauta rezistencijoje dalyvavo ir krikščionys demokratai, dalyvaudami ir Laikinojoje Vyriausybėje, ir VLIKe. Jei rezistencijoje tebūtų dalyvavę tik frontininkai, tai kiek tų rezistentų būtų buvę? Jo žodžiais, visos lietuviškos partijos yra rezistencinės partijos.

Nepaisydami vis daugiau įsigalinčių nesutarimų ir jiems daromų nepagrįstų priekaištų, krikščionių demokratų vadai vis dar dėjo pastangų išlaikyti vieną katalikų politinę organizaci-

ją ir siūlė frontininkams padaryti įvairių nuolaidų, net atsisakyti krikščionių demokratų vardo ir užleisti jiems vadovavimą, bet ir tai jiems nepasisekė. Jie negalėjo atsisakyti savo pasaulėžiūrinės ideologijos ir demokratybės principo. Jie negalėjo įvykdyti ir kito frontininkų reikalavimo — už jų sutikimą veikti vienybėje (vienoje organizacijoje) iš jos pašalinti kelis partijai daug nusipelniusius — žymiausius jos narius, didžiausią joje autoritetą turinčius, tačiau frontininkams nepatinkamus asmenis.

Ne vien krikščionys demokratai, bet ir kiti iškilūs katalikai ir žinomi veikėjai tą vykstantį katalikų politinį skilimą laikė nelaime Lietuvos katalikų gyvenime ir vienur bei kitur ėmėsi iniciatyvos skilimui užlyginti, ir buvo tariamasi, ieškant vieningumo. Ilgiausiai Čikagoje veikė vadinamas "Rūgusio pieno klubas", kuriame abiejų srovių vadovaujantys tos vietovės asmenys periodiškai posėdžiaudavo, ieškodami santykių išlyginimo. Bet, kas viename pasitarime buvo sutarta, kitame buvo paneigta. Taip ir per ilgesnį laiką susitarimo bei susitaikymo pažangos nebuvo padaryta, ir vis darėsi aiškiau, kad pastangos tuo reikalu ir toliau nebus sėkmingos. Skirtumas tarp tų dviejų grupių nemažėjo, ir tai nevedė į susitaikymą. Frontininkai pasitraukė iš VLIKo ir ilgai į jį negrįžo. Prasidėjo kalbos apie jų simpatijas Portugalijos nedemokratinei santvarkai, kurią kai kas Lietuvoje vadino Salazaro demokratija, nors demokratijos terminas jai jau nebetiko. Frontininkų Lietuvių Bendruomenės ozurpavimas, stengimasis viską imti į vienas rankas ir jų vengimas nuoširdžiai dalyvauti visų srovių sudarytame VLIKe vis labiau atrodė kaip jų nutolimas nuo pliuralistinės demokratijos ir linkimas į totalitarizmą, kas juos darė krikščionims demokratams vis labiau svetimus.

Frontininkus nuo krikščionių demokratų pradėjo skirti ir jų praktikuojama vertybių gradacija, kurią jie parodė ir pradėjo akcentuoti, išeidami iš Vyriausiojo Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto. VLIKą jie vertino ir jį gynė nuo kitų nepagrįstų puolimų, kol neįvyko konfliktas dėl Juozo Brazaičio neišrinkimo į Vykdomąją Tarybą. Jo neišrinkus (pagal pačių frontininkų iniciatyva pravestą V. T. statuto pakeitimą), nežiūrint, kad laicistų blokas parodė savo nusistatymą ne prieš frontininkus apskritai, o tik nenorėjo išrinkti Brazaičio (jo vietoje laicistai siūlė taip pat frontininką Z. Ivinskį), frontininkai išėjo iš VLIKo, jį sumenkindami. Vadinasi, VLIKas jiems buvo vertingas ir geras, kol jiems buvo asmeninio intereso jame pa-

silikti. Tai parodė, kad jie vertina Lietuvos laisvinimui svarbią instituciją ne pagal jos reikalingumą ir svarbumą tautai, o pagal jų asmeninius bei partinius interesus. Krupavičius tokią vertybių gradaciją, kur asmens ambicijos statomos už visiems lietuviams bendrą ir svarbią instituciją, pasmerkė. Gi frontininkai tuo klausimu kilusioje polemikoje savo nuomonę pareiškė, kad jiems draugiškumas yra svarbesnis, negu buvimas "abejotinos vertės komitete".

Jų išėjimas iš VLIKo ir jų ilgametė kova prieš jį susilpnino taip svarbią Lietuvos laisvinimo instituciją. Jiems pasitraukus, VLIKe buvo sugriauta pusiausvyra laicistų naudai. Tuo padaryta daug žalos ir katalikybei, nes tai paaštrino ir pagilino katalikų skilimą. Labai paaštrėjo frontininkų krikščionių demokratų puolimai. Dabar jie kaltino krikščionis demokratus, kodėl jie neišėjo su jais drauge iš VLIKo, gi krikščionių demokratų tuo klausimu buvo ta pažiūra, kad dėl vieno žmogaus neišrinkimo į jo norimą vietą negalima sugriauti paties VLIKo ir griebtis katalikų suskaldymo taktikos. Krupavičius dėl to susiskaldymo (1948 m. Fellbache, Vokietijoj) išsitarė, kad "susisprogdinom be priešų pagalbos". Frontininkų atsiribojimas nuo dviejų pagrindinių krikščioniškosios demokratijos principų reiškė tai, kad atsisakoma to, kas krikščioniškąsias grupes dar galėjo jungti. Tai jungčiai dingus, pasidarė atviras kelias ir kitokiems nesutarimams bei susiskaldymams. Netrukus tas susiskaldymas persimetė į kitas katalikiškas organizacijas, spaudą ir visą kultūrinį gyvenimą ir priartėjo prie dabartinės padėties. Tas buvusių vienos ideologijos grupių politinis išsiskyrimas padarė jas viena kitai priešingomis politinėmis srovėmis, panašiomis į politinius priešus. Jis skaudžiai atsiliepė į Lietuvos laisvinimo veiksnių veiklą ir jų ateitį. Krikščionys demokratai didžiąją jų veiklos laiko dalį yra vadovavę VLIKui — nuo 1946 metų iki šių dienų. Bet frontininkų veikimo VLIKe taktika tam tikrais laikotarpiais sudarė sunkumų VLIKo vadovams juos išlaikyti VLIKe. Jie, ir VLIKe dalyvaudami ir ypač nedalyvaudami, dažnai jį kritikuoja. Bet jų spauda jį kritikuoja ne jo veiklos klaidoms nurodyti, o dažnai toje kritikoje galima įžvelgti ir jų norą jį sumenkinti, o kartais, ką matome vėliausiais laikais, ir jį sunaikinti. Jų vedamoje spaudoje VLIKas yra dažnai puolamas, kaip jokiame kitame lietuvių išeivių laikraštyje ar leidinyje. Kadangi VLIKui vadovauja krikščionys demorkatai, tai VLIKui skirtą puo-

lančią, dažnai neobjektyvią, kritiką tenka kaip tik jiems daugiausia pajusti.

Ta pati griaunamoji anos srovės kritika yra taikoma ir Amerikos Lietuvių Tarybai. Skaitant tokius kritikos straipsnius, nevisada aišku, kam ji taikoma: jų puolamam laisvinimo veiksniui ar tą veiksnį besąlyginai palaikančiai Krikščionių Demokratų Partijai ar jos kuriam nors veikėjui. Įsikūrus lietuviams išeiviams Amerikoje, kai kur įsigalėjo ir ta pragaištinga taktika: siekiant sunaikinti kurią nors instituciją, stengiamasi sunaikinti jai dirbančius asmenis. Tai yra vadinamoji asmenybių žudymo taktika, kuri pirmiausia buvo įsigalėjusi nemoraliose diktatūrose, kurios, deja, daro įtaką ir kai kuriose lietuvių išeivių sferose, nes tokių pavyzdžių vis dažniau pasitaiko.

Ta laisvinimo veiksnių puolimo taktika bei pastangos juos sužlugdyti ir juos palaikančių lietuvių niekinimas verčia daryti kai kam labai nepalankias išvadas.

Lietuvių krikščioniškosios demokratijos pagrindiniai principai — krikščionybė, lietuvybė, demokratybė — yra tos vertybės, kurios ją palaiko tiesiame tautai, žmonijai ir krikščionybei tarnavimo kelyje ir saugo ją nuo nukrypimų šiais audringais laikais. Šiais idealais apsišarvavusi, ji per tris ir pusę dešimtmečių vadovauja Lietuvos laisvinimo kovai, vedamai Vyriausiojo Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto ir Amerikos Lietuvių Tarybos.

Tolimesnė mūsų tautos ateitis dar nėra giedra. Ji, suprantama, pareis nuo tarptautinės padėties ir mūsų pačių sugebėjimo išvengti fatališkų klaidų išeivijos keliuose.

Svarbieji frontininkų veikėjai vis dažniau daro aliuzijų į tokią padėtį, kuri reikštų esamų Lietuvos laisvinimo veiksnių ir išeivių politinių partijų nebuvimą. Iš tokių veikėjų vis dažnesnių tokių pasisakymų reikia spręsti, kad jie tokios padėties, t. y. diktatūros išeivijos gyvenime, siekia, kurią gali pasiekti su pagalba iš šalies. Tai rodo, kad orientuojamasi į Lietuvių Bendruomenės vardu diktatūrą, kuri būtų jų dominuojamos srovės diktatūra.

Krikščionys demokratai posūkį ta kryptimi ir ypač jo įgyvendinimą, laikytų Lietuvos nelaime, kuri prisidėtų prie jos patirtų kitų didelių nelaimių.

APIE SENATVĘ

K. BARTKUS

Senumo ir naujumo sąvokos paprastai taikomos daiktams. Jos pagrįstos daugiau tuo laiku, kada daiktas padarytas ar įgytas ir kiek jis suvartotas. Tačiau daikto naujumas ar senumas nebūtinai atitinka jo tinkamumą jo paskirčiai ar jo gerumą. Kartais senas daiktas gali būti vertingesnis ar vartojimui tinkamesnis už naujai padarytą, pvz. žymios firmos smuikas ar vynas. Arba naujas daiktas gali būti blogiau padarytas, iš paprastesnės medžiagos, dėl to mažesnės vertės ir greičiau susidėvėti. Kai kurie seniau statyti namai dažnai yra tvirtesni, ilgiau laikosi, ir pasitaiko jų architektūriškai vertingesnių. Taigi senumas dar nereiškia nevertingumo.

Analogiškai daiktų senumo ir naujumo sąvokoms žmonių ir apskritai biologiniame pasaulyje vartojamos senumo ir jaunumo sąvokos. Bet ir čia analogiškai daiktų senumui ar naujumui (daugiau per nesusipratimą) neretai matuojamos žmogaus išgyvento laiko ir jo "susidėvėjimo" matais. Taigi daiktų senumo ir naujumo įvertinimai bent tam tikra reliatyvia prasme ir analogiškai lyg ir taikomi žmonių senumo ir jaunumo aptarimui.

Aplamai žmogaus senėjimo procesas, kuris veda į tikrą senatvę, rišasi ne vien su jo išgyventų metų skaičiumi, o daugiau su jo fiziologiniu, psichiniu ir visos asmenybės menkėjimu, kurio negalima griežtai matuoti vien jo išgyventų metų skaičiumi.

Lietuvių išeivijoje vis didėja senų žmonių nuošimtis, kuriems senatvė yra kaip nemaloni artimiausios ateities išeitis ir net grėsmė.

Čia, kalbėdamas apie senatvę, nerišu jos griežtai su pensiniu amžiumi. Į pensiją Amerikoje daugiausia žmonių išeina sulaukę 65 metų amžiaus, kuris dar griežtai nerodo jų fizinio ir psichinio sumenkėjimo. Dauguma to amžiaus žmonių yra dar pajėgūs ir toliau dirbti ir tvarkytis, ar aktyviai dalyvauti visuomeninėje veikloje, veikti ir kurtu. Iš tikrųjų daugelis to amžiaus žmonių, jei tik leidžiama, pasilieka dirbti savo darbovietėse ir toliau uždarbiauja.

Išeivijoje, jei to amžiaus žmogus pasitraukia iš visuomeninės veiklos bei atsakomybės ir pasirenka ramią būseną laukti senatvės, mes dažnai tokiu atveju nelinkę net pateisinti, o greičiau peikiame juos už pasitraukimą iš lietuviškų sąjūdžių ir tokiais sunkiais laikais nebesirūpinimą mūsų tautos reikalais,

net prilygindami nebepaisymui lietuvio išeivio pareigų, neatliekant kiekvienam išeiviui privalomos tautybės išlaikymo veiklos, tautos išlaisvinimo kovos ir kultūrinio gyvenimo palaikymo uždavinių.

Apie senatvę kalbant, reikia sustoti ties tikrąja senatve, tai yra, ties tais atvejais, kada ji nejučiomis drauge su didėjančiu amžiaus metų skaičiumi palaipsniui tikrai prie kiekvieno priartėja, pažeisdama vienus ar kitus žmogaus kūno funkcionavimo privalumus, veikia žmogų kaip didėjantis invalidumas, mažina jo fizinį ir psichinį pajėgumą bei sugebėjimus, palaipsniui pakerta jo savarankiškumą, pakeičia jo gyvenimo būdą ir atima normalaus bei sveiko žmogaus gyvenimo viltį. Kalbami pakitimai pradeda reikštis jau kaip tikri senumo simptomai, nes senimas anksčiau ar vėliau pradeda reikštis kaip įvairių sričių menkėjimas, ir pradeda veikti įvairiose srityse jo laikymąsi.

Kada žmogus pradeda senti? Atsakymas ne visai aiškus, nes įvairūs žmonės ne vienu metu pradeda senti, nes tai nemaža priklauso nuo jų gyvenimo būdo bei veiklumo. Tą klausimą bandoma atsakyti, aptariant fiziologinius ir psichologinius žmogaus senimo faktorius. Bandoma atsakyti, aiškinant, kad žmogui senstant, vyksta fiziologiniai ir psichologiniai pakitimai, rodantys jo silpnėjimą. Jam senstant, be jį alinančių nesveikumų, tam tikrame amžiuje pradeda keistis jo pajėgumas ir laikymasis. Sendami žmonės dažnai pradeda netekti tam tikro protinio aštrumo ir nusistatymų pastovumo, dažnai tapdami konservaviais ekonominiuose ir socialiniuose dalykuose.

Toliau ir to teigimo negalima visiems absoliučiai lygiai taikyti. Senatvės tyrimuose yra nemažų įvairumų socialinėje ir kultūrinėje definicijoje. Neretai seni generolai ryžtingiau ir sėkmingiau vadovauja dideliems karo veiksmams, kaip ir seni politikai neretai pasirodo patikimesni ir pastovesni už jaunus.

Apie senimą kalbant, mėgstama pasiremti pasireiškiančiu asmenybės menkėjimu senstančiuose žmonėse. Tai apima jų ir anatominį bei fiziologinį menkėjimą, tame amžiuje vykstančius jutimų ir bendrosios inteligencijos menkėjimus ir socialiniai emocinius pakitimus: menkėja regėjimo ir girdėjimo sugebėjimai, silpnėja kai kuris skausmo jutimas, blausiasi ir mokymosi funkcijos.

Su bendru senatviniu silpnėjimu drauge didėja ir nuo kitų priklausomumo jausmas, kuriam sąmoningai ir nesąmoningai protestuojama, ir dėl to blogėja santykiai su artimaisiais.

Vyrai ir moterys į savo senumą dažnai yra linkę žiūrėti kaip į jo socialinio sunaikinimo formą ir imasi įvairių metodų jam sulaikyti bei nugalėti. Atsiranda ir įvairios baimės: baimė būti artimųjų atstumtam, baimė būti pagrobtam, baimė netekti savo kuklios nuosavybės. Amžiui ilgėjant, senuose žmonėse įsigali ir mirties baimė. Kartais ir vyresnės moterys pereina į savo įsivaizduoto jaunuoliškumo demonstravimą ir perdėtai rūpinasi grožiu ir savo amžiui nebetinkama apranga ir leidžiasi į slaptas su jaunesniais vyrais aferas.

Seno žmogaus savijauta nemažai priklauso nuo to, kaip jam priimtinas yra jo prisitaikymas. Ir į pensiją išėjimas daug kam gali sukelti krizę: gali kam perdėtai atrodyti, kad jis buvo gyvenime nevykęs, ir tai atima jam susiinteresavimą dirbti ir norą gyventi, kas jį veda į pasyvumą ir priklausomumą.

Kur senstant stipriau pasireiškia protinis sumenkėjimas, tai gali baigtis vaikystės norais ir fantazijomis. Tokie pereina į priklausomumą nuo kitų, nebekovoja dėl savo statuso bei rolės, ir gyvena vegetatyvinės egzistencijos būvyje, tęsdami ankstesnės "aš" organizacijos ir socialinio dalyvavimo formas. Bet tokie atvejai reprezentuoja nedidelę visų vyresnio amžiaus žmonių dalį.

Senumo ir jaunumo sąvokos įvairiose kultūrose įvairiai traktuojamos — įvairuoja nuo senų žmonių žudymo ir visiško jais nesirūpinimo iki labai rūpestingo jų globojimo ir jais rūpinimosi.

Kodėl žmonės sensta? Viena jau iš seniau apie senimą prigijusi pažiūra yra ta, kad fiziologinis ir anatominis kūno senimas yra visai natūralus ir neišaiškinamas, tačiau nesulaikomas procesas, kaip kad yra augimas jaunesniame laikotarpyje. Jis vyksta vėlesniame gyvenime po to, kai pagrindinės organizmo funkcijos yra jau įvykdytos, kai jaunystė jau seniai būna nuėjusi į praeitį, ir senimas laikomas jau nesulaikomu procesu ir neatskiriama fizinės prigimties charakteristika.

Kitas kiek vėlesnis apie senimą požiūris yra pagrįstas prileidimu, kad senimas kaip laipsniškas degeneracinis savaiminis procesas vyksta dėl organizmo užkrečiamumų, traumų ir maitinimosi sutrikimų, kurie sumažina bendrą kūno celių atsinaujinimo galėjimą. Tada žmogaus senimas ir mirtis ateina dėl kūno nepajėgumo pašalinti organizmo sunaudotų produktų ir atstatyti sužalotų audinių taip greitai, kaip tik jų organizme prisirenka. Taip organizme pasireiškia įvairios jį griaunančios ligos. Sakoma, kad, jei būtų galima išmokti pašalinti

ar bent palengvinti organizme vykstantį degeneracinį veikimą ligų, kurios sename amžiuje atakuoja širdį, inkstus, smegenis, arterijas ir kitus organus, kai kas prileidžia, kad senatvę būtų galima nustumti tolyn, ir žmogus galėtų gyventi iki 150 ir net daugiau metų. Sunkumų dar sudaro ir tai, kad neįmanoma aiškiai nustatyti skirtumo tarp normalaus senimo ir įvairių ligų patologinio veikimo. Apie 4% vyresnių kaip 65 metų amžiaus žmonių jau kiek susilpnėja ir protas, ką paprastai suvedama į jo senatvę. Kituose to paties amžiaus žmonėse tas silpnėjimas dar daugiau pasireiškia. Tai suprantama, kad senatvė juose yra daugiau pažengusi, ir jau kalbama apie gilią senatvę. Tą senatvės aiškinimą remia ir žmogaus didėjantis užsimiršimas.

Žmogaus senimo įvairios apraiškos atpažįstamos visame organizme. Normalūs senatvės pakitimai yra susiję su daugeliu kūno silpnėjimų. Žmogui senstant, kūno sąnariai pasidaro mažiau lankstūs. Kaulai netenka savo sudėties tankumo ir lengviau lūžta. Susilpnėja suvokimo aštrumas. Apsilpsta raumenys ir kartais pradeda drebėti. Oda darosi raukšlėta, sumažėja jos elastingumas. Plaukai darosi plonesni ir pražyla. Vidaus organai palaipsniui atrofuojasi, laipsniškai mažėja jų fizinis stiprumas, ištvermingumas ir veikimo koordinacija. Anksti nuo senimo nukenčia kraujo apytakos ir nervų sistemos. Smegenys pasidaro mažesnės ir prasideda jų atrofija. Smegenų ir arterijų kietėjimas apsunkina kraujo cirkuliaciją. Tai keletas pakitimų žmogaus organizme senatvėje.

Dauguma žmonių, susidūrę su įvairiais sveikatos neaiškumais, yra linkę pripažinti įvairius fizinius pakitimus ir jiems žinomus ir nežinomus organizmo veikimo trūkumus, kurie vienais atvejais mažiau, kitais daugiau pasireiškia. Bet nevisi sutiks, kad jų ir intelektinis pajėgumas taip pat silpnėja. O tačiau senatvė palaipsniui veikia ir žmogaus protą ir kitas intelektines funkcijas. Mažiau silpnėja žodinis sugebėjimas; geriau išsilaiko naujos medžiagos atmintinis pasisavinimas. Bet ir intelektiniame veikime yra didelių individualių skirtumų. Tie, kurie pasilieka intelektiškai aktyvūs ir gyvai interesuojasi aplinkinio pasaulio įvykiais, gali daug ilgiau nepatirti intelektinių nuostolių ir gali daug ilgiau dirbti protinį bei kūrybinį darbą. Yra daug pavyzdžių garsių autorių bei kompozitorių, kurie sukūrė geriausius savo veikalus jau gana vėlai.

Bet apskritai yra žinoma, kad su žmogaus amžiumi silpnėja jo psichinis budrumas. Daug kam pasireiškia socialinių ir ki-

tokių interesų bei naujų idėjų pritaikymo siaurėjimas ir drastiški pakitimai rutinoje. Gali padidėti plepumas su nepagrįstumu bei nukrypimais ir kartais perdėti pasakojimai apie nebuvusius įvykius. Su atminties silpnėjimu pasireiškia tendencija į konservatyvumą ir netoleranciją, kas aiškiai pasirodo ten, kur susiburia daugiau senų žmonių. Jei jie pasireiškia kurioje nors organizacinėje veikloje, jiems sunku toleruoti kitų, greta veikiančių, organizacijų veiklą bei jų pajėgius veikėjus. Užuot dirbę savai organizacijai, jie leidžiasi į veiklą, skirtą kitiems pakenkti. Platesniam susiinteresavimui siaurėjant ir egocentriškumui didėjant, susiaurėja susidomėjimas į savo artimiausią užsiėmimą ir savo kūno funkcijas, kurios jam pasidaro labiau aktualios, kaip valgymas, virškinimas, miegas ir kiti artimiausi reikalai.

Senų žmonių nekritiškumu pasinaudoja visokie sukčiai ir apgavikai, kurie išvilioja, ypač iš lengvai pasitikinčių moterų, per visą gyvenimą susidarytas menkas santaupas ir įstumia jas į vargą bei skurdą.

Seno žmogaus susidomėjimą naujų žinių įgijimu ir savo sugebėjimų pagerinimu apsunkina žmonėse prigijusi pažiūra, kuri diskriminuoja senesnius žmones. Kada į vaiką visi kreipia dėmesį ir padeda jam viską išmokti ir tuo būdu pagerinti savo atmintį, tai senesniam jau niekas nepadeda ko nors naujo išmokti, nes jis "vis tiek senas". Tuo tarpu ir senstantis žmogus gali daug ko pramokti. Ir senesnių žmonių daugelio dalykų pamiršimas kyla ne dėl jo senumo ir jau nebegalėjimo nieko atsiminti, o dėl jo atminties perkrovimo jau įgytomis žiniomis, įspūdžiais bei atsiminimais.

Bet ir pamiršimas nėra vien senų žmonių savybė. Daug pamiršta ir vaikai: pamiršta, ką jam tėvai liepė, pamiršta mokykloje savo daiktus, pamiršta ir ką jie turėjo išmokti. Gal dauguma ir suaugusiųjų negalės iš karto pasakyti, ką jie vakar valgė. Taigi pamiršimas yra bendra visų žmonių savybė. Juk, jei mes negalėtume nieko pamiršti, negalėtume nė naujų dalykų įsiminti.

Tik senam žmogui sunkiau susikoncentruoti; sutrumpėja ir jo atsiminimo laikas. Tie dalykai gal labiau apriboja seno žmogaus galėjimą išmokti naujus dalykus, su kurių išmokimu, tiesa, ir vaikai turi sunkumų. Bet ir sename amžiuje dar galima pagerinti galėjimą atsiminti, nes atmintį galima kai kuriais būdais pagerinti bet kuriame amžiaus laikotarpyje, atsižvelgiant į atminties tipą ir panaudojant atitinkamą metodą, pvz. prakti-

kuojant atsiminti, kur kas sėdėjo, atsimenat krautuvėje daiktų išdėstymą, savo aplinkoje duodant daiktams eilės numerius ir pagal juos prisimenant daiktus arba atsimenant daiktus alfabetine tvarka. Kai kas bando atmintį kai kuriais atžvilgiais pagerinti, atsimindami eilėraščių citatas arba perskaitydami vieną skirsnelį ir po to bandydami atsiminti to skirsnelio mintis ir panašiai.

Tvirtinama, kad ir vyresniame amžiuje galima pagerinti girdėjimo ir regėjimo vaidinių atsiminimus. Panašiai galima pagerinti ir mąstymą bei problemų sprendimą, panaudojant matematinių uždavinių sprendimus ar, pvz., suvedant savo čekių knygutę. Suprantama, kad, atmintį lavinant, norimą atminti dalyką reikia daug kartų pakartoti.

Tačiau, ir atmintį lavinant, negalima visiškai išvengti mąstymo funkcijų menkėjimo, kuris normaliai vyksta senstant arba dėl ligų. Juo anksčiau susirūpinama atmintimi ir pradedama ją ir kitas psichines funkcijas lavinti, juo daugiau galima pagerinti jų funkcionavimą ir pagerinama funkcionuojanti psichika, kas padeda toliau senstant. Ir tai gali padaryti senstantį žmogų ilgiau psichiškai pajėgiu.

Senatvei chemiškai paveikiant smegenų celes, žmogaus asmenybė taip pat gali keistis. Jis gali, pvz., tapti daugiau neramus, imti daugiau vaikščioti, pamėgti važinėti. Gali būti paveiktas mąstymas ar įvykti aiškios atmainos sprendime — problemų ar nuotolio sprendime. Dažnai būna pakitimų ir moralėje: atsakingos visuomeninės asmenybės ar ilgą laiką dirbę ir patikimi įstaigų darbuotojai gali netikėtai pasisavinti visuomeninius pinigus; gali palikti savo žmoną, kurią anksčiau labai mylėjo, ir pabėgti su jauna moterimi. Kartais padidėja dėmesys seksui, nors tos srities pajėgumas jau būna sumažėjęs.

Kitiems senstant, gali susiaurėti susiinteresavimas įvairiose srityse. Jei su jais pradedama apie ką kalbėti, jiems pritrūksta minčių. Pritrūkstama iniciatyvos, pradingsta jų anksčiau buvęs rodomas spontaniškumas. Sumažėja interesas betarpiškai aplinkai. Kaip vienas sunkiausių asmenybės pakitimų yra nurodomas įtartinas paranojinių tendencijų išsivystymas. Tai gali pasiekti kraštutinį atvejį, kada individas pasidaro labai prietaringas, įtarinėja anksčiau buvusius patikimiausius šeimos narius ir artimus draugus.

Sąlygoms sunkėjant, senatvinis nebesiorientavimas gali labai pasunkėti. Asmuo gali nebežinoti, kur jis yra ar kokį metą jis gyvena. Gali daryti klaidų apie šeimą ir draugus,

laikydamas juos kitais žmonėmis, tais, kuriuos pažino vaikystėje ar jaunystėje.

Yra nurodoma daug psichinių pakitimų priežasčių, kurias bendrai aptariama kaip pasenimą ir dėl jo kilusį psichinį susilpnėjimą. Tai gali turėti ryšį su smegenų celių pakitimu arba ir su kitomis smegenų ligomis, kurios sukelia rimtų protinių sutrikimų. Jei jų pasitaiko anksčiau, tada apie žmogų kalbama, kad jis per anksti paseno.

Įvairūs psichiniai pasikeitimai kartais prasideda ir dėl organinių pakitimų, kuriuos gali nustatyti tik tos srities specialistai. Dažnai pasitaiko senatvėje depresija. Anksčiau minėti netekimas dėmesio aplinkai ir įtartinos paranoiškos tendencijos gali pasireikšti ir depresijoje. Į depresiją senatvėje žmogų kartais nuveda jo nepasitenkinimas, kad jo gyvenimas nebuvo sėkmingas, kad jo tikslai nepasiekti ir kad jau vėlu atitaisyti gyvenime padarytas klaidas. Į senatvinę depresiją gali vesti draugų netekimas ar su metų skaičiaus padidėjimu nuolatinis prisiminimas, kad žmogus yra mirtingas ir kad jo laikas gal jau baigiasi. Panašiai gali paveikti ir priverstinis pasitraukimas iš įprastos socialinės aplinkos ar dalyvavimo joje.

Kaip svarbi priemonė depresijai išvengti nurodoma — būti sveikam ir fiziškai stipriam. Taip pat ir buvimas fiziškai ir psichiškai aktyviu yra laikomas gera preventyvinė priemonė prieš depresiją.

Žmogui tuo atžvilgiu svarbu išvengti vienišumo, nuo kurio jį gelbsti šeima, draugai ir net prie jo labai prisirišę šuo ar katė. Vienišumas jį veda į depresiją, nuo kurios jį gelbsti net ir gyvulių meilė. Senam žmogui buvimas vienam yra kankinantis. Ir dirbamas kuris nors reikalingas darbas taip pat padeda senam žmogui išvengti izoliacijos ir dvasiškai jį palaiko.

Sakoma, kad žmonės daro klaidą, senatvėje persikeldami gyventi į jiems svetimą, naują aplinką. Tai gali prisidėti prie jo išsiskyrimo iš normalios aplinkos ir paliesti jo vidinę pusiausvyrą. Dėl to žmonės nesijaučia gerai ir geriausiuose senų žmonių namuose ("nursing homes"), nes seni žmonės, išsikėlę gyventi iš jiems įprastos aplinkos ar išsiskyrę iš jiems įprastų bei artimų žmonių, praranda sugebėjimą prisitaikinti prie naujos aplinkos.

Senatvė yra visų žmonių likimo dalis, sudaranti svarbią socialinę problemą, kuri neišvengiamai įeina į daugelį krikš-

čioniškosios demokratijos sprendžiamų socialinių problemų junginį.

Literatūra:

James C. Coleman, Abnormal Psychology and Modern Life, 474-476 ir 600 psl.

Kimbal Young, Personality and Problems of Adjustment, 778-782 p., New York, 1941.

L. E. Lamb, The Health Letter, Vol. XIV, No. 2, San Antonio, 1979.

SUSIRŪPINIMAS AUKLĖJIMU JAV-SE

P.M.

Kitados, atvykę iš Europos, radome čia kitokį auklėjimą, kitokias mokyklų sistemas su kitokiais ir kitaip dėstomais mokslų dalykais. Radome ir kitokias čia puoselėjamas ir augančiam jaunimui perteikiamas vertybes. Čia patekome ir į kitaip vertinamą pažangą.

Vyresnieji ne viską šiame auklėjime priėmėme su entuziazmu. Tačiau besimokantis jaunimas džiaugėsi čia mokyklose rasta mokymosi bei laikymosi laisve ir mokymosi lengvumu. Gi Amerikos auklėjimo vadovai bei autoritetai didžiavosi savo geriausiu ir pažangiausiu pasaulyje auklėjimu, auklėjančiu laimingiausią žmogų.

Kas nebuvome nusikratę Europoje įgyto kritiškumo, tiems atrodė, kad šio krašto mokykloje trūksta:

1. sistemingo intelektinio auklėjimo: mokiniai savo paviršutinišku vertinimu pasirenka jokios sistemos nejungiamus ir dažnai mokslinės vertės neturinčius mokslo dalykus;

2. tvarkos bei drausmės: mokiniai klasėje nesilaiko tvarkos, net pavartoja smurtą prieš juos mokančius mokytojus, plačiai vartoja narkotikus, nevengia įvairių nusikaltimų;

3. moralinio auklėjimo: daug seksualinio palaidumo — mokyklose išprievartaujamos mokytojos ir mokinės ir t.t.

Matėme ir daug kitų mokyklinio gyvenimo bei auklėjimo nenormalumų, kuriuos pateisinome tuo, kad, mokyklas lankant visų rasių, visų gyventojų sluoksnių ir visokio elgesio jaunimui, tokie dalykai priimami jau kaip normalūs.

Dabar lyg ir staiga iškilo ir pačių amerikiečių nepasitenkinimas savo auklėjimu. Naujausiai technologijai vis didesnį vaidmenį vaidinant gyvenime ir moksle, kai kurios kitos tautos ėmė lenkti Ameriką savo technologine pažanga, ir amerikiečiai pamatė savo mokyklinio mokymosi mažesnį efektingumą. Tam klausimui išspręsti prieš 20 mėnesių švietimo sekretorius T. Bell sudarė iš 18 įvairių auklėjimo klausimų specialistų komisiją, kuriai pirmininku pakvietė Utah universiteto prezidentą D. P. Gardnerį, ir ji turėjo ištirti amerikos švietimo padėtį ir padaryti atitinkamas išvadas. Iš tų tyrimų susidarė 40 įvairių auklėjimo sričių studijų. Iš jų buvo padarytos atitinkamos išvados ir surašytos bei paskelbtos 36 puslapių pranešime, kuris buvo pavadintas "Atviras laiškas Amerikos žmonėms".

Tame pranešime sakoma, kad Amerikos švietimas nusmuko iki pavojingo lygio ir dėl to JAV atsidūrė pavojuje, dėl ko reikalinga griebtis atitinkamų švietimo reformų, nes Amerikoje yra 23 milijonai funkcinių beraščių, tai yra tokio išsilavinimo, kad nepaskaito savo mokyklos baigimo atestato, nepaskaito skelbimų "help wanted" ir dėl per mažo raštingumo netinka dirbti šių laikų pramonėje. Tarp jaunų amerikiečių ir tarp tautinių mažumų jaunimo tas mažaraštingumo nuošimtis siekia 40. Kalbamame pranešime JAV švietimo padėtis taip vertinama, kad, jei kokia svetima jėga primestų Amerikai tokią švietimo sistemą, tai amerikiečiai į tai žiūrėtų kaip į karo paskelbimą. Ryšium su to pranešimo pasirodymu ir amerikiečių švietimo nuosmūkio atskleidimu, prisimenama, kad dabar pasaulyje prasideda Antroji pramonės revoliucija — aukštos technologijos įvedimas į pramonės įmones, kurioms bus reikalingi gerai technologiškai išsilavinę darbininkai.

Kalbama švietėjų komisija siūlo atskirų valstijų įstatymų leidėjams ir švietimo taryboms rimtai pagalvoti apie mokyklų darbo laiko prailginimą: mokslo metai turėtų tęstis apie 220 dienų, ir mokiniai turėtų per dieną mokykloje praleisti 7 valandas. Vidurinių mokyklų mokiniai turėtų ketverius metus mokytis anglų kalbos, trejus metus matematikos, fizikos ir socialinių mokslų ir bent pusę metų mokytis kompiuterių mokslo. Tiems, kurie planuoja studijuoti universitetuose, reikėtų bent dvejus metus pasimokyti svetimos kalbos.

Universitetams ir kolegijoms siūloma pakelti įstojantiems mokslo lygio reikalavimus ir sugriežtinti įstojamuosius egzaminus. Mokiniams turėtų būti duodama daugiau namų darbų.

Geresniems mokytojams į mokyklas patraukti ir mokytojo darbui geriau įvertinti siūloma mokėti aukštesnius atlyginimus. Turėtų būti tikrinamas ir mokytojo pajėgumas dirbti mokykloje. Nevykę mokytojai turėtų būti atleidžiami iš tarnybos arba siunčiami į pasitobulinimo kursus.

Tiems patobulinimams auklėjime įvesti piliečiai raginami nesigailėti pinigų švietimui, o tėvai raginami reikalauti iš vaikų darbo ir pastangų. Reikia mokyklose mažinti nedrausmingumą ir sudrausminti pamokų trukdytojus. Rekomenduojamos pgriežtesnės priemonės nedrausmingiesiems sutvarkyti.

Švietimo sekretorius Bell pareiškė, kad planuojama organizuoti miestuose ir atskiruose rajonuose plačias švietimo diskusijas ir tą pranešimą plačiai paskelisti, raginant valstijas ir savivaldybes vykdyti komisijos pranešime išdėstytus patarimus. Tame pranešime įspėjama, kad Amerikai švietimo srityje gresia 1960 metais prasidėjusi vidutiniškumo banga.

Amerikoje švietimo reforma yra labai reikalinga. Paskelbus kalbamos komisijos tuo klausimu raportą, spaudoje visi apie ją atsiliepia labai palankiai, tačiau ją įvykdyti čia labai nelengva.

Įvykdyti Amerikoje švietimo reformai čia reiktų pakeisti ne tik mokyklinio mokymo sistemą, bet ir auklėjimo bei jo socialinės aplinkos psichologines sąlygas. Kalbamos švietimo reformos pravedimas čia susidurs su įvairiais sunkumais. Čia neįmanoma ta kryptimi ką padaryti vien tik vadovaujančios institucijos paliepimu. Be to, čia nėra nė tokios institucijos, kuri galėtų tai padaryti ar paliepti tai padaryti, nes reikėtų pajudinti milžinišką mokyklų administracijos, mokytojų, mokinių, mokinių tėvų ir mokyklų tarnautojų ir materialinių įrengimų kompleksą, apimantį daug milijonų žmonių ir daug bilijonų dolerių.

Auklėjimui pagerinti reikėtų sustiprinti mokytojų paruošimą, kas greitai neįgyvendinama. Be to, daugelį mokytojo darbui pasiruošusių žmonių nuo darbo mokykloje sulaiko nepatrauklios Amerikoje mokymo darbo sąlygos. Auklėjimas Amerikoje yra nuėjęs tais keliais, kad klasėje dažnai vyrauja ne mokytojas, o padykėliai mokiniai, su kuriais dirbti mokytojai ne tik nėra labai malonu, bet ir pavojinga.

Auklėjimui pagerinti reikia ir daug lėšų, kurioms parūpinti menkus šaltinius teturi ir valstijos ir federalinė valdžia. Čia prigijusi mokymo tvarka reikalauja mokinius kelti į aukštesnes klases ar išleisti juos iš mokyklos, užskaitant jos baigimą, nežiūrint mokinių išsimokslinimo. Dėl to iš mokyklų išleidžiami

išbuvę jose dvylika metų mokiniai, net nemokantys skaityti — taip vadinami funkciniai beraščiai, ir jiems pripažįstamas taip vadinamas mokyklos socialinis baigimas, kuris nėra pagrįstas jų mokslo dalykų mokėjimu.

Tokia nusistovėjusi mokyklų tvarka nėra lengva reformuoti. Iš karto ją keičiant juodoji mažuma tokią reformą apšauktų, kad tai yra prieš juos nukreipta ir keltų riaušęs, ir dėl to nukentėtų mokyklos ir mokytojai.

APIE ŽMONIŲ TEISES IR JŲ SANTYKIUS

RAPOLAS KIAUNĖ

Kiekvienas žmogus visuomenėje turi nelygstamą vertę. Jis turi pirmumą prieš institucijas. Pirma buvo žmogus, o tik paskui atsirado institucijos. Ne institucijos sukūrė žmogų, o žmogus institucijas, kurios žmogui tarnauja ir jam padeda atlikti įvairiausius jo siekimus bei reikalus.

Kaip nelygstamai vertybei, žmogui priklauso įvairios teisės, kurias iš jo atimti neturi teisės nei valstybė, nei kas kitas. Svarbiausios žmonių teisės yra net įrašomos į valstybių konstitucijas, ir tuo būdu yra jos apsaugomos nuo valstybių valdžios jų susiaurinimo. Kiekvienas žmogus turi teisę į pagarbą, ir jis negali būti traktuojamas kaip daiktas, ar su juo elgiamasi kaip su daiktu ar kokia beteise būtybe.

Įvairių tikslų siekdami, žmonės kai kuriais atžvilgiais net apribodami kai kurias savo teises, jungiasi į draugijas bei sąjungas ir kitokius asmenų kolektyvus. Draugija yra didesnio ar mažesnio asmenų skaičiaus susibūrimas tikslu bendromis jėgomis siekti kurių nors bendrų tikslų. Bet jokia draugija neturi varžyti jai nepriklausančių žmonių teisių. Organizacija, turinti platesnių politinių tikslų yra vadinama politine partija.

Kultūrai bei civilizacijai kylant, žmogaus siekimai bei įvairiausių sričių asmeniniai, socialiniai, ekonominiai, kultūriniai ir kitokie reikalavimai gausėja ir išplinta. Atsiranda vienokių ar kitokių asmeninių, religinių, partinių, socialinių, ekonominių ir kitokių tikslų, kitaip tariant, atsiranda reikalų vis plačiau įsijungti į organizuotą gyvenimą. Ir niekas neturi teisės tai apri-

boti ar trukdyti, nes tuo būdu brautųsi į kitų žmonių teisių sferą.

Lietuvoje 1938 metais veikė 730 draugijų, 10 draugijų sąjungų ir 6900 jų skyrių. Tik 10 draugijų buvo neleistos registruotis. Reikia suprasti, kad jos buvo priešvalstybinės, ir tuo būdu pažeidžiančios kitų žmonių teises. Nenusipelno teisės egzistuoti tokios draugijos ar kitokio pobūdžio organizacijos, kurios neteisėtai pažeidžia kitų organizacijų arba asmenų teises.

Prisimindami tokį Lietuvoje veikusį draugijų skaičių suprasime, kad menką pagrindą turėjo arba ir dabar turi tie, kurie smerkiančiai pasisakydavo ar pasisako, kad išeivijoje lietuviai turi per daug jiems "nereikalingų" organizacijų, arba smerkia turėjimą jiems nepatinkamų organizacijų. Suprantama, kad, jeigu žmonės kūrė kurias nors organizacijas, tai dar nėra pagrindo prileisti, kad jie būtų pažeidę kitų žmonių teises. Kurios nors organizacijos įkūrimas yra ją suorganizavusių žmonių reikalas: matyti, kad jie rado, kad jiems reikalinga kurioje nors srityje realizuoti savo siekimus bei idealus ar į ją nukreipti įgimtą savo linkimą veikti ir sunaudoti savo fizinę bei psichinę energiją. Tai yra kiekvieno žmogaus asmeninė teisė, ir niekas neturi teisės į ją brautis ar kitų asmenų teises trukdyti.

Patekę į mūsų tautos sunaikinimo siekiančią okupaciją ar išblokšti iš savo tėvynės, lietuviai kūrė įvairias savo tautai gelbėti organizacijas, kurioms jungiantis į vieningą tautos išlaisvinimo kovą, buvo sukurtas bendras visą tautą apimantis organas vadovauti tai kovai. Tokio iš visų tautoje pasireiškusių politinių jėgų bei rezistencinės kovos organizacijų bendro išlaisvinimo organo sukūrimas, sujungiant jame visas pasireiškusias politines jėgas, buvo didelis lietuvių tautos laimėjimas, tiesiog istorinis įvykis, kad visos kalbamos organizacijos, siekdamos aukštesnio tautos išlaisvinimo tikslo, savo teises deponavo toje sukurtoje bendroje vadovybėje, besąlyginiai įsijungdamos į Lietuvos išlaisvinimo kovą.

Tiesa, dėl šio teigimo gal kai kas ir suabejojo, nurodydamas, kad tos į Vyriausiąjį Lietuvos Išlaisvinimą Komitetą įsijungusios politinės ar kovos organizacijos turėjo ir savo išlikimo bei įsigalėjimo ir kitokių tikslų, dėl kurių jos pačios dažnai tarp savęs nesutarė. Sprantama, netobuloje žmonių bendruomenėje negalima išvengti ir tokių dalykų, kurių, be abejo, buvo ir čia. Bet, jei VLIKas neiširo, o veikė ir dirbo, tai tas rodo, kad jame vyravo visiems bendras ir svarbiausias

tikslas — tautos išlaisvinimas, kurio siekdamas jis įgijo lietuvių išeivių pasitikėjimą, buvo jų remiamas ir todėl negali pasitraukti, nenusikalsdamas tautai. Nors jis sutinka okupanto ir vidaus nepatenkintųjų spaudimą, siekiantį jį sužlugdyti, bet, išsilaikęs ir buvęs tautos remiamas per 40 metų, jis turi pakankamai jėgų laikytis ir kitus 40 metų, kol bus įgyvendintas jo tikslas. Kas tiki į Lietuvos išsilaisvinimą ir jo siekia, tam tebegalioja pareiga remti beveik visų išeivijos lietuvių politinių grupių remiamą VLIKą. Jokia atskira politinė grupė neturi teisės laikyti save aukštesne už visas kitas VLIKą sudarančias grupes ir tuo pagrindu griauti didelės daugumos remiamą ir pripažįstamą tautos laisvinimo instituciją.

Išeivijoje kai kieno vedama kova kai kurioje spaudoje ir kai kuriuose susirinkimuose prieš Vyriausiąjį Išlaisvinimo Komitetą ir antrąjį laisvinimą veiksnį — Amerikos Lietuvių Tarybą — siekia daugiausia trijų artimiausių tikslų: 1. sužlugdyti laisvinimo veiksnius VLIKą ir ALTą; 2. sunaikinti lietuvių politines grupes; 3. visuomeniškai sunaikinti Lietuvos iš laisvinimui dirbančius bei juos remiančius politinius veikėjus bei visuomenininkus. Siekiama vienos partijos, Lietuvių Bendruomenės vardu veikiančios, visą išeivijos lietuvių gyvenimą apimančios totalitarinės santvarkos.

Juo didesnė kur veikia organizacija, juo daugiau žmonių ji apima, juo sudėtingesni jos reikalai, juo įvairesni išsivysto jos siekimai. Dėl to didelėse organizacijose ir greta jų atsiranda ir mažesnių organizuotų grupių, kurių nariai taip pat kolektyviai realizuoja savo siekimus bei įvairių sričių reikalus ir gina savo teises.

Tauta yra taip pat didžiulė organizacija, kurios tačiau nariai dėl jos didumo ir narių gausumo nebejaučia organizacinio bendrumo. Juos jungia nebe artimas bendravimas bei pažintys ar susidraugavimas, o daugiau bendra tautinė prigimtis, istorija, kalba ir bendras reikalas išlikti, išvengiant pavergimo bei sunaikinimo ir reikalas išlaikyti savo tautinį paveldėjimą. Bet šie dalykai yra tiek bendri, kad ir atsakomybė už visos tautos bei tautybės išlaikymą yra taip išsklaidytą tarp visų tautos narių, kad kiekvienas tautos narys jos jau mažai bejaučia, nes kiekvienas prileidžia, kad tai yra jau ne jo, o visos tautos kolektyvo reikalas, kuriuo turi rūpintis jau ne jis, o tautai bei valstybei tarnaujantys valdininkai, visuomenininkai, politikai ir kitokias tautoje bei valstybėje funkcijas atliekantys pareigūnai,

kuriems tokie reikalai yra tarnybiškai ar kaip kitaip pavesta ir kurie už tą reikalą atsako.

Tautinės bei visuomeninės atsakomybės jutimas ir jos paisymas pareina nuo žmonių tautinio bei visuomeninio sąmoningumo. Mažiau sąmoningi žmonės nesupranta, kad jie kenkdami kitai organizacijai, elgiasi neatsakingai ir, pvz., parodo savo menką patriotizmą. Tautinis sąmoningumas išjudina žmonėse ir atsakingumo sąmonę ir įpareigoje žmones tautiniuose, visuomeniniuose ir religiniuose reikaluose jausti vienokį ar kitokį atsakingumą ir juo vadovautis visuomenėje. Pats buvimas tos ar kitos tautos nariu ir įsisąmoninimas, kad jai priklausai, primena pareigą nebūti abejingu jos reikalams, jos išlikimui bei žmonių gerovei gresiančių pavojų atžvilgiu.

Visuomeninių, kultūrinių ir kitokių organizacijų gausumas bei jų veiklumas yra pozityvi visuomeninė apraiška. Jų nepalaikymas, o dar labiau, jų veiklos trukdymas išduoda visuomeninį bei tautinį nesubrendimą. Tautos bei visuomenės organizuotumas rodo jos tautinį tvirtumą bei gajumą, pagrįstą jos narių aktyvumu. Visuomenės įvairiais atžvilgiais pasyvumas yra jos silpnumo pažymys.

Ypač svarbus yra organizacinis aktyvumas tautos dalies, esančios išeivijoje. Neorganizuoti išeiviai lengvai nutolsta nuo savo tautiečių, neturi savo tautiniam išlikimui tokių faktorių, kokius sudaro tautinės organizacijos. Ir ankstyvesnieji lietuviai, apsigyvenę Amerikoje, kūrė savo parapijas, bankelius ir įvairias organizacijas, kurios juos daugiau tarpusavy surišo ir padėjo išlikti lietuviais kitataučių masėje. Tautinės organizacijos yra tie branduoliai, kurie jungia išeivius tautiniu pagrindu, juos palaiko daugiau savųjų tarpe ir neleidžia nuo jų nutolti, susimaišyti su kitataučiais, netekti savo identiteto ir taip buvimas savųjų tarpe neleido jiems nutausti. Tai rodo, kad išeivijoje yra svarbu turėti pakankamai išeivius jungiančių tautinių organizacijų — draugijų, sąjungų, federacijų ir kitokiais vardais tautiniu pagrindu sukurtų veiklių bei gyvų organizacijų, kurios pajėgtų vienokios ar kitokios idėjos patrauklumu, veiklos įdomumu ar kokiu kitu motyvu telkti išeivius ir jiems tapti lietuviškos veiklos centru, kuris galėtų prisidėti prie lietuvybės išlaikymo išeivijoje ir prisidėtų prie veiklos, skirtos pavergtos tautos išlaisvinimui.

Tautiškai sąmoningų išeivių tarpe visada atsiranda tam tikras skaičius daugiau apsišvietusių ir politine padėtimi plačia prasme susipratusių žmonių, kurie rūpinsis savo tautos padėtimi,

jos atėitimi ir kitais su jos reikalais susijusiais klausimais ir sukurs politiniais reikalais besirūpinančią organizaciją. Tokia turinti platesnių tikslų organizacija yra politinė partija. Partijos sudaro tautos, o šiuo atžvilgiu išeivijos, politinį susiorganizavimą. Politiškai susipratę veikėjai, susibūrę į savo nusiteikimus atitinkančią politinę grupę (partiją), nebijo greta savęs turėti ir kitokių įsitikinimų partijų ir nesigriebia bet kokių priemonių joms sunaikinti, ar visuomenėje diskredituoti.

Nors politiniais tikslais pagrįstos partijos jungia tik mažą išeivių dalį, tačiau jos yra būtinos ir vaidina svarbų vaidmenį: jos atstovauja išeivių politinę valią, apsaugo išeivius nuo kitataučių politikų lietuvių panaudojimo savo tikslams, palaiko lietuvių tautinį sąmoningumą, jungia juos politiškai apie savo tautos politinius vadus, jų politinius siekimus bei tautos politinius siekimus ir padeda suorganizuoti pavergtos tautos laisvinimo veiklą. Kadangi kiekvienai pavergtai tautai išsigelbėjimas iš pavergimo bei okupacijos yra jos tautiečių svarbiausias bei gyvybinis uždavinys, tai išeivių politinis sąmoningumas ir jų politinis veiklumas yra labai svarbus jų tautinės veiklos atžvilgis. Politiškai nesusipratusi išeivija gali būti kitataučių politikų ir neatsakingų savo tautiečių suvedžiojama ir išnaudojama. Kad išeiviai politinėje arenoje gali suvaidinti labai svarbų vaidmenį, tai parodė Amerikos lietuvių pagalba atstatant Lietuvos nepriklausomybę ir Amerikos Lietuvių Tarybos veikla ir jų pagalba lietuviams išeiviams, Sovietų Sąjungai Lietuvą okupavus Antrojo pasaulinio karo metu bei jos vaidmuo visą laiką siekiant Lietuvos išlaisvinimo.

Lietuvių išeivių politinės veiklos reikšmę rodo ir Lietuvos pavergėjo nuolatinės užmačios išnaikinti lietuvių organizacijas, ypač politines. Tai liudija ir parodymai užsimaskavusio latvio K.G.B. majoro Lesinskio, dirbusio latvių "tėviškės" draugijoje, bet vėliau iš jos dezertyravusio. Pasak jo, "Tėviškė" yra įstaiga, kurioje, prisidengę bendradarbiavimu su išeiviais, dirba K.G.B. tarnautojai su specifiniais tos įstaigos uždaviniais. Tų neva "Tėviškės" veikėjų uždavinys yra ne kultūriniai ryšiai, o griovimas išeivių tautinių organizacijų, ypač siekiančių pavergtų tautų išlaisvinimo. Jie turi kiršinti žmones vienus prieš kitus ir prieš laisvinimo veiksniuose dirbančius politikus bei visuomeninių organizacijų veikėjus bei vadus, kiršinti jaunimą prieš vyrensiuosius, kad neatsirastų tarp jų vieningumas ir kad jie neprisidėtų prie išeivių politinės veiklos.

Gal ir negalėtume tvirtinti, kad tie jų siekimai nėra padarę

jokios įtakos lietuvių išeivijoje, ir kad kai kurie jų "veiklos" metodai nebūtų kai kur prigiję ir visiškai neturėtų pasisekimo. Mes negalime išsiginti ir mūsų išsilaisvinimo veiklos to nepasisekimo, kad joje anksčiau užmaskuoti, o vėliau vis labiau atvirai kai kur galioja tie metodai, kurie yra skirti suklaidinti mūsų jaunimui, sunaikinti mūsų tautiniam sąmoningumui, diskredituoti mūsų išeivijos politikams ir sužlugdyti Lietuvos išlaisvinimo siekiantiems mūsų politiniams veiksniams. Suprantama, kad tai yra mūsų nelaimė, kad taip yra, bet mes negalime tvirtinti, kad išeivių tarpe neveikia tam tikra, dar viešai nesuformuluota įtaka iš šalies ir atrodo, kad ji lyg ir stiprėjanti.

Tų metodų kai kur prigijimas ir rodo tą didėjančią įtaką iš šalies. Ir juo labiau tie nieko bendra su lietuvybe ir krikščioniškąja morale neturintys metodai įsibrauna į išeivijos (net ir į religines) institucijas juo daugiau jų įtaka įsisunkia į kai kurių tautinės atsakomybės nesuprantančių išeivių tarpą. Pakartotinis ir nesiliaujantis nepatinkamos organizacijos narių — veiklių katalikų, lietuvių-patriotų — einant per namus apšaukimas komunistais, kada visi žino, kad tai neteisybė, ir ALTo apšaukimas, kad tai komunistinė organizacija — čia jau sunku nustatyti, kokiai sričiai tokie dalykai priklauso ir kokia čia susidaro nesklandi problema. Taip pat susidaro apgailėtini santykiai, kai vienos organizacijos iškilūs veikėjai kalbamais metodais persekioja kitos organizacijos narius, kam jie lankosi į savo organizacijos susirinkimus, išvykas, tautinių švenčių minėjimus. Normaliomis sąlygomis tokie metodai vargu kur pasitaiko. Sunku suprasti ir tokią organizacinę veiklą, kur posėdžiuose svarstomas ir nusprendžiamas kitai organizacijai kenkimas, jos "sunaikinimas". Tokie dalykai neįeina į lietuvybės išlaikymą ir tarnauja jau ne lietuvybei.

Lietuvių Bendruomenė buvo sukurta išeivijoje išlaikyti lietuvybei, pagal principą, kad ji nenaikina kitų organizacijų, o jas remia ir palaiko. Amerikoje lietuviai išeiviai įkūrė daug įvairių lietuviškų organizacijų — draugijų, sąjungų . . . — kurios, kaip matėme, sudaro lietuviško gyvenimo branduolius ir tuo pačiu sudaro sąlygas lietuviškam bendravimui.

Lietuvių Bendruomenė savo veiklos apimtyje nevisus lietuvius suveda į lietuvišką bendravimą. Jos lietuvybės išlaikymo veikla neapima didžiosios dalies jaunimo, šeimų lietuviškumo. Priaugantis jaunimas LB kaip ir vengia ir nėra joje aktyvus. Nerasdama atramos jaunime ir negalėdama iš jo gauti žymesnio

prieauglio, ji bando savo ateitį bei veiklą pratęsti, naikindama kitas organizacijas, siekdama perimti jų narius ir jų veiklos sritis. Bet taip veikdama, ji atsigręžia prieš savo pačios uždavinius: kitų organizacijų naikinimas yra tuo pačiu ir lietuvybės bazės išeivijoje naikinimas. Bet kurios lietuviškos organizacijos menkėjimas atitinkamai paliečia ir išeivių lietuvybės ateitį. Visi suprantame, kad bet kuriai organizacijai kenkimas neturėtų įeiti į jokios organizacijos veiklos uždavinius ir neturėtų būti vykdomas nė vieno susipratusio lietuvio. Bet jis dar yra kai kur labai dažnas, atviras ir jokio susipratimo nevaržomas.

Čia turiu galvoje nedidelę senyvo amžiaus išeivių koloniją, kurioje veikia ALTo, LASSo skyriai ir apylinkė. Beveik jokie ALTo parengimai (švenčių minėjimai, išvykos ir kt.) neprasmunka, kad jų neužkliudytų apylinkės veiklumas, kuris šiurkščiai trinasi į ALTo veiklą.

Tenka pakartoti, kad tokie dalykai yra mūsų nelaimė. Nelaimė ne tiek ALTo, bet visų mūsų išeivių, kur viena organizacija nevengia užstoti kitai kelio. Daug kas mano, kad tokie įvykiai mūsų tarpe nemažės, o daugės. Iš skyrių atstovų pranešimų paskutinėje ALTo konferencijoje atrodo, kad panašūs dalykai yra jau pasidarę chroniški. Ir žmogus nežinai, kada mes juos išgyvendinsim. Reikėtų, kad tai įvyktų greičiau ir grįžtų normalūs santykiai tarp tų pačių vienos kolonijos, nors ir skirtingai nusiteikusių lietuvių. Reikėtų kartą visiems nusistatyti ir tokios "veiklos" sau neleisti. Ir senatvei reikalinga žinoti, kad kultūringame pasaulyje niekam nevalia brautis į kitų žmonių teises.

"Lietuvos valstybės sukūrimas buvo savotiškas stebuklas, kurį padarė varganas savanoris, ištvermingas lietuvis ūkininkas ir jiems talkinusios ano meto vyriausybės".

Ernestas Galvanauskas

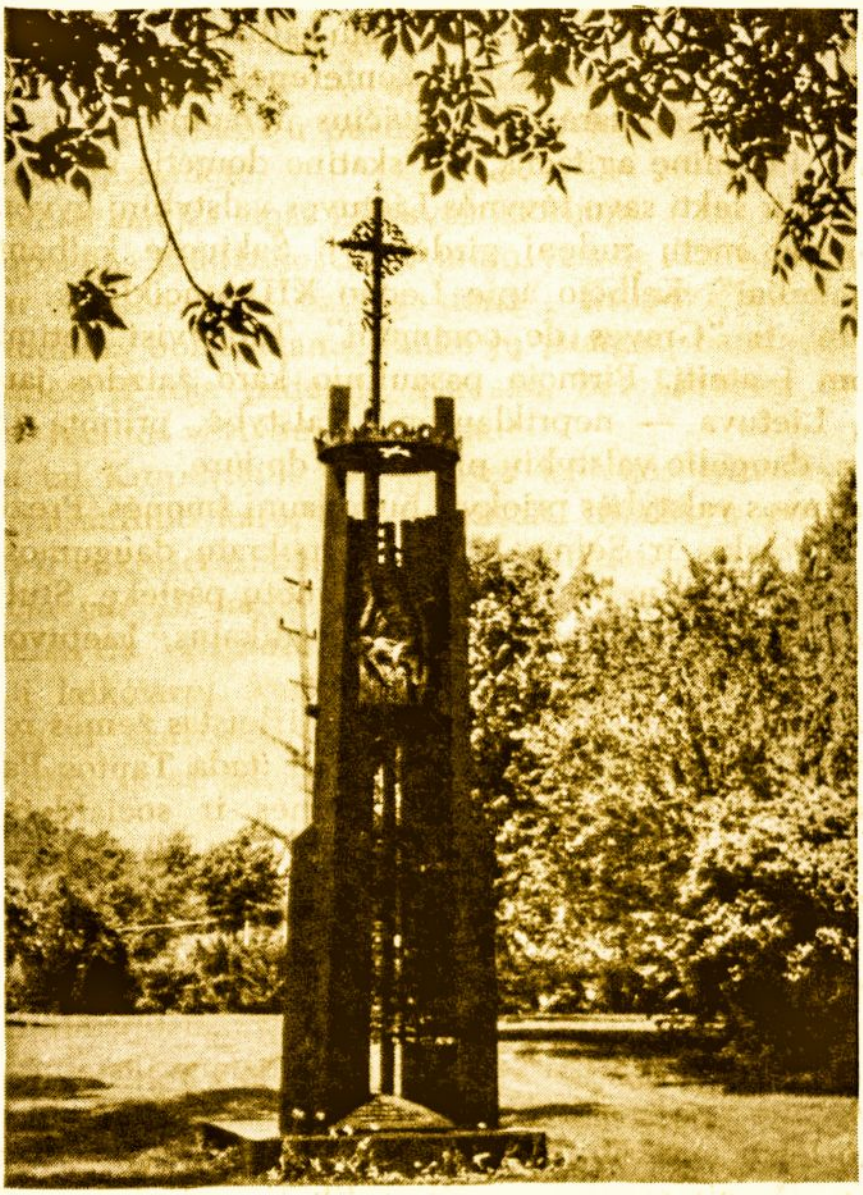

Paminklas prel. M. Krupavičiui
Šv. Kazimiero kapinėse Čikagoje.

IŠLEISKIM M. KRUPAVIČIAUS RAŠTUS

M. A. ADOMAITIS

M. Krupavičių pažįstu seniai, bet tik iš tolo. Būdamas dar jaunas Šakių gimnazistas, skaičiau jo (Taučiaus) sulietuvintą iš lenkų kalbos "Idealas ir laikas". Tada net nežinojau, kas yra tas Taučius. Paaiškėjo tik vėliau, kad tai Krupavičius.

Pirmą kartą jį pamačiau ir išgirdau kalbant 1922 m. rugpiūčio pradžioj moksleivių ateitininkų konferencijoj Kaune. Buvo I-jo seimo rinkimų išvakarės. Krupavičius neragino mūsų aktyviai mestis į rinkiminę agitaciją, bet skatino domėtis visuomeniniu gyvenimu ir sekti savo tėvynės Lietuvos valstybinį gyvenimą.

Tų pat metų rudenį girdėjau jį Šakiuose kalbant tema "Mūsų keliai". Kalbėjo apie Leono XIII enciklikas: "Rerum novarum" ir "Graves de communi". Tada visi optimistiškai žiūrėjom į ateitį. Pirmojo pasaulinio karo žaizdos jau buvo apgiję, Lietuva — nepriklausoma valstybė, priimta į Tautų Sąjungą, daugelio valstybių pripažinta de jure.

Lietuvos valstybės priekyje buvo jauni žmonės. Prezidentas agr. Stulginskis ir Seimo krikšč. demokratų daugumos vadas kun. Krupavičius nebuvo dar nei 40 metų pasiekę. Stulginskis kiek konservatyvesnis, Krupavičius radikalus, Lietuvos šviesesnę ateitį matė lietuviškam kaime.

Kaimiečių luomui sustiprinti buvo išleistas žemės reformos įstatymas. Jam nepritarė tik tautininkai (tada Tautos Pažangos Partija su Žemdirbių S-ga) iš dešinės ir socialdemokratai iš kairės. Tautininkai, gindami šventą nuosavybės teisę, o socialdemokratai, siūlydami dvaruose kolektyvinį ūkininkavimą.

1923 - 26 metais Krupavičius (ne agronomas ir ne ekonomistas, o kunigas) buvo žemės ūkio ministeris. Jo tikslas buvo aiškus — įvykdyti žemės reformą, sustiprinti lietuviškąjį kaimą. Ir per trejus metus padarė daug. Įsteigė Žemės Ūkio Akademiją, suorganizavo pirmuosius Žemės Ūkio Rūmus, pradėjo leisti masinio tiražo laikraštį "Ūkininko Patarėjas". Išeidamas iš ministerijos, gailėjosi tik tiek, kad nespėjęs užbaigti žemės reformos.

Visa tai tolima praeitis.

Krupavičius buvo didelis valstybininkas ir lankstus politikas. Prisimenu jo pranešimą 1927 metų pradžioje Kaune, krikšč. dem. klube, apie 1926 m. gruodžio 17-sios perversmą ir kas toliau. Pirmam susitikime su Smetona, tuoj po perversmo, jis pasakęs: "užverskim partijų programas ir žiūrėkim Lietuvos ir jos reikalų".

Jis susidariusią padėtį įvertino labai realiai. Perversmas buvo laimėtas. Už Smetosos pečių stovėjo kariuomenė ir perversmo laimėtojai. Lygiai realiai padėtį įvertino ir prezidentas K. Grinius. Jis atsistatydino. Buvusiems valdžioje tylint, krik. dem. Seime savo balsais įsodino Smetoną prezidento kėdėn, nors po to nuo jo režimo krikščioniškoji visuomenė dau-

giausia nukentėjo. Tačiau geriau taip negu suirutė. Vis dėlto buvo Lietuvos valstybė — nepriklausoma, nors ir nedemokratinė. Tik po trylikos ir pusės metų sovietinių rusų okupacija ir tą Lietuvą palaidojo.

Atsivertė naujas lapas Lietuvos istorijoje.

Okupacijos pradžioje, 1940 metų vasarą, kai kiti apstulbę tylėjo ar spruko per "žaliąją sieną", Krupavičius dar rašė memorandumą bolševikams, lankė jų įstaigas, bandydamas ką nors laimėti ir toje padėtyje. Ne sau, bet Lietuvai ir krikščionybei. Jam tos vertybės ėjo greta.

Visa tai Krupavičius yra aprašęs išeivijos spaudoj jau po Antrojo pasaulinio karo; bet tie raštai, išbalškyti po atskirus žurnalus ir laikraščius, daugeliui neprieinami.

Praėjo jau 12 metų nuo M. Krupavičiaus mirties. Iš jo raštų išleisti tik "Atsiminimai". Jie įdomūs skaityti ir meta daug šviesos į laikotarpį, kuris aprašomas. Pajunti juose tą gyvą, energingą ir spalvingą Krupavičių, kokiu jis buvo ir kokį, nors iš tolo, ir aš pažinojau. Bet jie baigiasi su 1918 metų pabaiga.

Pernai skaičiau B. Palioko nekrologą apie jo užmojį išleisti Krupavičiaus rankraštį iš visuomenės mokslo. Paliokui mirus, ir apie tai nieko negirdėti.

O tiktai raštai įamžina žmogų. Kas šiandien žinotų apie Martyną Mažvydą, jei ne jo Katekizmas?

Amerikos lietuviai (Tėvynės Mylėtojų Draugija) dar šio šimtmečio pradžioje išleido Vinco Kudirkos raštus. Jie ir dabar tebėra tikrasis šaltinis Kudirkai pažinti.

Nepraėjo dar nei dešimtmetis nuo Juozo Brazaičio mirties, o jau išleisti trys jo raštų tomai.

Visa tai labai gražu. Ir tolimoje ateityje, kas tik tuos raštus paims į rankas, pajus jų autorius gyvus, reiškiančius savo mintis savo stilium įvairiais klausimais, kurie tada buvo aktualūs jiems ir visuomenei. Kodėl to pat nepadaryt su M. Krupavičiaus raštais, kiek jie prieinami dabar.

Surinkim jo straipsnius, brošiūras, knygas. Sudarykim redakciją. Suorganizuokim fondą jo knygoms leisti ir pradėkim tuojau tą labai jau pavėluotą leidimą. Parodykim jo laiko šviesoje Krupavičių visą, įskaitant ir tą memorandumą bolševikams. Nedarykime atrankos.

Nedarykim, kaip padaryta su Smetonos raštais. Išleista keli tomai jo raštų, rašytų prieš Pirmąjį pasaulinį karą, išleista du tomai "Pasakyta parašyta", kada jis buvo prezidentu; o

1920 - 26 metų raštai, kai jis buvo opozicijoj, palikti užmiršti. Girdėjau iš E. Turausko 1927 metais, kada jis buvo "Ryto" vyr. redaktorius, kad norėjęs kažkurį to opozicinio laikotarpio A. Smetonos straipsnį perspausdinti "Ryte", bet neprileidusi cenzūra.

Savo darbais M. Krupavičius yra daugiau negu partijos žmogus. Jis priklauso visai lietuvių tautai.

Gyvendamas jau išeivijoje, M. Krupavičius išleido šias knygas:
1. Mykolas Krupavičius, Kunigas Dievo ir žmogaus tarnyboje, 1962 m.
2. Mykolas Krupavičius, Lietuviškoji išeivija, 1959 m. ir
3. Mykolas Krupavičius, Atsiminimai, 1972 m.
Kiti jo raštai laukia išleidimo.

Krupavičiui mirus, buvo išleistos dvi jo monografijos:
1. Petras Maldeikis, Mykolas Krupavičius, 1975 m. ir
2 Nežinomo autoriaus Valstybininkas politikos sūkuriuose, 1980 m.

KETURI LIETUVOS VYSKUPAI — KANKINIAI

PRANYS ALŠĖNAS

Besirausdamas savojoj bibliotekoj ir beieškodamas kažko kita, akimis užkliuvau už mažos brošiūrėlės anglų kalba, užvardintos "4 Martyred Bishops", prisiųstos man paties autoriaus, kun. Tito Narbuto, jau mirusio (1913-1972), bet kažkaip praslydusios pro mano vaizduotę, ir likusios neperskaitytos. Dabar gi, ypač po pasirodymo monografijos apie vysk. T. Matulionį "Nemarus mirtingasis", mielai įsigilinau į ją ir atydžiai perskaičiau. Čia paduodamos suglaustos mintys atpasakojamoj formoj.

Pirmiausia auxiliarinio Rygos vyskupo, Joseph Rancans, įvedamasis žodis.

Esančioji knygelė — privalėtų būti kiekvieno iš mūsų rankose. Rekomenduoju ją visiems perskaityti. Joje yra paduodami įtaigojantys faktai, paimti iš gyvenimo lietuvių vyskupų —

kankinių. Pažinojau juos visus, čia išvardintus, ir žinau, kad jie buvo iškilūs vyrai ir švento gyvenimo asmenys. O specialiai — aš buvau sužavėtas kankinio vysk. T. Matulionio šventu gyvenimu.

Šioji brošiūrėlė — pagelbės Jums suprasti tas kančias ir sunkumus Lietuvos kunigijos, ją užvaldžius beširdiškai komunistų priespaudai.

Vysk. Joseph Rancans"

O čia — brošiūrėlė autoriaus žodžiais:

"Ką komunistai darė ir padarė su Lietuvos vyskupais?" — klausė žmonės Vakarų pasaulyje. Į tai atsakoma trumpai ir drūtai:

Lietuva, kaip krikščioniškoji tauta, jau 700 metų. Ji buvo pirmoji auka tarp tautų, kurią sovietai okupavo. Lietuva buvo pirmoji, kuri kentėjo ir tebekenčia sovietinį terorą ir persekiojimus. Ji buvo pirmoji ir kankinių tauta. Lietuvos vyskupai — buvo pirmieji kankiniai. Jie buvo pirmtakai tokių kankinių, kaip: kardinolas Mindszenty, Vengrijos arkivyskupas, arkivyskupas Stepinac — Jugoslavijos ir arkivyskupas Beran — Čekoslovakijos. Visas laisvasis pasaulis privalo žinoti apie juos, nes jie — krikščionybės kankiniai. Autorius.

KAIŠIADORIŲ VYSK. TEOFILIUS MATULIONIS

Tai buvęs intriguojantis momentas 1933 m. ant sienos, skiriančios sovietų Rusiją nuo Latvijos. Vysk. Joseph Rancans, Rygos auxiliaras, dabartiniu metu gyvenąs egzilyje, tuomet buvęs reprezentantu Latvijos vyskupų ir tikinčiųjų, sutiko Lietuvos kunigus, buv. sovietų kalėjimuose. Jų buvo dešimt. Tie dvasiškiai buvo išmainyti į sovietinius kalinius, buv. Lietuvos kalėjimuose.

Vysk. Rancans priėjo prie vieno iš buv. sovietinių kalinių ir uždėjo ant jo galvos vyskupišką kepuraitę (a skull cap), tardamas: "Aš esu labai patenkintas, matydamas jus gyvą". Visi kiti, buvę sovietų kaliniai, labai nustebo ir nenorėjo tikėti savo akimis į tai, ką dabar pamatė. Jie negalėjo įtikėti, kad vienas iš jų — buvo vyskupas. Net gi ir tie, kurie ilgesnį laiką buvo su T. Matulioniu, netgi, vienoj ir toj pačioj celėj, nežinojo nieko apie tai . . .

Bučiuodamas jo ranką, kun. V. Dainys išsitarė: "Aš prašau jūsų atleidimo, Ekscelencija. Galimas daiktas, aš buvau per daug šiurkštus jums, kai buvau paskirtas prižiūrėti celės švarą ir

paskirstymą į kitus darbus. Atleiskite man, dar kartą prašau. Aš nežinojau, kad esate vyskupas.

Vysk. T. Matulionio lūpose švysterėjo tik maža šypsnelė ir daugiau — nieko. Jis buvo vyskupas Teogilius Matulionis.

Kai vyskupas ir jo draugai kunigai, buvusieji kaliniai, atvyko į Lietuvą, visi žmonės norėjo ir troško matyti ir girdėti juos kalbant. Mes, tuometiniai Kauno Kunigų seminarijos auklėtiniai — taip pat begaliniai troškome juos išgirsti ir pamatyti (Aut. pastaba).

Mes matėme jų apgailėtinai prastus drabužius, jų išbalusius veidus ir nusilpusius kūnus. Tas viskas bylojo mums daug daugiau apie krikščionis kankinius, negu tai galėtų padaryti įtakos storiausi knygų tomai. Jie buvo kankinti, ir nuolat tardomi, o, vis dėlto slapta laikė šv. Mišias apgriuvusiuose barakuose arba net miške, sunkių darbų metu... Jie buvo paleisti iš to neišpasakytai sunkaus gyvenimo spalio 19 d. 1933 m.

"Mes atsimename ir niekad nepamiršime vysk. T. Matulionio nusižeminusiai tartų žodžių:

"Esu dėkingas Dievui, kad galėjau pakentėti dėl Kristaus. Ir aš galėčiau kentėti dar daug daugiau, jeigu to iš manęs būtų pareikalauta, netgi, su malonumu...

Esą, mes, girdėdami šiuos žodžius ir sakinius apie šio kalbėtojo šventumą, tačiau niekas iš mūsų netikėjom, jog jo gyvenimo istorija, anaiptol, dar nepasibaigė, nes ji, toji istorija — yra kankinio istorija.

Gimęs Kudoriškyje, Lietuvoj, 1873 m. liepos 4 d. Kunigu įšventintas 1900 m. kovo 17 d. Kaip klebonas jis dirbo Bikove, Latvijoj, ir tenai buvo labai populiarus. Pagal vysk. J. Rancans teigimą, kun. T. Matulionis pirmas į šventovę įeidavęs ir paskutinis išeidavęs.

Vėliau jis buvo mylimas klebonas Petrograde tame rajone, kuris buvo apgyvendintas darbininkų klasės parapiečiais. 1922 m. jis buvo areštuotas ir komunistų įmestas į kalėjimą dvejiems metams.

1929 m. vasario 3 d. slaptai jis buvo konsekruotas vyskupu. 1929 m. T. Matulionis vėl buvo areštuotas ir nuteistas dešimčiai metų į koncentracinę stovyklą Solovkų salose Baltojoj jūroj. 1931 m. jis buvo perkeltas koncentracinėn stovyklon netoli Leningrado. Teko sunkiai dirbti miške paruošiant malkas Leningradui. Darbas buvo labai sunkus, tuo blogiau, kad teko

kęsti badą ir šaltį. 1933 m. vysk. V. Matulionis buvo vėl perkeltas į kalėjimą Maskvoje, iš kur Lietuvos valdžia jį išlaisvino, pasikeisdama su bolševikų valdžia kaliniais.

Kada vysk. T. Matulionis lankėsi Romoj pas popiežių Pijų XI-tąjį, audiencijos metu popiežius jį pabučiavo, tardamas: "Garbė Lietuvos žmonėms, turintiems tokį herojų". 1930 m. vysk. T. Matulionis lankėsi Amerikoj. Lietuvoj jis buvo kapelionu Benediktinių vienuolyne Kaune. 1940 m. jis buvo paskirtas vyr. kapelionu Lietuvos kariuomenėje. 1943 m. sausio 9 d. jis gavo tolimesnį paskyrimą ordinaru vyskupu Kaišiadoryse. 1946 m. bolševikų vėl buvo areštuotas ir deportuotas į Sibirą. Nusikaltimas? — Parašymas "kurstančio" vyskupiško laiško tikintiesiems".

Nežiūrint, kad vysk. T. Matulionis buvo tylus ir visuomet nusižeminęs, bet jis buvo labai stiprios dvasios vyras. Jo nuopelnai tikėjimui ir visagalinčiam Dievui — padarė jį herojum. Tardymo ir kankinimų metu jis komunistams pasakė: "Jūs nenugasdinsite manęs". Arba vėl: iš senesnių laikų buvo žinomas šitoks jo posakis: "Kai aš meldžiuosi, tuomet aš nieko nebijau" . . .

ARKIV. DR. MEČISLOVAS REINYS

1947 m. laisvasis pasaulis buvo labai nustebintas, išgirdęs per įvairius žinių kanalus apie laisvę okupuotoje Lietuvoje — maldos ir minties laisvę. Tokia deklaracija buvo paskelbta Vilniaus arkiv. Mečislovo Reinio vardu. Ji buvo siūloma Arkivyskupui pasirašyti, bet, jam tai atsisakius padaryti, raštas vis vien buvo paskelbtas. Kai arkiv. M. Reinys pareiškė viešumai tikrą tiesą, kad jis tokios deklaracijos nėra pasirašęs — jis buvo deportuotas.

Arkiv. M. Reinys — buvo plati ir tvirta asmenybė. Buvo gimęs Madagaskarę, Lietuvoj, 1884 m. vasario 5 d. Jis buvo profesoriumi Vilniaus kunigų seminarijoj. 1920 m. jis buvo areštuotas rusų komunistų ir patalpintas Polocko kalėjiman. Tais pačiais metais jis buvo grąžintas į Lietuvą. Tada komunistai jį nuvežė į mišką ir paleido į laisvę. Po ilgo keliavimo — jis vis dėlto sugrįžo".

Sugrįžęs į gimtąjį kraštą, M. Reinys patapo profesorium Vytauto Didž. Universitete Kaune. Vėliau jis buvo katalikiškos valdžios paskirtas Lietuvos Užsienių reikalų ministeriu. 1926 m. balandžio 5 d. jis paskirtas Auxiliaru - vyskupu Vilkaviškio diocezijoje. Vienu iš jo didžiųjų darbų — paminėtinas vaidmuo

dvasinėj srity — Lietuvos jaunimo organizacijoj "Ateitis". Taip pat ir organizacijoj "Pavasaris".

Arkiv. M. Reinys — buvo mokslininko tipo asmuo. Jis parašė nemažai religinio ir filosofinio turinio knygų ir straipsnių spaudoje. Jo labiausiai žymus rašytinis darbas — "Rasizmo problema".

1940 m. liepos 18 d. arkiv. M. Reinys pakeltas į arkivyskupus ir paskirtas auxiliariniu vyskupu Vilniaus diocezijoj, 1942 m. jis patapo diocezijos administratoriumi.

II-rojo pas. karo metu, kada Vilnius buvo bolševikų bombarduotas, arkiv. M. Reinys buvo sužeistas.

1947 m. šis dvasinis ir intelektualinis tikinčiųjų vadas bolševikų buvo išskirtas iš savo tikinčiųjų tarpo ir deportuotas į ten, iš kur jis nebegrįžo ir nebegrįš . . .

TELŠIŲ VYSK. VINCENTAS BORISEVIČIUS

Jūsų pergalė — tik šiai dienai,
Gi ateitis — priklauso man.

1946 m. vasaryje, Telšių vysk. Vincentas Borisevičius buvo areštuotas sovietinių komunistų ir patalpintas Vilniaus kalėjime. Laike teismo kai kurie net žydai liūdijo, jog vysk. V. Borisevičius gelbėjo žydus nacių okupacijos metu, bet komunistai į tai nekreipė jokio dėmesio. Jie vyskupą nuteisė mirties bausme.

Pažymėtinas momentas teismo metu, kada komunistai sakė: "Jūs buvot vienas iš garbinamųjų, bet dabar — kas esate?" Mes esame čia laimėtojais . . .

Vysk. V. Borisevičius atsakęs į tai tvirtu balsu: "Jūsų pergalė — tėra tik šiandieninė, gi ateitis — priklausys mums. Kristus laimės, ir mano Tėvynė Lietuva — taip pat laimės . . .

Vysk. V. Borisevičius buvo gimęs 1887 m. lapkričio 23 d. Bebrininkuose, Vilkaviškio apskr. Lietuvoj. Kunigu įšventintas 1910 m. gegužės 29 d. Telšių kunigų seminarijos rektoriaus. 1940 m. kovo 10 d. konsekruotas vyskupu ir patapo vyskupu-ordinaru Telšiuose sausio 21 d. 1944 m.

Vyskupas V. Borisevičius pasižymėjo dideliu dievotumu ir jo šventas gyvenimas bei kančia, be abejonės, suteikė jam kankinio vainiką.

Kun. Titas Narbutas šitaip rašo:

Vizitavau vyskupą sunkiausiose jo dienose 1944 m. vasarą. Komunistai buvo beatslenką iš rytų pusės. Viena dalis Lie-

tuvos buvo jau komunistų okupuota, tačiau vysk. V. Borisevičiaus diocezija — dar tebebuvo nacių rankose. Radau vyskupą Sedoj. Parapija, kurią jis vizitavo, buvo dideliam pavojuje. Nustebau matydamas vyskupą ankstyvą rytą bažnyčioje. Šv. Mišios buvo numatytos 10 val., tačiau vyskupas į bažnyčią atėjo 7 val. ir laikė Šv. Mišias. Prieš tai jam buvo pasakyta, jog Raudėnai, diocezijos kita parapija, bolševikų užimta. Esą, tenai bolševikai, įsiveržę į šventovę ir pasiėmę iš tabernakulio Šv. Sakramentą — Jį išbarstę ant grindų. Gi kai kurie iš jų, užsidėję kunigiškus drabužius, užmušę kiaulę ir prie šventovės durų ruošėsi ją mėsinėti. Kunigai J. Petrėnas ir Antanas Traškevičius, kurie buvo klebonijoj, buvo grąsinti ir kankinti. Po dviejų dienų jie pabėgo į Vakarus (Kun. J. Petrėnas mirė Amerikoj — Pr. Al.).

Tenka stebėtis vysk. V. Borisevičiaus kompoziciniu šaltumu. Jis buvo sukrėstas, bet nepasimetęs ir nenusigandęs. Jis pareiškė parapiečiams apie Švenčiausio išniekinimą Raudėnų šventąvėje, bet šaltu ir tėvišku pavyzdžiu juos ramino ir guodė.

Vienok tuo metu — ir aš netikėjau, kad vyskupą išties toks baisus likimas. Po dvejetos metų — jis buvo kankintas ir pasmerktas.

AUXILIARAS VYSKUPAS PRANCIŠKUS RAMANAUSKAS

"Tikintieji privalėtų žinoti, kaip jie privalo elgtis tikėjimo atžvilgiu — kai jie nebeturės savo dvasinių vadų".

Vyskupas P. Ramanauskas buvo besimeldžiąs katedroje. Pamokslų metu — jis buvo bemokinąs parapiečius, kaip atlikti tikybines apeigas, kai jie nebeturės savo dvasinių vadų. Jis mokė juos, kaip suteikti krikšto sakramentą, kaip vaikus mokyti tikėjimo tiesų, etc.

Vysk. P. Ramanauskas buvo paskirtas į Telšių dioceziją prižiūrėti po to, kai vysk. V. Borisevičius buvo areštuotas. Vieną dieną jis nuvažiavo į Vilnių ir paklausė komunistus, ką jie darys su vysk. Borisevičium? Jie gi (komunistai) pareiškė jam tiesiai: "Jis nuteistas mirties bausme".

Vysk. Pranciškus Ramanauskas ir toliau ėjo vyskupiškas pareigas, nors žinojo, jog ir jo — toks pat likimas laukia.

Vieną rytą, gruodyje, 1946 m., raudonoji milicija apsupo katedrą ir areštavo vyskupą, išeinantį iš katedros, atlaikius šv.

mišias. Vysk. Pr. Ramanauskas buvo traktuojamas kaip koks žmogžudys ar kitoks didelis nusikaltėlis. Jam nebuvo leista pasiimti nei palto, nei skrybėlės.

Tikintieji norėję savo vyskupui padėti, pagelbėti, bet jie — buvo bajėgiai prieš ginkluotus milicininkus. Tada jie, susirinkę katedroje, sugiedojo: "Marija, Marija, palengvink vergiją, išgelbėk žmoniją iš priešo baisaus" . . .

Vysk. Pranciškus Ramanauskas buvo gimęs Lietuvoje, Betygaloje, 1893 m. lapkričio 21 d. Kunigu įšventintas 1917 m. sausio 11 d. Patapo vice-rektorius Telšių Kunigų seminarijoj, taip pat buvo autorius knygos "Katekizmo mokymas". Jis buvo konsekruotas vyskupu auxiliaru Telšių diecezijoje 1944 m. vasario 28 d.

Vysk. P. Ramanauskas buvo labai populiarus tarp kunigų ir tikinčiųjų pasauliečių, gyvenančių Telšių diocezijoj.

Lankiausi pas vyskupą 1944 m. rugsėjyje. Jis buvo toks kuklus ir natūralus, kad iš karto pasijutau esąs geriausiu jo draugu. Jis pasilikdavo rektoriate ir vyskupijos katedroje, nežiūrint jokių pavojų. Jis buvo tikra to žodžio prasme kunigas ir Ganytojas, kuris atidavė savo gyvybę už savo ganomuosius . . .

Brošiūrėlės viršelio piešinio simbolika: komunizmo tamsuma skleidžiasi viršum Lietuvos, jos padangėje, kuri dabar yra bolševikų okupuota. Tik tikėjimas į šventą kryžių atneša šviesą prispaustiesiem lietuviam. Gi vyskupai — tarytum stulpai — religinio gyvenimo prispaustame krašte. Tik jų laisvė ir gyvenimas, kaip tos tulpės gražus žiedas, nukertamas sovietiško kūjo ir piautuvo . . .

Titas Narbutas, 4 MARTYRED BISHOPS, mažo formato 13 psl. apimties, išleidta 1953 m. Dressler Publishing Co., 411 Scribner Ave., Grand Rapids, Mich. Viršelio grafika — Juozo Domeikos.

"Lietuvoje kunigai dabar tikrai yra geri, be priekaištų, nes jų moralę stropiai saugo valdžia. Jie, ir nieko pikta nedarydami, vien už savo pareigų atlikimą, baudžiami, persekiojami, šmeižiami. Kas būtų, jei jie ką pikta padarytų?"

E. Juciūtė
Pėdos mirties zonoje, 492 p.

MŪSŲ MIRUSIEJI

MIRĖ KARDINOLAS ANTONIO SAMORĖ

Šių metų vasario 3 dieną Romoje mirė kardinolas Antonio Samorė. Jis buvo savo diplomatinę tarnybą pradėjęs Lietuvoje kaip nunciatūros Lietuvoje sekretorius. Čia jis išbuvo šešerius metus ir Lietuvą pamilo ir, vėliau, grįžęs į Vatikaną, lietuviams daug padėjo, nes gerai suprato jų nelaimes, kilusias iš bolševikinės Lietuvos okupacijos. Kada Vokietijoje įsikūrusio VLIKo delegacija, susidedanti iš prel. M. Krupavičiaus, V. Sidzikausko ir J. Brazaičio, nuvykusi į Vatikaną, ieškodama Lietuvai ir lietuviams pagalbos, kreipėsi į Vatikano valstybės sekretorių, ji nerado jo lietuvių tautos nelaimių supratimo. Sužinojęs apie tai Valstybės sekretoriate dirbęs prel. A. Samorė, susirado jų reikalų supratimo Vatikane neradusius nusiminusius lietuvius, juos nuoširdžiai priėmė ir išaiškino jiems Vatikano jų nelaimių nežinojimo priežastis ir jiems padėjo jų reikale. Velionis buvo šv. Kazimiero kolegijos globėjas ir nuolatinis jos rėmėjas.

Kilus ginčams tarp Argentinos ir Čilės dėl kai kurių salų, kard. Samorė tarpininkavo tarp tų dviejų valstybių derybose.

Tai buvo kardinolas, labai artimai susijęs su lietuvių tauta. Ir popiežius Jonas Paulius II, kalbėdamas su prel. V. Mincevičium, paminėjo, kad jis žino kardinolo nuopelnus Lietuvai. Ir sau sekretorium kardinolas buvo pasikvietęs Romoje gyvenantį lietuvių veikėją ir žurnalistą kunigą Vincą Mincevičių, kuris išbuvo 22 metus jo artimiausiu bendradarbiu.

Kada kardinolas Samorė kartą lankėsi Čikagoje, lietuviai jam surengė Jaunimo Centre priėmimą. Po to jis kasmet kai kuriems lietuviams siuntinėjo iš Romos sveikinimus Kalėdų švenčių proga lietuvių kalba. Jam mirus, Romos lietuviai labai gausiai ir įspūdingai dalyvavo jo laidotuvėse, gražiam vainike įrašydami jį kaip savo kardinolą ir pravesdami jo laidotuves šv. Petro bazilikoje taip iškilmingai, kokių laidotuvių ten nebuvo nė vienam kardinolui.

Ir savo testamente kard. Samorė labai pagarbiai paminėjo lietuvius ir išreiškė jiems savo dėkingumą. Jis buvo tas aukštas Bažnyčios dignitorius, kuris suprato lietuvių tautos skausmus ir problemas. Ir italų spauda, jam mirus, apie jį rašydama, minėjo, kad jis ypatingai buvo lietuvių gerbiamas.

V. Vilkaitis

A. A. VINCAS ŽEMAITIS

Dipl. inž. Vincas Žemaitis

Vasario 15 d. Čikagoje mirė vienas vyresniosios kartos veikėjų miškų inžinierius Vincas Žemaitis. Jis buvo gimęs 1896 m. rugsėjo 21 d. Andriškiuose, Žaliosios vls., Vilkaviškio aps. Taigi jis buvo gimęs ir augęs dar rusų caro laikais ir gyvenimą baigė kaip išeivis Amerikoje. Patyręs senąją rusų priespaudą, Pirmojo pasaulinio karo metus praleido Rusijoje, po to keletą metų studijavo Vokietijoje, išgyveno nepriklausomo gyvenimo metus Lietuvoje, tremtinio dalią Vokietijoje ir daugiau kaip 30 metų Amerikoje. Mirė 1983 m. vasario 15 d.

1907 - 15 mokėsi Marijampolės gimnazijoje, aukštesnį

mokslą išėjo 1915 - 17 Martyno Yčo gimnazijoje Voroneže, 1917 - 18 studijavo Charkovo veterinarijos institute ir aukštąjį mokslą tęsė 1922 - 23 Berlyno žemės ūkio institute ir jį baigė 1925 sukštojoje miškų mokykloje prie Dresdeno, kur, parašęs diplominį darbą apie Lietuvos miškus, gavo miškų inžinieriaus diplomą.

Įvairios politinės jo pergyventos sąlygos ir įvairiose mokyklose auklėjimasis bei jo įvairus išsimokslinimas prisidėjo prie jo asmenybės užgrūdinimo bei subrandinimo.

Baigęs mokslus Vokietijoje ir grįžęs į Lietuvą, V. Žemaitis buvo paskirtas Kazlų Rūdos urėdijos urėdu. Vėliau jis buvo pakeltas į urėdus revizorius ir 1929 - 40 buvo Miškų departamento tarybos narys. Vėl, artėjant frontui, pasitraukė į Vokietiją. 1949 m. atvyko į Ameriką ir apsigyveno Čikagoje.

Greta miškininko urėdo tarnybos ir su ja susijusio darbo, V. Žemaitis buvo ir veiklus visuomenininkas. Nuo 1911 metų priklausė ateitininkų organizacijai. 1918-19 buvo Vilkaviškio apskrities valdybos narys. Buvo Pirmosios lietuvių konferencijos Kaune prezidiumo sekretorius, vienas Lietuvos miškininkų sąjungos steigėjų ir ketverius metus yra buvęs jos pirmininku; jai išeivijoje atsikūrus — jos pirmininkas. Buvo "Laisvės" dienraščio atsakomasis redaktorius. Dirbo VLIKo Tarybos sienų komisijoje, Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungoje, Šaulių Sąjungoje, BALFe. Rinko medžiagą Lietuvos etnografinių sienų klausimams, susirašinėjo su keliais vokiečių mokslininkais Mažosios Lietuvos praeities klausimais.

Bendradarbiavo Lietuvos Ūkyje, Mūsų Giriose, Girios Aide (redakcijos komisijos narys ir technikinis redaktorius), Naujienose, Lietuvių Enciklopedijoje. Ypač Žemaitis buvo susidomėjęs ir susirūpinęs Mažosios Lietuvos praeitimi ir dėl jos suėjo į konfliktą su tais, kurie kai kurių vokiečių istorikų įtakoje sutiko su jų nuomone, kad Mažojoje Lietuvoje lietuviai buvo kolonistai. Tai nuomonei atremti Žemaitis suredagavo A. Tenisono išverstą ruso istoriko Kušnerio veikalą "Pietryčių Pabaltijo Etninė Praeitis" ir pasirūpino jos išleidimu. Jame autorius prūsus išveda, kad jie nebuvo nei germanų, nei slavų kilmės. (Išleido V. Žemaičio vadovaujama Lietuvos Miškininkų Sąjunga). Parašė studiją "Sūduvos Praeitis" (išleista 1964 m.). Jis nesutiko su K. Būga ir A. Saliu, kad Sūduva, Jotvingiai ir Dainava priklausė Prūsams ir įrodinėjo, kad jie priklausė lietuvių tautos kamienui. 1971 m. buvo išleista jo studija "Sienų klausimas tarp Baltijos ir Juodųjų

jūrų" (122 p. Išleido savo lėšomis). 1972 m. "Lietuviški vandenvardžiai nuo Vyslos iki pat Maskvos". Atsakydamas į kritikų Kušnerio knygos suniekinimą, Žemaitis išleido knygą "Mažoji Lietuva ir mes", kurioje redakcijai atsiųstame egzemplioriuje ranka įrašė: "Mylėkim vargšę mūsų seserį Mažąją Lietuvą ir būkime jos ambasadoriais".

Miškininko profesiją Žemaitis pasirinko ir jai ilgai ruošėsi ne vien todėl, kad iš jos numatė turėti pragyvenimo šaltinį, bet ir todėl, kad jis mylėjo miškus. Besimokydamas jis buvo plačiai išstudijavęs miškų reikalus ir buvo susipažinęs su įvairiais miškų želdinimo, jų globojimo, auginimo bei jų naudojimo atžvilgiais ir jais labai rūpinosi. Čia jis pamatė, kaip užsienio ir vidaus pirkliai stengėsi kuo daugiausia iš Lietuvos miškų pasipelnyti ir juos be atodairos naikino. Pamatė, kaip jie godžiai išnaudojo Lietuvos miškų juodalksnius, kurie čia gerai auga drėgnoje Sūduvos žemėje ir duoda labai gerą medžiagą baldams gaminti, ir kaip negailestingai naikinami juodalksnynų masyvai, Lietuvos valstybei labai menkai už juos atlyginant. Tai matydamas, V. Žemaitis ėmėsi pats sistemingai organizuoti juodalksnynų kirtimą, jų medienos paruošimą bei jos naudojimą vidaus ir užsienio rinkoje. Tas naujas reikalas susidūrė su dideliu užsienio ir vidaus nelietuvių pirklių pasipriešinimu ir jų mokėjimu suktai išnaudoti Lietuvos miškus. Su dideliu pasiryžimu ir nenuolaidžiai Žemaitis įtikino Lietuvos miškų administraciją, kad reikia sulaikyti užsieniečių pirklių Lietuvos miškų neracionalų naikinimą ir patiems imtis planingo medienos perdirbimo ir jos eksportavimo. Pats apsiėmęs tą reikalą organizuoti ir vadovauti, jis sulaikė Lietuvos juodalksnynų naikinimą.

Vincas Žemaitis, gyvendamas išeivijoje, daugiausia buvo sutelkęs dėmesį į Lietuvos istorijos, ypač Mažosios Lietuvos problemas. Gerai mokėdamas vokiečių kalbą, jis dėl tų problemų susirašinėjo su kai kuriais vokiečių mokslininkais. Žinodamas po Pirmojo karo vokiečių tarpe pasireiškusį tendencingumą Mažosios Lietuvos praeities klausimais, jis nesutiko su jų kai kurių tų klausimų aiškinimu, kuris darė įtaką ir lietuvių istorikų nusistatymams mūsų praeities atžvilgiu. Dėl Žemaičio kitokių pasisakymų tais klausimais, jis buvo suniekintas. Bet jis savo nuomonių tais klausimais neatsisakė, žinodamas šovinistiškai nusiteikusių kai kurių vokiečių mokslininkų neobjektyvumą, suprato, kad po Pirmojo karo iš vokiečių profesorių pasisavintos pažiūros nepaliks visiems laikams nekritikuojamos

ir kad tolimesni nauji turinėjimai gal kai ko ir nepatvirtins, kam šiandieną tikima ir kas kai kieno labai stropiai ginama.

P.M.

KUN. VYTAUTO J. BAGDONAVIČIAUS PAMOKSLAS V. ŽEMAIČIO LAIDOTUV8SE

Mąstant apie a. a. Vinco Žemaičio gyvenimą, man ateina į galvą trijų rūšių žmonės, kurie yra atstovaujami Senojo Testamento knygose. Vieni jų yra visuomenės organizatoriai, kiti yra pranašai, tretieji yra žmonės, kurie stengiasi sužinoti, kaip žmogus turi išmintingai gyventi šiame gyvenime. Jiems ne tiek rūpi visuomenės organizavimas, kaip pvz., Mozei; jiems ne tiek rūpi Dievo atstovavimas, kaip pvz., pranašui Izaijui, kaip jiems rūpi gerai suprasti ir atlikti savo gyvenimo uždavinius. Tie žmonės yra vadinamų Išminties knygų autoriai.

Atrodo, kad a.a. Vincą Žemaitį mes turime skirti šiai trečiajai žmonių kategorijai. Jam niekas kitas taip nerūpėjo, kaip kuo geriau atlikti savo uždavinius pasaulyje kaip lietuviui, kaip geografui, kaip istorikui tose situacijose, kuriose jam teko gyventi ir kurias jam teko pergyventi.

Vincas Žemaitis save paprasčiausiai suprato ta prasme, kokia Dievas, jį kurdamas, buvo supratęs. Jis žinojo, kad jis Dievo buvo norėtas kaip lietuvis, kaip Lietuvos istorijos, jos visuomenės dalis. Dėl to jis visą savo gyvenimą pašventė studijavimui lietuvių tautos istorijos kelių, jos žemės ribų, jos upių, jos miškų. Niekada jis nebuvo pilnai patenkintas savo atsiektais rezultatais, kad nurimtų ir nieko daugiau ta kryptimi nedarytų. Jis vis iš naujo gilinosi į tuos klausimus, kuriuos jis suvokė, kad jie natūraliai priklausytų jo svarstymų sričiai. Savo studijose jis buvo nepaprastai budrus, niekada nepavargstantis.

Joks žmogus neužgema tobulas. Tobulu jis pasidaro tada, kai savo sugebėjimų, savo palinkimų ir savo galimybių ribose protingu ir uoliu veikimu užpildo savo gyvenimą.

Bažnyčiai ir tautai reikia tokių žmonių, kurie sugeba daryti ne tik tai, kas įsakyta, bet ir tokių žmonių, kurie giliai jaučia, ką jie turi daryti, ir tai daro. Tik tokie žmonės galėjo sukurti Lietuvos nepriklausomybę ir aktyviai prisidėti prie visokeriopo jos apiforminimo. Be šitokios dorovės žmonių Lietuvos nepriklausomybės sukūrimas ir jos įforminimas būtų

buvęs neįmanomas dalykas. Tokie žmonės nuolat ir net vargingai ieško atsakymo į jiems iškylančius klausimus.

Klausimai, kurie kilo a. a. Vincui Žemaičiui, nebuvo jo privatūs reikalai. Jis ieškojo atsakymų su savo tauta: iš kur ji, kokios yra buvusios ir esamos gyvenamos vietos, kokie yra tautos uždaviniai šiandien. A. a. Vincas Žemaitis degė tais klausimais. Ir kaip tokį mes turime jį vertinti ir už tokį turime dėkoti Dievui. Apie Vincą Žemaitį mes galime pasakyti, kad jis buvo tuo, kuo jis galėjo būti. Dažnai žmogus nebūna tuo, kuo jis galėtų būti. Žmogus iš tikrųjų turi gyventi savo istorinėje situacijoje, tai reiškia tų aplinkybių ribose, kurios žmogui yra duotos. Nebus išmintingo žmogaus vardo vertas tas, kuris esamose situacijose tik skųsis, dejuos ir nieko nedarys.

Ne taip elgėsi a. a. Vincas Žemaitis. Jis neprarado vilties, negalėdamas reikštis nepriklausomoje Lietuvoje, bet darė, kas galima daryti tose aplinkybėse, kuriose jam teko gyventi. Savo žmoniškumą, kurį jis buvo iš Dievo gavęs, išpildė savo darbais, kuriuos jis įstengė padaryti. Jis galės su apaštalu Paulium pasakyti: "Dievo malonė nebuvo manyje dyka" (Korint. 15, 10). O mums jis yra pavyzdys, skatinantis neleisti tiems geriems norams ir troškimams, kurie glūdi mūsų širdyje, būti nevykdomiems, bet savo turimomis galimybėmis juos vykdyti.

O to, ko Vincui trūko, mes meldžiame šiandien Viešpatį, kad jam būtų pridėta.

A. A. PROF. DR. BALYS PALIOKAS

Ryžtingas, ideologiniai veiklus krikščionis demokratas. Gimė 1898 m. kovo 20 d. Pasvalyje šviesių, pasiturinčių ūkininkų šeimoje. Tėvai, išmokslinę vyriausią sūnų Vincą, kuris baigė Tartu universitete medicinos mokslus, rūpinosi išmokslinti ir jaunesnį sūnų Balį. Jis gimnaziją pradėjo lankyti 1911 m. Mintaujoje, o baigė pirmuoju mokiniu Panevėžio gimn. 1921 m. karo metu likęs Lietuvoje, trumpą laiką buvo pradžios mokyklos mokytoju. 1918 m. gyd. brolis Vincas grįžo iš Rusijos. Iš jo patyręs rusų bolševikų kėslus ir jų žiaurumus, jiems tų metų gruodžio mėnesį besibraunant į Lietuvą, abu broliai įsijungė į Joniškėlio partizanų batalioną.

Pasiryžęs siekti aukštojo mokslo, 1921 - 22 m. Kaune atlikdamas karinę prievolę, studijas pradėjo Aukštuose kursuose

ir Lietuvos universitete. Atlikęs karinę prievolę, 1923 m. išvyko į Berlyną ir studijavo Handelshochschule (Aukštajame prekybos institute), kurį baigė 1927 m. Studijuodamas atostogų metu dalyvavo Seimo rinkimų kompanijoje už krikšč. dem. partijos atstovus. Prisimindavo kaip kun. M. Krupavičius, išleisdamas į Seimo rinkiminę apygardą, išbučiavo linkėdamas sėkmės. Vykdydamas rinkiminę propagandą, į artimesnes vietoves vykdavo pėsčias. Tuo būdu atsirasdavo proga artimiau susitikti su rinkikais, patirti jų reikalus bei nuotaikas.

Baigęs minėtą Aukštąjį prekybos institutą, 1927 m. pradėjo tarnybą Generaliniame Lietuvos konsulate sekretorium. Ta tarnyba nekliudė 1928 - 30 m. Berlyno universitete studijuoti ekonominius mokslus (rerum politicarum) ir 1931 m. Hagos tarptautinės teisės Akademijoje tarptautinę teisę.

Tais pat metais buvo paskirtas Lietuvos pasiuntinybės konsuliarinio skyriaus sekretoriumi ir atašė prekybos reikalams. Tai jau buvo diplomatinis postas, priklausė diplomatiniam korpusui su diplomato privilegijomis. Būdamas tokiame poste, dažnai turėdavo dalyvauti diplomatų rautuose, turėjo mokėti gerai šokti, įsisavinti diplomatinę kurtuaziją. Be to, dažnai suteikdavo efektingą pagalbą būdon įkliuvusiems Lietuvos piliečiams.

1933 m. liepos mėn. 17 d. Dariaus - Girėna tragiško skrydžio metu, turėdamas nuosavą automobilį, pirmas iš Lietuvos pareigūnų pasiekė ties Soldinu lakūnų žuvimo vietą ir pasirūpino, kad būtų apsaugoti lakūnų palaikai bei lėktuvo liekanos, kol atvyks iš Lietuvos įgalioti pareigūnai ir viską perims savo žinion.

Studijas tęsė ir jas baigė Jenos universitete daktaro laipsniu cum laude, parašęs dizertaciją: "Die Finanzen der Selbstverwaltungskaerper Litauen einst und jetst (Lietuvos savivaldybės įstaigų finansai anksčiau ir dabar).

Trumpai tarnavęs Lietuvos Užsienio reikalų ministerijoje, 1938 m. persikėlė Susisiekimo ministerijos ekonominio depto tarnybon, kur vadovavo jo suorganizuotam kelionių biurui "Kelit". Kai, baigęs studijas, Lietuvoje pastoviai įsikūrė, 1938 m. spalio mėn. 28 d. susituokė su savo viršininko Ekonominio d-to direktoriaus Jono Masiliūno seserimi Emilija. Santuokoje susilaukė dukrelių Indrės ir Austės.

1939 - 44 m. Prekybos instituto lektorius ir docentas.

Vengdamas į Lietuvą besibraunančių rusų bolševikų, 1944 m. su šeima pasitraukė į Vokietiją. Memmingene suorganizavo

lietuvių tremtinių stovyklą ir buvo jos vadovas. Stovykloje suorganizavo Lietuvos raudonojo kryžiaus ir Lietuvių sąjungos Vokietijoje skyrius ir jiems vadovavo.

1947 m. persikėlė į JAV ir apsistojo Chicagoje. Čia besikuriant, teko gerokai pavargti. Pradžioje abu su žmona Emilija dirbo fizinį darbą. Atėjus laikui dukras išmokslinti ir trūkstant lėšų, šalia sunkaus fizinio darbo, Balys kurį laiką buvo panaktiniu. Po poros metų pavyko gauti profesoriaus darbą. Dėstė įvairiose kolegijose. Ilgiausiai kaip associate professor dėstė Christian Brothers College, Santa Fe. N. Mexico, iš kur 1956 m. pasitraukė į pensiją.

Būdamas pensininku, suorganizavo siuntinių persiuntimo įmonę "Leveni", buvo vienas iš eksporto - importo "Micpal and Co". firmos steigėjų ir valdybos sekretorius.

Visuomeninėje veikloje nuo gimnazijos laikų ateitininkas. Studijų metu Berlyno Ateitininkų klubo ir Berlyno studentų draugijos aktyvus narys. Buvo vienas iš Lietuvos piliečių Vokietijoje sąjungos steigėjų ir jos vicepirmininkas 1929 - 36 m. Plačiai bendradarbiavo lietuvių katalikų spaudoje ir ūkio žurnaluose, dažniausiai pasirašinėdamas "B. Vitaitis". Taipgi buvo dienraščio "Rytas" specialus Berlyno korespondentas.

Gyvendamas Čikagoje, priklausė Ateitininkų sendraugių skyriui, Lietuvių Fondo ir Balfo narys, Vliko ir Altos rėmėjas, nuo 1974 m. spalio 8 d. Ateitininkų Šalpos fondo iždininkas. Paskutiniu metu Panevėžiečių klubo prezidentas, "Ateities" žurnalo dviejų numerių mecenatas: 1979 m. vasario nr. skirtas žmonos Emilijos "Giedros" korp. garbės narės ir 1980 m. sausio mėn. jos brolio Jono Masiliūno, ateitininkų pirmūno, savanorio - kūrėjo, žymaus krikšč. demo., 3-jo Seimo pirmojo sekr., Susisiekimo ministro, rusų bolševikų ištremto į Sibirą ir ten 1942 m. gruodžio m. 25 d. nužudyto, atminimui.

Būdamas įsitikinęs krikščionis demorkatas, sužinojęs, kad iš Lietuvos gauta knyga apie prel. M. Krupavičiaus veiklą, kurios spausdinimu niekas nesirūpina, ryžosi knygą atspausdinti. Apskaičiavęs knygos spausdinimo išlaidas, pats skyrė 1,000 dol., iš dukros dr. Austės ir žento Mindaugo Vygantų gavo 1,000 dol., surado dar tris tūkstantininkus bei kelis šimtininkus, sutelkė viso 5,700 dol. ir išleido knygą: "Valstybininkas politikos sūkuriuose". Knyga buvo spausdinama Lietuvos Steigiamojo Seimo šešiasdešimties metų ir prel. Mykolo Krupavičiaus dešimties metų mirties sukaktims atžymėti. Todėl labai rūpinosi, kad knyga būtų laiku atspausdinta.

Iš prel. M. Krupavičiaus testamento vykdytojų sužinojęs, kad yra jo parašytų knygų, su jomis susipažinęs, atkreipė dėmesį į gana stambų veikalą: "Visuomenės mokslas". Pasitaręs su vienminčiais, ryžosi tą veikalą atspausdinti. Gavus kiek pajamų už perduotas knygas ir pridėjus atspausdintos knygos likutį, susidarė lėšų darbui pradėti. Knygą galutinai paruošęs spaudai, nešė spaustuvėn. Paėjėjęs apie vieną bloką, pajuto silpnumą. Niekieno nepadedamas išsišaukęs greitosios pagelbos mašiną, nuvyko Šv. Kryžiaus ligoninėn tikėdamasis, sveikatai pagerėjus, baigti nebaigtus darbus. Bet likimas lėmė kitaip. Iš ligoninės namo jau nebegrįžo. Kovo mėn. 29 d. rytą iškeliavo amžinon Tėvynėn. Knygos spausdinimu tenka rūpintis jo artimiems bičiuliams.

A. a. Balys buvo rūpestingas, pareigingas visuomenininkas, malonaus būdo, giedrios nuotaikos, papuoštos švelniu jumoru, artimųjų mėgiamas. Nuoširdžiai praktikuojąs katalikas, tikras patrijotas, labai paslaugus šeimos nariams ir draugams. Dukroms kas šeštadienį vežant vaikučius į lituanistinę mokyklą, jis paruošdavo skanius pietus. Pasak dukros dr. Austės, prie stalo sėsdavo 12 asmenų, o motinos - močiutąs atminimui uždegdavo žvakę. Žmona mirė 1978 m. spalio 16 d. Jos mirtį jautriai išgyveno. Kiekvieno mėnesio 16 d. užprašydavo už jos vėlę šv. mišias, pats jose dalyvaudavo ir dažnai ir mane pakviesdavo. Jos ir jos brolio Jono Masiliūno atminimui Dainavoje kryžių kalne pastatydino kryžių.

Kaip minėta, jis mirė kovo mėn. 29 dienos rytą. Mišių metu už jo vėlę, kurias atnašavo jo artimas bendradarbis ir patarėjas kun. Vyt. Bagdanavičius, atsisveikinimo pamoksle pacitavo apaštalo Pauliaus žodžius: "Iškovojau gerą kovą, baigiau bėgimą, išsaugojau tikėjimą. Todėl manęs laukia teisingumo vainikas, kurį man atiduos aną dieną Viešpats, teisingasis Teisėjas — ne tik man, bet ir visiems, kurie su meile laukia jo pasirodymo". (2 Tim. 3, 7-8). Pamokslininkas prisiminė jo girdėtą jauno čia išėjusio mokslus akademiko atsisveikinant su savo mirusiu tėvu mintį, mintį vertą platesnio dėmesio, nes ji yra teisingas aptarimas tos žmonių kartos, kuriai priklauso dr. Paliokas. Tas jaunas akademikas apie savo tėvo kartą maždaug šitaip išsireiškė: "Tai laiminga karta. Ji turėjo aiškius gyvenimo uždavinius ir jiems dirbo. Tai sakydamas jis turėjo galvoje tuos žmones, kurie vienokiu ar kitokiu būdu prisidėjo prie Lietuvos valstybės kūrimo. Dr. Paliokui šie žodžiai dera tiesiogine prasme . . . Mes esame linkę

didžiais žodžiais aptarti Mindaugo ar ypač Gedimino laikus... Bet nemažiau pagrindo mes turime džiaugtis, kad gyvename tais laikais, kada buvo sukurta Lietuvos respublika, ta gėlė be dėmės..."

Mirdamas a. a. Balys liūdesy paliko savo artimus bičiulius, bet su paguoda, nes jo rūpesčiu viena vertinga knyga atspausdinta, o kita spausdinama ir neužilgo pasirodys.

Knygų vertė reikšminga tiems, kurie norės pažinti ir suprasti, kokios idėjos skatino mūsų didžiuosius valstybininkus M. Krupavičių, kun. J. Vailokaitį, A. Stulginskį ir kitus pirmaeilius veikėjus pasišventusiai kovoti dėl Lietuvos laisvės ir su idealizmu kūrė jos respubliką; savo pavyzdžiu patraukusius minias jaunimo, talkinusio kovą laimėti ir įsijungusio į respublikos kūrimo darbą.

Skausme ir liūdesy liko jo dukros: dr. Austė su vyru Mindaugu Vygantai ir 3 anūkai, Indrė su vyru inž. Donatu Tijūnėliai ir 4 anūkai. A. a. Balys palaidotas balandžio 2 d. Šv. Kazimiero kapinėse šalia žmonos Emilijos ir brolio dr. Vinco.

Teilsisi ramybėje!

B. Žukauskas

A. A. KUNIGAS STASYS YLA

Šių metų kovo 24 d. Čikagoje mirė rašytojas, visuomenininkas, teologas, žurnalistas, pedagogas kunigas Stasys Yla. Buvo gimęs 1908 m. Ukmergės aps., Kurklių valsčiuje.

Mokėsi Ukmergės gimnazijoje, Kauno Kunigų seminarijoje, ir VDU teologijos - filosofijos fakultete. Už darbą Lietuvos apologetinė literatūra teologijos - filosofijos fakultete gavo licenciato laipsnį.

Po vienerius metus buvo Kaune pradžios mokyklos ir M. Pečkauskaitės gimnazijos mokytoju. 1935 - 40 m. VDU teologijos - filosofijos fakultete dėstytojas ir pastoralinės katedros vedėjas.

Bolševikams Lietuvą okupuojant, pasitraukė į Vokietiją ir Berlyne veikė lietuvių išeivių tarpe. 1942 m., grįžęs į Lietuvą, buvo vokiečių suimtas ir kalintas Štuthofo koncentracijos stovykloje iki 1945 m. kovo mėn. Išėjęs iš kaceto, dirbo popiežiaus Trečiojoje misijoje, lietuvių tautinėje delegatūroje kaip patarėjas pastoracijos reikalams. 1950 m. atvyko

į JAV ir čia buvo Nekalto Prasidėjimo Seserų Putname kapelionas.

St. Yla buvo vienas produktingiausių rašto žmonių lietuvių išeivių tarpe. Paliko didelį turtą — daug knygų, brošiūrų ir straipsnių teologiniais, sociologiniais ir auklėjimo klausimais; paskelbė daug ir poleminių raštų. Išleido stambią knygą atsiminimų iš koncentracijos stovyklos gyvenimo "Žmonės ir žvėrys dievų miške". Išleido ir eilėraščių rinkinį, parašė ir religinių giesmių. Iš daugelio jo knygų ir brošiūrų minėtinos mokyklinio auklėjimo bei vaikų darželio vadovėlis, knygos Mergaičių pasaulis, Laisvamanybė Lietuvoje, Komunizmas Lietuvoje, Laisvės problema, Siauroji ir pilnutinė katalikytė, Ateina naujas kunigas, Dabarties žmogus, Meilė, Lietuva brangi. Išleido ir keletą maldaknygių. Dalį savo raštų pasirašė slapyvardžiais J. Daulius ir J. Yluvis.

Dalyvavo kun. Yla ir spaudos darbe kaip redaktorius ir redakcijos kolektyvo narys. Labai atsidėjęs dirbo su ateitininkais. Buvo ateitininkų ir skautų vyr. tarybų narys. Stipriai reiškėsi ir kai kuriose kitose svarbiose organizacijose.

P.M.

"VLIKas nėra užsitarnavęs nepagrįstų puolimų, žeminimo ar jo egzistencijos neigimo. Lietuvoje tik jis vienas tėra žinomas pavergtajam lietuviui, o taip pat ir pavergėjui. Todėl jis vertintinas, remtinas ir gintinas nuo nepagrįstų puolimų, o ypač žeminimo iš neatsakingo elemento pusės, kuris dažnai nežino ką daro ir kam pasitarnauja".

Stasys Lušys

ĮVYKIAI IR PROBLEMOS

Lietuviai pokalbyje Europos Parlamente su Otto von Habsburg, 1983 m. sausio 12 d. Iš kairės į dešinę: inž. A. Venskus — VLIKo atstovas prie Europos Parlamento, B. Venskuvienė —ELTOS redaktorė Prancūzijoje, Otto von Habsburg — rezoliucijos pranešėjas apie padėtį Pabaltijo kraštuose, J. Kadelis (latvių delegacijos narys), Z. Juras — D. Britanijos Liet. S-gos p-kas, dr. K. Bobelis — VLIKo ir delegacijos p-kas, kun. J. Prunskis — ALTo Inf. direktorius.

1. Pabaltiečių laiškas Europos Užsienio reikalų ministeriams

Ryšium su š. m. balandžio 12 d. įvykstančia Europos Parlamento užsienio reikalų ministerių sesija dr. K. Bobelis kovo 25 d. Pabaltiečių Pasaulinės Santalkos vardu pasiuntė užsienio reikalų ministeriams raštą apie Pabaltijo kraštų padėtį.

Šį raštą gavo Belgijos, Danijos, Airijos, Italijos, Prancūzijos, Vak. Vokietijos, Liuksemburgo, Olandijos ir Anglijos mi-

nisteriai, kurie prašomi remti Lietuvos, Latvijos ir Estijos nepriklausomybės atstatymą.

Priedu pasiųsta daug medžiagos: 1979 m. rugpiūčio 23 dienos 45 pabaltiečių atsišaukimas, Europos Parlamentui įteikti memorandumai ir kita svarbi dokumentacija.

2. Habsburgo laiškas VLIKo pirmininkui

Dr. Otto von Habsburgas, pranešėjas Europos Parlamente, kovo 22 d. laišku painformavo VLIKo pirmininką dr. K. Bobelį, jog jis formaliai paprašė Europos užsienio reikalų ministerius, kad jie balandžio mėnesį įvykstančios sesijos metu praneštų, kokių žingsnių jie ėmėsi Pabaltijo rezoliucijos reikalu ir ką jie numato daryti netolimoje ateityje.

Habsburgas pridūrė, kad jo veikla Pabaltijos rezoliucijos reikalu jam suteikė didelį pasitenkinimą ir kad jam buvo ypač malonu susitikti su VLIKo pirmininku ir kitais "bičiuliais pabaltiečiais". Savo laišką jis užbaigė šiais žodžiais: "Jūs galite pasitikėti, jog mes neleisim, kad šio reikalo eiga sustotų".

(ELTA)

3. Europos Parlamentas pasmerkė religijų persekiojimą Lietuvoje

Dvidešimt vienas Europos Parlamento narys (devyniolika krikščionių demokratų, vienas konservatorių ir vienas nepriklausomųjų grupės) š. m. vasario 12 d. Europos Parlamente pasisakė prieš didėjantį religinį persekiojimą Lietuvoje. Kaip vėliausią pavyzdį parlamentarai minėjo kun. Alfonso Svarinsko suėmimą. Šį klausimą Europos Parlamente iškėlė krikščionių demokratų atstovas Rudolfas Wedekindas. Taip pat kalbėjo dr. Egonas Klepschas, Europos Parlamento vicepirmininkas, ir atstovai dr. Otto von Habsburgas ir kiti parlamento nariai.

Priimtoji rezoliucija pasmerkė kun. Svarinsko suėmimą, ragino Tarybą ir komisiją dėti pastangas, kad Europos institucijos vieningai pasmerktų tą suėmimą, ir ragino Sovietų Sąjungos vyriausybę tučtuojau paleisti kun. Svarinską.

(VLIKo atstovas prie Europos Parlamento inž. Adolfas Venskus telefonu pranešė apie rezoliucijos priėmimą. ELTA).

4. Pabaltijys JAV leidinyje apie žmogaus teises pasaulyje

Oficialiame JAV vyriausybės leidinyje apie žmogaus teisių padėtį įvairiose šalyse praėjusiais metais ("Country Reports on

Human Rights Practices for 1982") 13 puslapių skiriama Lietuvai, Latvijai ir Estijai. Aprašomas pabaltiečių atsišaukimas, pasmerkiantis Hitlerio - Stalino paktą. Tvirtinama, kad Pabaltijo tautoms, ypač latviams ir estams, gręsia tautinė asimiliacija. Lietuvoje padėtis esanti geresnė, bet mažėjantis prieauglis ir didėjanti imigracija gali ir Lietuvą pastatyti į jos kaimynų padėtį. Sovietų politika esanti asimiliacinio pobūdžio; sovietinė konstitucija kalba apie "homogenišką" valstybę, kaip ateities tikslą.

Leidinyje rašoma, kad nepriklausomybės laikais Pabaltijo valstybėse gyvenimo lygis buvo aukštesnis negu Sovietų Sąjungoje, ir net šiandien, lyginant su sovietiniu vidurkiu, ši sritis yra labiau pasiturinti. Tačiau pastarųjų metų bėgyje padėtis ėmė blogėti. 1982-ais metais Latvijoje ir Estijoje — ir, mažesniu mastu, Lietuvoje — jautėsi maisto produktų, ypač mėsos ir pieno, trūkumas. Daugelį metų gyvenimo lygis Pabaltijo valstybėse buvo aukštesnis kaip Sovietų Sąjungoje, bet tas skirtumas mažėja pabaltiečių nenaudai.

Skyrelyje apie Lietuvą primenama didinga jos praeitis. Šiandien Lietuva esanti tautiniu atžvilgiu daug homogeniškesnė už Latviją ir Estiją. Palyginti, aukštas prieauglis keletą dešimčių stabilizavo lietuvių nuošimtį (apie 80%) bendrame gyventojų skaičiuje. Tačiau lietuvių prieauglis mažėja, o slavų imigracija padidėjo 60 procentų nuo 1960-inių metų. Tarp 1879 ir 1980 metų kasmetinis imigracijos vidurkis buvo 7.300. Apžvelgiami pokario įvykiai, partizaninis karas, rezistencija prieš Sovietų okupaciją, "sąžinės kaliniai" ir pogrindžio spauda. "Lietuvos gyventojų reliatyvus homogeniškumas, jų tvirtas tautinės tapatybės jausmas ir lietuvių bažnyčios vienijanti jėga padėjo išsaugoti daugelį šalies visuomeninių ir kultūrinių tradicijų", rašoma leidinyje. "Nepaisant to, įbrukta ateistinė ideologija, prievartinė kolektyvizacija ir industrializacija turėjo didelį ardantį poveikį". (ELTA)

5. Laisvinimo veikla ar asmeninė propaganda

Mūsų laisvinimo veiklos pagrindinis principas yra skelbti laisvajam pasauliui apie Lietuvos pavergimą, Lietuvai padarytas skriaudas, Lietuvos rusinimą, pavergtųjų lietuvių pastangas išlikti lietuviais, išsilaisvinti ir aktualinti pasaulyje Lietuvos bylą.

Prie to uždavinio daugiausia einama dviem keliais: 1.

Atitinkamomis progomis informuoti Lietuvos pavergimo nepripažįstančių valstybių politikus; 2. veržtis į laisvojo pasaulio spaudą, keliant bolševikų Lietuvai daromą žalą bei lietuvių ir jų religinį persekiojimą, kad žmonės nepamirštų Lietuvos ir lietuvių, kurie ir po 40 pavergimo metų nepripažįsta sovietinės okupacijos ir siekia Lietuvos suverenumo atstatymo ir dėl jo kovoja jiems prieinamomis priemonėmis. Lietuvos išlaisvinimo siekti ir panaudoti visas visiems prieinamas priemones yra ne tik laisvinimo veiksnių, bet ir visų lietuvių pareiga, kuri, išvykstant iš Lietuvos, buvo kai kieno pabrėžta, kad iš Lietuvos išvykę lietuviai turi pasidaryti Lietuvos ambasadoriais, bendraujant su kitų tautų žmonėmis.

Tačiau ta kova dėl tautos išlaisvinimo, kuris turėtų būti visų šventa pareiga ir šventas tautinis reikalas, kai kur yra subanalinta ir nesivaržant naudojama demagogijai ir pigiai asmeninei reklamai. Kada laikraščiuose pradedama nebepatikimai kurį nors asmenį ar jo draugystę net su Amerikos prezidentais reklamuoti, tas, suprantama, jau nebeįtikina.

6. Kaip keičiasi jaunimo išsilavinimas

Valdinė nacionalinio auklėjimo Instituto studija palygino nuošimčiais aukštesniosios mokyklos mokinių (reikia manyti, tai tinka ir čia besimokantiems lietuviams) įvairius mokslo dalykus, kuriuos mokiniai mokėsi nuo 1971 iki 1981 metų. Jų mokslo dalykų mokymasis rodo mokinių pasirinkimo keitimąsi nuo tradicinių teorinio dalykų į daugiau praktinius mokslus.

	1969	1981
Anglų kalba I	96.9%	76.5%
Anglų kalba IV	84.7%	41.1%
JAV istorija I	97.0%	84.5%
Vakarų kultūra	87.6%	41.7%
Mokslas (gen. science)	61.1%	37.3%
JAV valdžia	87.8%	51.1%
Prancūzų kalba I	26.1%	13.4%
Lotynų kalba I	10.4%	2.7%
Algebra I	75.5%	63.8%
Seksualinis aukl.	1.1%	16.8%
Sociologija	6.9%	19.0%
Automobilio vairavimas	0.3%	58.6%
Namų ruoša	13.2%	21.8%

7. Lietuvos okupacijos nepripažįstančios valstybės

Lietuvos okupacijos de jure nepripažįsta Jungtinės Amerikos Valstybės, Didžioji Britanija, Kanada, Australija, Vakarų Vokietija, Prancūzija, Belgija ir Vatikanas.

STASYS LŪŠYS — VLIKo TĖVAS

Stasys Lušys 1980 m. Tėvynės Sargo 3-me numeryje aprašė savo vaidmenį organizuojant Vyriausiąjį Lietuvos Išlaisvinimo Komitetą — iš buvusių katalikų komiteto Lietuvių Tarybos ir laicistų Vyriausio Lietuvių Komiteto, sukuriant Vyriausiąjį Lietuvos Išlaisvinimo Komitetą.

Praėjusių metų Tėvynės Sargo 2-me nr. tuo pačiu klausimu straipsnyje "Prisiminimai apie Stasį Lušį" kiek skirtingai pasisakė Juozas Audėnas, atpasakodamas ir savo vaidmenį. Šių metų kovo 7-tos dienos "Tėviškės Žiburiuose" apie St. Lušio vaidmenį VLIKą iš dviejų buvusių organizacijų sudarant rašė Br. Bieliukas, Lušį pavadindamas VLIKo tėvu. Jis paliečia ir tuos nesusipratimus, kurie kliudė VLIKo sudarymą ir kuriuos St. Lušys nugalėjo. Prieš VLIKą suorganizuojant, tarp katalikų Lietuvos Tarybos ir laicistų Vyriausio Lietuvių Komiteto jau buvo sutarta grupinė VLIKo sudėtis, ir liko neišspręstas tik jo pirmininko klausimas. Lietuvių Fronto pirmininkas, pasisavinęs VLIKo pirmininko teises, šaukė bendrą LT ir Vyr. Liet. K-to posėdį. Laicistinės grupės nėjo į tą šaukiamą posėdį ir vėl veikė savarankiškai. "Atrodo, net ir tada Lietuvių Frontui vadovaujantis asmuo dar nesuprato, kad jis negali diktuoti laisvoms pogrindžio grupėms. Buvo sudaryta ir sušaukta to paties asmens pirmininkaujama Lietuvos Taryba ir bandyta įtikinti, kad su Vyriausio Lietuvių Komiteto grupėmis negalima susitarti.

Dabar atsirado proga St. Lušiui tarti istorinius žodžius, kad galima susitarti, tik reikia tartis. Tarybos pirmininkas susinervinęs atsakė: jeigu Lušys manąs, kad galima susitarti, tai tegul jis ir tariasi. Lušio žodis buvęs lemiantis: jeigu Taryba jį įgaliosianti, tai jisai tarsiąsis. Taryba jį įgaliojusi. Lušys, gavęs įgaliojimą, tarėsi ir sutarė VLIKo grupių sudėtį. Tokiu būdu Stasiui Lušiui priklauso VLIKo tėvo vardas".

Br. Bieliukas, "Tėv. Žiburiai", 1983.IV.7
P.M.

KRITIŠKAI VERTINANT

PROPAGANDOS UŽMASKUOTO GYVENIMO VARGAI

Socializmas nuo pat pradžios buvo žmonėms pristatomas kaip sistema, kuri sukurs žemėje rojų. Ypač gerą gyvenimą žadėjo Rusijoje įsigalėję komunistai. Gero gyvenimo pažadais jie maitina ir dabar jų pažadams tikinčius. Kadangi žmonės beveik jokių pagerinimų gyvenime ir didelės pažangos vis dar nemato, tai komunistai pažangos ir gerovės trūkumus stengiasi išlyginti viską prižadančia propaganda, skelbiančia, kad komunizmas yra sukūręs gyvenimą, daug geresnį, negu jis yra tikrovėje. Tačiau propaganda gyvenimo nepagerina, o žmones maitina tik apgaulingais pažadais ir komunizmo ateitį vaizduoja labai šviesiomis spalvomis. Todėl komunistų valdumuose kraštuose gyvenimas tikrovėje yra labai skirtingas nuo to gyvenimo, kuris žmonėms skelbiamas propagandoje.

Okupuotoje Lietuvoje prieš keletą metų Gintaro Tautvyčio parašyta knyga atskleidžia, kaip visose gyvenimo srityse komunistų propagandos sukurtas vaizdas yra skirtingas nuo tikrovės — kaip dalykai yra komunistinėje propagandoje ir kaip jie yra realiame gyvenime. Pro tokios propagandos šviesias spalvas visur prasikiša melas ir pagaulė. Propagandoje ir su ja susijusioje literatūroje vaizduojama, kad Sovietų Sąjungą demokratiškai valdo pačių žmonių išrinkti atstovai, gi tikrovėje vietoje jų yra tik partijos statytiniai, kurie nė partijos jiems pavestų darbų sąžiningai neatlieka.

Chruščiovas 1961 metų partijos suvažiavime buvo iškilmingai paskelbęs, ir viso suvažiavimo buvo su didžiausiu entuziazmu priimta, kad per tada prasidedančius du dešimtmečius Sovietų Sąjungoje bus pasiekta tokia gerovė, kad žmonės, jau gyvendami komunizmo sąlygomis, bus taip viskuo aprūpinti ir pasieks tokį laimingumą, kad, mažiau dirbdami, gyvens nuolatiniame visko pertekliuje. Bet nuo tokio Sovietų Sąjungos užsimojimo praėjo jau daugiau kaip dvidešimt metų, ir jau niekas apie tokį artėjantį laimingumą nebekalba, o gyvenimas sunkėja.

Bolševikinė valdžia Rusijoje išsivystė iš 1917 metų pirmosios revoliucijos, kuri buvo vykdoma vis su žiauresniu teroru,

kuris tęsiasi iki šių laikų ir kurį ir lietuvių tautai teko ir toliau dar tenka patirti. Sovietų Sąjunga skelbiasi įvedusi demokratinę santvarką. Bet joje nėra liaudies valdžios, o tik komunistų partijos, kuriai priklauso tik apie 6% visų žmonių, diktatūra. Kandidatus į aukščiausios tarybos narius ir kitus valdžios postus neva stato žmonių organizacijos, o iš tikrųjų jų vardu juos pastato komunistų partija, o ne liaudis. Skelbiama, kad rinkimuose balsuoja 99,99% visų gyventojų. Tačiau tikrovėje balsuoja tik jų dalis, o nebalsavusiųjų balsus į balsavimo dėžes sukiša partijos pareigūnai.

Sov. S-goje yra darbininkų unijos; bet jos neatstovauja darbininkų, ir susirinkimuose jų vardu kalba iš anksto surežisuoti asmenys ir kalba ne darbininkų, o valstybės naudai. Ten nebėra kapitalistų išnaudotojų, bet žmones išnaudoja komunistinė valstybė. Darbininkams mokamas atlyginimas, kuris yra kelis kartus mažesnis už tą, kurį gauna darbininkai laisvuose vakaruose. Ir gaminiai taip pat daug brangesni už Vakaruose pagamintus daiktus. Skelbiama, kad dabar darbininkai gauna geresnį atlyginimą, negu jį gaudavo nepriklausomoje Lietuvoje. Lietuvoje valdžios įstaigų bei įmonių tarnautojai gaudavo vaikų, trimečių ir pabrangimo priedus ir nuo gauto atlyginimo nemokėjo valstybei mokesčių. Dabar yra priešingai.

Sovietų S-goje panaikinta kapitalistinė, žmones išnaudojanti, prekyba. Bet kapitalistinių šalių krautuvėse visur yra prekių perteklius — pasiūla didesnė, negu paklausa. Prekybininkas parūpina tokias prekes, kurias visi perka, o pirkėjai gali visada rinktis ir pirkti, ką tik nori, negaišdami eilėse. Tuo tarpu sovietinėje valstybėje prekes gamina valstybė pagal nustatytus standartus ir nustatytomis kainomis. Krautuvių maža, ir jos neaptarnauja žmonių reikalavimų: žmonėms reikalingų dalykų nepagaminama ir jų į krautuves nepristatoma. Pagal komunistinę propagandą, Sov. S-goje yra visko, o tikrovėje yra tik žmonių išnaudojimas, nuolatiniai reikalaujamų dalykų trūkumai ir prastas aptarnavimas.

Brežnevas partijos suvažiavime pranešė apie labai didelį, dar negirdėtą, gaunamą žemės ūkio produktų derliaus padidėjimą. Bet greitai po to reikėjo kapitalistinėse šalyse pirkti dešimtis milijonų tonų grūdų. Po 60 metų jų "tikrosios demokratijos" klestėjimo nebuvo galima gauti krautuvėse nusipirkti mėsos ir pieno produktų. Gi nepriklausomoje Lietuvoje tiek tų dalykų buvo prigaminama, kad nebuvo kur jų dėti.

Kartais ir Sov. S-goje priauginama per daug javų grūdų, joje vyraujanti sistema nesugeba jų laiku nuimti, nuėmus sutvarkyti, kad dalis jų laukuose supūva.

Sovietai labai didžiuojasi savo pramone, jos pagaminamų gaminių gausumu ir jų rūšimis. Vis žadama pramonės gamyba per keletą metų pralenkti JAV ir kitus pramonės kraštus. Bet ten gaminama ne pagal paklausą ir rinkos reikalavimus, o pagal iš aukščiau nustatytą planą. Siekiant tik gaminių kiekybės, tenka didelį jų produkcijos nuošimtį nurašyti į niekalus. Giriamasi nepaprastu pramonės išplitimu ir jos galybe. Bet praktiškai žmonėms trūksta paprasčiausių namų apyvokos reikmenų.

Džiaugiamasi miestų statyba. Bet gyvenamuose namuose žmonės gauna labai mažą gyvenamą plotą; bet ir tai sunku gauti; vedę turi bent kelerius metus laukti, kol gaus mažą butelį. Didžiuojamasi nemokamu gydymu. Bet žmogui susirgus, gydytojas negali ligoniui prirašyti vaistų, nes jų vietinių nėra, o užsieninių prirašyti neleidžiama. Gydytojai neturi priemonių ligonio, pvz. vėžio ligos, diagnozui nustatyti, kol savaime liga paaiškėja, kada būna jau per vėlu gydyti. Sakoma, kad 70% žmonių miršta ne nuo tos ligos, nuo kurios gydytojai jį gydo. Tiesa, atskiri gydytojai pasiekia gerų rezultatų, tačiau jų masės gydymas yra apsunkintas esamų sąlygų.

Ateistai su NKVD pagalba labai kovoja prieš religijas, skelbdami "mokslinį" ateizmą". Tačiau jų įvairių mokslų ir mokslininkų savo titulų panaudojimas ateizmo dar nepadaro moksliniu. O ir daug pasaulinio mąsto mokslininkų atmeta mokslinį ateizmą. O kiti jų pabrėžia, kad mokslas, gilios gamtos mokslų studijos, padeda sustiprėti religinei sąmonei ir žmogų priartina prie jo Kūrėjo.

Netvirti ir mokslinio ateizmo pagrindai. Juos bolševikams sudaro daugiausia marksizmas — dialektinis materializmas. Bet Svoietų Sąjungoje jau ir marksizmu maža beliko tikinčių.

Knygoje nagrinėjami ir kiti komunizmą liečiantys klausimai: stalinizmas, dialektinis materializmas, diktatūriniai režimai, komunizmo kūrėjų moralė ir kiti klausimai. Komunistinė sistema yra pagrįsta pažadais ir melu, kurio naudojimas yra išvirtęs epidemija.

Knygoje iškeliamos ir kitos pagrindinės tarybinio gyvenimo problemos bei jo nenormalumai, kurių trumpoje recenzijoje neįmanoma pagrindinai pasvarstyti. Todėl čia tenka tik bent trumpai suminėti autoriaus nurodomus okupuotos Lietuvos gy-

venimo sunkumus bei joje įgyvendintus sovietinio gyvenimo reikalavimus. Autorius daugiau rašo apie tai, kas sovietinės propagandos yra užmaskuota, ir išgražinimas komunizmo, kuris tikrovėje yra visiškai kitoks. Jam suprasti patartina kiekvienam knygą perskaityti ir susidaryti kiek galima tikresnį jo supratimą. Tokį komunistinio gyvenimo kritikavimą bolševikai, be abejo, laiko Sovietų Sąjungos šmeižimu. Bet mes suprantame, kad objektyvus apie kieno nors klaidas pasisakymas negali būti laikomas šmeižimu.

Gintaras Tautvidys, GYVENIMAS OKUPUOTOJE LIETUVOJE, komunistų propaganda ir tikrovė, parašyta okupuotoje Lietuvoje, išleista Čikagoje, 1982 m. 229 psl. Išleido Pasaulio Lietuvių Archyvas, spausdinta Vlado Vijeikio spaustuvėje.

Išeivijos politinės ir kultūrinės organizacijos ir jų veikla visumoje atliko didelį neįkainojamą pavergtos tautos gynimo ir valstybingumo ugdymo darbą. Jeigu ne išeivija, tai okupantas būtų daug daugiau iššudęs lietuvių, o priespauda būtų dar sunkesnė. Todėl neteisinga, kaip kai kurie prasitaria, kad išeivija tik blankūs šešėliai į nebūtį. Atliktas didžiulis darbas ir politikos ir kultūros ir išlikimo baruose. Svarbiausia, kad pavergtos tautos ir išeivijos pastangų sąveika yra akivaizdi ir nesulaikomai gilės, kad ir kaip okupantas ir jo pakalikai toliau kastų prarają tarp tėvynės ir išeivių.

Dr. Kazys Eringis
(Laisvoji Lietuva)

TĖVYNĖS SARGO RĖMĖJAI

Iki 1983 m. liepos mėn. 30 d. prisiuntė:

Aukų: Bronė Kuodienė 100 dol. atminčiai a. a. prof. dr. Jono Kuodžio ir Henrikas Idzelis 15 dol.

Prenumeratos mokesčių:

Už 1982 m.: Dr. O. Vaitas 19 dol. ir R. Shatas 15 dol.

Už 1983 m.: Kun. A. Račkauskas ir inž. A. Rudis, Sr. po 25 dol.

Už nr. 3 (53): Dr. V. Bublys ir kun. A. Gleveckas po 10 dol. ir kun. P. Jakulevičius 5 dol.

Už nr. 1 (54): Po 25 dol.: kun. S. Morkūnas, M. Peteraitienė, P. Povilaitis ir kun. dr. V. Skilandžiūnas; po 15 dol.: dr. S. Bačkis ir kun. A. Grigaitis; 14 dol. dr. K. Bobelis; po 10 dol.: dr. P. Bagdas, kun. P. Baltrumas, J. Bobelis, vysk. dr. A. Deksnys, kun. L. Dieninis, P. Duda, O. Galvydienė, kun. A. Gleveckas, A. Juška, dr. A. Juzaitis, A. ir V. Kačinskai, A. Kasulaitis, dr. K. Katilius, kun. R. Krasauskas, dr. L. Kriaučeliūnas, prel. J. A. Kučingis, B. Kuodienė, dr. Č. Masaitis, dr. B. Mikonis, E. Milkauskas, P. Norvilas, K. Pabedinskas, kun. dr. P. Ragažinskas, dr. K. Šidlauskas, dr. L. J. Šimutis, Vl. Šoliūnas, A. Tauginas, kun. dr. I. Urbonas, A. Valavičius, J. Vidmantas, J. Žaliaduonis ir kun. dr. T. Žiūraitis, O.P.; po 9 dol.: P. Mikšys ir J. Šiaučiūnas; 8 dol. kun. J. Tautkus, po 7 dol.: dr. J. Kriaučiūnas, kun. A. Petraitis, S. Rauckinas ir Algė R. Zundė; po 6 dol.: P. Balčiūnas, dr. V. Bublys, A. Dovydaitis, A. Gaška, St. Gimbutienė, J. Jasys, A. Orentas, V. Prižgintas, E. Vainauskienė ir kun. J. Velutis; po 5 dol.0 P. Aleškaitis, K. Bačauskas, S. Beigienė, E. Butkienė, dr. J. Danilevičienė, J. Daugėla, dr. J. Dičpinigaitis, S. Dzikas, A. Gudaitis, A. Januška, dr. A. Juozevičienė, D. Jurkus, dr. B. Kasakaitienė, dr. B. Kaslas, V. Kazlauskas, dr. J. Kižys, J. Litvinas, kun. J. Maknys, P. Minkunas, J. Motiejūnas, M. Nagys, E. Paliulionienė, B. Paliulis, kun. V. Palubinskas, K. Povilaitis, dr. K. Rimkus, A. Rinkūnas, P. Sidaras, dr. R. Sidrys, I. Skirgaudas, dr. S. Skripkus, E. Sragauskas, J. Strazdas, dr. E. Tallat-Kelpša, B. Užemis, I. Vakselienė, kun. A. Valiuška ir B. Žukauskas; kiti po mažiau.

Visiems nuoširdžiai dėkingi

TĖVYNĖS SARGO LEIDĖJAI

TURINYS

A. J. Kasulaitis, Eduard Frei Montalva 1
J. Varnas, Totalitarinis ir demokratinis gyvenimo būdas 34
M. Gečionis, Prieš krikščioniškąją demokratiją 40
K. Bartkus, Apie Senatvę 48
P.M. Susirūpinimas auklėjimu JAV-se 55
R. Kiaunė, Apie žmonių teises bei jų santykius 58
M. A. Adomaitis, Išleiskime M. Krupavičiaus raštus 65
Pr. alšėnas, Keturi Lietuvos vyskupai kankiniai 68

MŪSŲ MIRUSIEJI
V. Vilkaitis, Mirė kardinolas Antonio Samorė 75
P.M., A. A. Vincas Žemaitis 76
V. Bagdonavičius, Pamokslas V. Žemaičio laidotuvėse 79
B. Žukauskas, A. A. dr. Balys Paliokas 80
P. M., A. A. kunigas Stasys Yla 84

ĮVYKIAI IR PROBLEMOS
Pabaltiečių laiškas Europos užsienio reikalų ministeriams 86
Otto v. Habsburgo laiškas VLIKo pirmininkui 87
Europos Parlamentas pasmerkė religijų persekiojimą Lietuvoje 87
Pabaltijys JAV leidinyje apie žmogaus teises pasaulyje 87
Laisvinimo veikla ar asmeninė propaganda? 88
Kaip keičiasi jaunimo išsilavinimas 89
Lietuvos okupacijos nepripažįstančios valstybės 90
Br. Bieliukas, Stasys Lušys — VLIKo tėvas 90

KRITIŠKAI VERTINANT
Propagandos užmaskuoto gyvenimo vargai 91

6819 S. Washtenaw Ave.
Chicago, IL., 60629

Mieli-os Tėvynės Sargo Prenumeratoriai-ės,

Labai atsiprašau, jei kam dėl mano ligos laiku nebuvo atsakyta ar pasiųstas kvitas. Grįžęs iš ligoninės stengiausi tuojau tai padaryti.

Mielų kanadiečių prašau prenumeratos mokestį siųsti U.S. doleriais: grynais ar Canadian Postal Money Orderiu. Turime vargo su iškeitimu kanadiškų asmeninių čekių. Manau, jums nesudarys didelio vargo, o administracijai daug padės. Būsime dėkingi.

Su geriausiais linkėjimais

TĖVYNĖS SARGO ADMINISTRACIJA

1983 m. ..... mėn. .....d.

TĖVYNĖS SARGO Administracijai
6819 S. Washtenaw Ave.
Chicago, IL., 60629

Gerbiamieji,

Siunčiu už T. S. 1983 m. Nr. 2 (55) ..... $ 4,00

Pridedu auką ..... $ _____

Iš viso $

Mano adresas:
Vardas ir pavardė .....

Adresas .....

.....

Čekius ar money orderius rašyti POPE LEO XIII LITERARY FUND, Inc.

"TĖVYNĖS SARGO" ADMINISTRACIJOJE
galite gauti šias knygas:

VALSTYBININKAS POLITIKOS SŪKURIUOSE. Išleido Popiežiaus Leono XIII Literatūros Fondas. 1980 m. 247 pusl. Kaina: kietais viršeliais 8,00 dol., miništais 6.00 ir persiuntimui 1.00 dol.

Aleksandras Stulginskis, ATSIMINIMAI. Išleido Pedagoginis Lituanistikos Institutas. 1980 m. 295 pusl. Kietais viršeliais. Kaina 12.00 dol.

P. Maldeikis, MYKOLAS KRUPAVIČIUS. Išleido Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjunga. 1975 m. 493 pusl. Kietais viršeliais. Kaina 10.00 dol.

ARKIVYSKUPAS MEČISLOVAS REINYS. Išleido Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjunga. 1977 m. 235 pusl. Kietais viršeliais. Kaina 5.00 dol.

Algirdas J. Kasulaitis, LITHUANIAN CHRISTIAN DEMOCRACY. Išleido Leono XIII Fondas. 1976 m. 244, plius XXIV pusl. Minkštais viršeliais. Kaina 3.00 dol.

Užsakymams adresas:
"Tėvynės Sargas"
6819 S. Washtenaw
Chicago, ILL 60629

Alp(LKA) 1745
1983, Nr.2

Kaina $4.00

91.192.4.